STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04288

HSIDISHE MAYSE'LEKH

Isaac Leib Peretz

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ.

חסידישע מעשה׳לעך

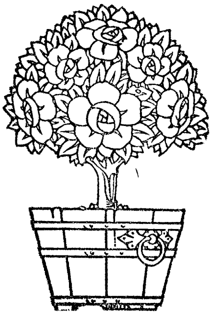

HEBREW PUBLISHING COMPANY
50-52 Eldridge St., New York.
1916

מקובלים.

אין די שלעכטע צייטען. פאלט אפילו תורה — די בעסטע סחורה — אויך.

פון דער לאשציווער ישיבה איז מעהר נישט געבליבען נור דער ראש ישיבה — ר' יעקיל מיט איין איינציגען תלמיד.

דער ראש ישיבה איז איין אלטער דאַארער יוד, מיט א לאנגע צושויבערטע באָרד, מיט אלטע, איינגעלאשענע אויגען; למך, זיין געליבטער תלמיד, איז א יונגער מאַנן, אויך א דאַארער, א הויכער, א בלאססער מיט שוואַרצע געקרייזעלטע פאות, ברענענדיקע, שוואַרצע, אונטערגעשלאָגענע אויגען, פערברענטע ליפען, און א ציטטערינגען שפיצינגען גאָרגעל; ביידע — מיט „אויפגעחראַסטעטע" הערצער, אָהן העמדער, ביידע אין לאַבעס; דער ראש ישיבה שלעפט קוים נאך א פאָר פויערישע שטיוול, דעם תלמיד אָהן זאָקען פאַללען די שוססער־שיך אראָב פון די פיס. —

דאָס איז געבליבען פון דער בעריהמטער ישיבה!

דאָס פעראָרימטע שטאָדטיל האָט אַללע מאָל וועניגער געשיקט עססען, געגעבען טאָג; זענען זיך די אָרים־בחורים צוק־אָבען! ר' יעקיל אָבער וויל שוין דאָ שטאַרבען, און זיין תלמיד — לעגען איהם די שאָרבליך אויף די אויגען.

און זיי ביידע ליידען אויך א מאָל הונגער. פון וועניג עססען קומט וועניג שלאָפפען, פון גאַנצע נאָכט נישט שלאָפפען, און נישט עססען — א השק צו קבלה;

ממה נפשך — דארף מען אויפזיין גאַנצע נאָכט און הונגערן גאַנצע טאָג, — לאָז מען חאָטש דערפון א נוצען האָבען, זאָלל חאָטש זיין: תעניתים מיט סגופים, זאָללען זיך חאָטש אָפפענען אללע טויערען פון דער וועלט מיט סודות, רוחות און מלאכים!

און זיי לערנען שוין קבלה א צייט!

צונד זיצען זיי ביים לאַנגען טיש, איינע אַליין. ביי יעדען איז צונד נאָך מיטטאָג, ביי זיי איז נאָך פאַר פרישטיק. זיי זעננען דאָך געוואהנט דערצו. — דער ראש ישיבה פערגלייסט די אויגען און רעדט; דער תלמיד זיצט, אונטערגעשפאַרט אויף ביידע האָנד מיט'ן קאָפף און האָרט —

— אין דעם זעננען דא — זאָגט דער ראש ישיבה — א סך בחינות: איינער קענן א שטיקעל, איינער א האלבען, איינער א גאַנצען נגון. — דער רבי, ז"ל, האָט

געקאָנט אַ גאַנצען נגון, אפילו מיט אַ צושפּיעל! — איך (האָט ער צוגעגעבען טרויעריג) האָב קוים די זכיה צו'ן אַ פּיצעלע, אַט אַזוי גרוים...

ער האָט אָבגעמאָסטען אַ פּיצעל פון דאַרען פינגער און האָט ווייטער געצויגען:

—עס איז פערהאַנגען אַ נגון, וואָס מוז האָבען ווערטער... דאָס איז גאָר אַ נידעריגע בחינה... עס איז פערהאַנען אַ העכערע בחינה: אַ נגון, וואָס זינגט זיך אַליין, גאָר אָהן ווערטער — אַ ריינער נגון! נור דער נגון דאַרף נאָך האָבען אַ קול... און ליפּען, דורך וועלכע דאָס קול גייט אַרויס! און ליפּען — פערשטעהסט דו — זענען דאָך גשמיות! און דאָס קול אפילו, עס איז אַ איידעלער גשמיות, גשמיות איז עס!

לאָז זיין, אַז דאָס קול שטעהט אויף דער גרעניץ צווישען רוחניות און גשמיות!

נור סיי ווי סיי דער נגון, וואָס האָרט זיך מיט אַ קול, וואָס העננט אָב פון די ליפּען, איז נאָך נישט ריין, נאָך נישט אין גאַנצען ריין... נאָך נישט קיין אמת'ער רוחניות!...

דער אמת'ער נגון אָבער זינגט זיך גאָר אָהן אַ קול... עס זינגט זיך אינעווייניג, אין האַרץ, אין די געדערים!

אַט, דאָס איז דער סוד פון דוד המלך'ס ווערטער: „כל עצמותי תאמרנה"... אינ'ם מאַרך פון די ביינער דאַרף זינגען, דאָרט דאַרף זיין דער נגון — דער העכסטער שבח פאַר גאָטט ברוך הוא! דאָס איז נישט דער נגון פון אַ בשר ודם, דאָס איז קיין אויסגעטראַכטער נגון! דאָס איז שוין אַ חלק פון נגון, מיט וועלכען גאָטט האָט די וועלט בעשאַפען; פון דער נשמה, וואָס ער האָט אַריין געבלאָזען אין איהר...

און אַזוי זינגט די פמליא של מעלה! אַזוי האָט געזונגען דער „יוד", זכרונו לברכה!

דען לכּוד האָט איבערגעהאַקט אַ צושויבערטער יונג מיט אַ שטריק אַרום די לענדען — אַ טרעגער. ער איז אַריין געקוממען אין בית המדרש, אַנידערגעשטעלט אַ שיססעל גריטץ מיט אַ שטיקל ברויט אויפ'ן טיש נעבען ראש־ישיבה, און מיט אַ גראָב קול געזאָגט: „ר' טעביל שיקט דעם ראש־ישיבה עססען!" און האָט זיך איבער געדרעהט, און, אַרויסגעהענדיג, צוגעגעבען: „שפּעטער וועל איך קוממען נאָך דער שיססעל!"

אַרויס דורך דען גראָבער טרעגער־קול, פון דער גאָטליכער האַרמאָניע, האָט זיך דער ראש־ישיבה שווער אויפגעהויבען און איז, נאָכשלעפּעדיג די גרויסע שטיוויל, צוגעגאַנגען צו'ם כּיור זיך וואַשען.

געהענדיג, האָט ער ווייטער גערעדט, נור מיט וועניגער התלהבות,

און דער תלמיד האט איהן פון זיין ארט נאכגעיאגט מיט די אויפגעשפיצטע אויערען און ברענענדיגע פערחלומטע אויגען.

— נור — זאגט ווייטער ר' יעקיל מיט א טרויריגער שטיממע — איך האב אפילו די זכיה נישט משיג צו זיין, און וואס פאר א בחינה דאס איז! און וועלכען שער דאס קומט! זעהסט דו,— גיט ער שוין צו מיט א שמייכעל,— די סגופים מיט די צרופים, וואס מען דארף דערצו, די וויים איך. און איך וועלל זיי דיר נאך אפשר היינט איבערגעבען!

דעם תלמיד קריכען שיער די אויגען ארויס; ער האלט אפפען דאס מויל צו חאפען יעדעם ווארט. נור דער רבי האקט אב; ער וואשט זיך, ווישט זיך די הענד, זאגט „שאו ידיכם", געהט צוריק צום טיש און מאכט, מיט ציטעריגע ליפפען, די „המוציא"...

מיט ציטעריגע דארע האנד העבט ער אונטער די שיססעל. די פארע פערדעקט איהם מיט א ווארימען דונסט דאס ביינינע פנים; דערנאך שטעלט ער זי צוריק, נעהמט דען לאפעל אין דער רעכטער האנד, און ווארימט די לינקע האנד אין ראנד פון שיסעל. דערביי צוקוועטשט ער מיט דער צונג אן די גאלע דזיאנסלים, די רעשט „מוציא" מיט זאלץ.

אנגעווארימט דאס פנים מיט די האנד, קנייטשט ער שטארק איין דען שטערן, ציהט צוזאממען די בלאנבלאע דארע ליפפען, און הייבט אן בלאזען.

ביי דער גאנצער צייט האט פון איהם דער תלמיד קיין אויג נישט אראב געלאזט. און, בשעת דען רבי'ס ציטערדיג מויל איז אקעגען געלאפען דעם ערשטען לאפעל גריץ, האט איהן עפיס אנגעחאפט ביי'ם הארץ; ער האט זיך פערשטעלט דאס פנים מיט ביידע האנד און האט זיך אין גאנצען איינגעצויגען.

אין א פאר מינוט ארום איז אריין געקוממען נאך א יונג מיט נאך א שיססעל גריטץ מיט ברויט:

„ר' יוסף שיקט דעם תלמיד אנבייסען!"

נור דער תלמיד האט נישט אוועק גענוממען די האנד פון פנים.

דער ראש־ישיבה האט אוועק געלעגט דען לאפעל און איז צוגעגאנגען צום תלמיד. א ווייל האט ער מיט שטאלצער־ליעבע אויפ'ן געקוקט, דערנאך האט ער איינ־געהילט די האנד אין דער פאלע און אנגערירט איהם דעם אקסעל.

— מען האט דיר געברענגט עססען, — וועקט ער איהן מיט א פריינדליך קול. פרוערינ און לאנגזאם האט דער תלמיד אוועק גענוממען די האנד פון פנים. און דאס פנים איז נאך בלאסער געוועזען, און די אונטערגעשלאגענע אויגען האבען נאך ווילדער געברענט.

— איך ווייס, רבי! אַנטפֿערט ער — נור איך וועל נישט עססען היינט!

— דער פֿירטער תענית? — האָט דער ראָש־ישיבה געפֿראָגט, פֿערוואונדערט, —

— און אָהן מיר? גיט ער צו מיט אַ פרעטענסיע.

— עס איז אַיין אַנדערער תענית,— אַנטפֿערט דער תלמיד,— עס איז אַ תענית־תשובה!

— וואָס רעדסט דו? דו— און אַ תענית תשובה?

— יאָ, רבי! אַ תענית־תשובה... אַ רגע פֿריהער, ווען איהר האָט אָנגע־הויבען עססען, האָב איך געהאַט אַ הרהור... עובר צו זיין אויף לאַ־תחמוד!

אין דער זעלבער נאַכט, גאַנץ שפּאָט, האָט דער תלמיד געוועקט דען רבי'ן. זיי זעננען ביידע געשלאָפֿען, זיך געגען איבער, אויף באַנק אין קלויז.

— רבי — רבי! האָט ער גערופֿען מיט אַ שוואַך קול —

— וואָס איז? האָט זיך דער ראש ישיבה אויפֿגעחאַפּט דערשראָקען.

— איך בין צונד געווען אין דער הויכער מדרגה...

— ווי אַזוי? פֿראָגט דער ראש ישיבה נאָך אַ ביסל פֿערשלאָפֿען.

— עס האָט אין מיר געזונגען!

דער ראש ישיבה האָט זיך אויפֿגעזעצט:

— ווי אַזוי, ווי אַזוי?

— איך ווייס אַליין נישט, רבי,— האָט דער תלמיד מיט נאָך אַ שוואַכער קול געאַנטפֿערט,— איך האָב נישט געקאָנט שלאָפֿען, האָב איך מיך פֿערטיעפֿט אין אייער שמועס... איך האָב געוואָלט דוקא קעננען דען נגון... און איך האָב, פֿאַר גרויס צער, וואָס איך קען נישט דען נגון, אָנגעהויבען וויינען... עס האָט אין מיר אַלץ געוויינט; אַללע אברים האָבען געוויינט פֿאַר'ן רבונו של עולם!

דערביי האָב איך געמאַכט די צרופים, וואָס איהר האָט מיר איבערגעגעבען... אַ וואונדערליכע זאַך: נישט מיט'ן מויל, נור עפּיס אינגערוויינינג... פֿון זיך אַליין! ראַפּטום איז מיר ליכטיג געוואָרען... איך האָב געהאַלטען צו די אויגען, און עס איז מיר געווען ליכטיג, זייער שטאַרק ליכטיג!...

— אַך! בייגט זיך צו דער ראש ישיבה.

— דערנאָך איז מיר געוואָרען פֿון דעם ליכט אַזוי גוט, אַזוי לייכט... עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך וואָג גאָר נישט, אַז מיין גוף האָט די וואָג פֿערלוי־רען, אַז איך קענן פֿליהען...

— אַך! אַך!

— דערנאָך בין איך געוואָרען לוסטיג, לעבענדיג, לאַכענדיג... דאָס פּנים האָט זיך מיר נישט געריהרט, די ליפּפּען אויך נישט, און איך האָב דאָך געלאַכט...

און אזוי גוט, אזוי הארציג, אזוי נחת׳דיג געלאכט!

— אט! אט! אט! — מתוך שמחה!

— דערנאך האט עפּיס אין מיר געברומט, ווי איין אנהייב פון א ניגון געבראכט— דער ראש ישיבה איז ארויס געשפּרונגען פון זיין באנק און איז מיט א מאל געווען ביים תלמיד: —

— נו — נו —

— דערנאך האב איך געהערט, ווי עס האט אין מיר אנגעהויבען זינגען!

— וואס האסט דו געפיהלט? וואס? וואס? זאג!

— איך האב געפיהלט, אז אללע חושים זעננען מיר פערשטאפּט און פער־מאכט, און עפּיס אינגערוויינג זינגט... און אזוי ווי מען דארף — גאר אהן ווערטער, אט אזוי...

— ווי אזוי? ווי אזוי?!

— ניין, איך קאנן נישט... פריהער האב איך געוואוסט... דערנאך איז פונ׳ם זינגען געווארען... געווא־ען...

— וואס איז געווארען — וואס?...

— א מין שפּיעלען... גלייך, להבדיל, איך וואלט אינגערוויינג אין מיר א פיע־דעל געהאט. אדער גלייך יונה כלי־זמר זאלל אין מיר זיצען און שפּיעלען זמירות, ווי ביים רבי׳ן צו טיש! נור עס האט געשפּיעלט נאך בעססער, נאך אדעלער, מיט נאך מעהר רוחניות! און אלץ אהן א קול, אהן א שום קול — ס א ם מ ע רוחניות!...

— וואהל איז דיר! וואהל איז דיר! וואהל איז דיר!

— צונד איז אלץ אוועק! — מאכט טרויריג דער תלמיד, — עס האבען זיך מיר צוריק געאפּענט די חושים, און איך בין אזוי מיעד, אזוי, א־זוי־מי־ע־ד מיעד! צו איך...

— רבי! — האט ער ראפּטום א געשריי געטוהן, זיך אנגעהאפּענדיג ביים הארץ, — רבי! זאגט מיט מיר ודוי! מען איז געקומען נאך מיר! — עס האט דארט אין פּמליא של מעלה א זינגערל פערפעהלט! א מלאך מיט ווייסע פליגעל!... רבי! רבי! שמע ישראל! שמעע... יש...

דאס גאנצע שטאָדטעל ווי איין מענש, האט זיך געווינשען אזא טויט, נור פאר׳ן ראש ישיבה איז נאך ווייניג.

— נאך א פאר תעניתים, — קרעכצט ער, — וואלט ער שוין געשטארבען „בנשיקה“!

אויב נישט נאך העכער.

א חסידישע ערצעהלונג.

אונ דער נעמיראָווער פלעגט סליחות-צייט יעדען פריה מאָרגען נעלם ווערען, פערשווינדען!

מען פלעגט איהם ניט זעהן אין ערגיץ; ניט אין שוהל, ניט איןביידע בתי מדרשים, ניט ביי א מנין, אונ אין דער היים אונ אודאי ניט. די שטוב איז געשטאנען אָפען. ווער עס האָט געוואָלט, איז אריין אונ ארויסגעגאנגען; גע׳גנב׳עט ביים רבי׳ן האָט מען ניט; אָבער קיין לעבענדיג בעשעפעניש איז אין שטוב ניט געוועזען.

וואו קאָן זיין דער רבי?

וואו זאָלל ער זיין? מן הסתם אין הימטעל! ווענינ געשעפטען האָט א רבי פאר ימים נוראים, צו פערזאָרגען? יודעליך, קיין עין-הרע, דארפען פרנסה, שלום, געזונד, גוטע שדוכים, וויללען גוט אונ פרום זיין, אונ די זינד זענען דאָך גרויס, אונ דער שטן מיט זיינע טויזענד אויגען קוקט פון איין עק וועלט ביז דער צווייטער; אונ ער זעהט, אונ פערקלאָגט, אונ מסר׳ט... אונ — ווער זאָלל העלפען, אז ניט דער רבי?

אזוי האָט דער עולם געטראכט.

איינמאל איז אָבער אָנגעקוממען א ליטוואק; לאכט ער! איהר קענט דאָך די ליטוואקעס; פון מוסר-ספרים האלטען זיי וועניג, דערפאר שטאָפען זיי זיך אָן מיט ש״ס ופוסקים. ווייזט דער ליטוואק א בפירוש׳ע גמרא, — די אויגען שטעכט ער אוים! אפילו משה רבינו, ווייזט ער, האָט ביים לעבען ניט געקענט ארויף אויפ׳ן הימעל, נור געהאלטען זיך צעהן טפחים אונטערן הימטעל! נו, געה שפאר זיך מיט א ליטוואק!

— וואו דען קומט אהין דער רבי?

— מיין דאגה! — אָנטפערט ער אונ ציהט מיט די אַקסעל; אונ הוך כדי דבור (וואָס א ליטוואק קען!) אונ ער זיך מיישב, צו דערגעהן די זאך.

נאך דעמזעלבען פארנאכט, באלד נאך מעריב, גנב׳עט זיך דער ליטוואק צום רב׳ן אין חדר אריין, לעגט זיך אונטערן רבי׳נס בעט, אונ ליגט.

ער מוז זבווארטען די נאכט אונ זעהן, וואו דער רבי קומט אהין, ווצם ער טהוט סליחות־צייט.

איין אנדערער וואלט אפשר איינגעדרימעלט אונ פערשלאפען די צייט; א ליטוואק טהוט זיך איין עצה: לערענט ער זיך אויסענווענינ א גאנצע מסכתא! איך גערענק שוין ניט, חולין צי נדרים!

פאר טאג הארט ער, ווי מען קלאפט צו סליחות.

דער רבי איז שוין ניט געשלאפען א צייט. ער הארט איהן שוין אפשר א גאנצע שעה קרעכצען.

ווער עס האט געהארט דען געמיראווער קרעכצען, ווייס, וויפיעל צער פאר כל ישראל, וויפיעל יסורים עס האט געשטעקט אין זיין יעדען קרעכץ... די נשמה פלעגט אויסגעהן, הארענדיג דאס קרעכצען! א ליטוואק האט דאך אבער א אייזען הארץ, הארט ער צו אונ ליגט זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך. דער רבי, זאלל לעבען, אויפ'ן בעט, דער ליטוואק אונטערן בעט.

דערנאך הארט דער ליטוואק, ווי די בעטען אין הויז הויבען אן סקריפען... ווי די בני־בית חאפען זיך ארויס פון די בעטען; ווי מען מורמעלט א יודישווארט, מען גיעסט וואססער אויף די נעג־ל, עס קלאפען אויף אונ צו די טהירען... דערנאך איז דער עולם ארויס פון שטוב, עס ווערט ווייטער שטיל אונ פינסטער, דורכען לאדען שיינט קוים אריין א קליין ביסעל ליכט פון דער לבנה...

מודה האט ער געווען, דער ליטוואק, אז ווען ער איז געבליבען איינער אליין מיט'ן רבי'ן, איז איהן בעפאלען איין אימה. די הויט איז שוין איהם אויפגעלאפען פאר שרעק, די ווארצלען פון די פאות האבען איהם געשטאכען אין די שלעפען ווי די נאדלען.

א קלייניגקייט: מיט'ן רבי'ן אונ סליחות־צייט פאר טאג אליין אין א שטוב!...

א ליטוואק איז דאך אבער איינגעשפארט, ציטערט ער ווי א פיש אין וואסער אונ ליגט. —

ענדליך, שטעהט דער רבי, זאלל לעבען, אויף...

פריהער טהוט ער, וואס א יוד דארף טהון... דערנאך געהט ער צו צו דער קליידער־אלמער אונ נעהמט ארויס א פעקיל... עס בעווייזען זיך פויערשע קליידער: ליינוואנטענע פלודערען, גרויסע שטיוועל, א סיערמיענגע, א גרויס פוטערען היטעל מיט א ברייטען לאנגען לעדערנען פאס, אויסגעשלאגען מיט מעשענע נאגאליך.

דער רבי טהוט עס אן...

פון דער קעשענע, פון סיערמיענגע, שטארט ארויס איין עק פון א נראבען

שטריק... פון א פויערשען שטריק!

דער רבי געהט ארויס; דער ליטוואק — נאך!

דורכגעהענדיג, טרעט אפ דער רבי אין קיך בויגט זיך איין, פון אונטער א בעט נעהמט ער ארויס א האק, פערלעגט זי אונטערן פאס און געהט ארויס פון שטוב.

דער ליטוואק ציטערט נור ער טרעט ניט אב.

א שטילער, ימים-נוראים׳דיגער-פחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאסען. אמאל רייסט זיך ארויס א געשריי פון סליחות, פון ערגיץ א מנין, אדער א קראנקער קרעכץ; פון ערגיץ א פענסטער... דער רבי האלט זיך אלץ אין די זייטען פון די גאסען, אין די שאטען פון די הייזער... פון איין הויז צום אנדערען שוויכט ער ארויס און דער ליטוואק נאך איהם...

און דער ליטוואק הערט ווי זיין אייגען הארץ-קלאפען מישט זיך צוזאמען מיט׳ן קול פון רבי׳נס שווערע טריט. אבער געהן געהט ער, און קומט צוזאמען מיט׳ן רבי׳ן אויס דער שטאדט ארויס.

הינטער דער שטאדט שטעהט א וועלדיל.

דער רבי, זאלל לעבען, נעהמט זיך אין וועלדיל אריין. ער מאכט א דרייסיג פערציג טריט און שטעלט זיך אב ביי׳ן א ביימיל; און דער ליטוואק ווערט נבהל ומשתומם, זעהענדיג, ווי דער רבי נעהמט ארויס פון פאס די האק און שלאגט אין ביימיל אריין.

ער זעהט, ווי דער רבי האקט און האקט, ער הערט ווי דאס ביימיל קראכצט און קנאקט. און דאס ביימיל פאלט, און דער רבי שפאלט עס אויף ליפעס... די ליפעס — אויף דינע שייטליך; און ער מאכט זיך א בינטעל האלץ, נעהמט עס ארום מיט׳ן שטריק פון קעשענע, ער ווארפט דאס בינטעל האלץ איבער די פלייצעס, שטעקט צוריק אריין די האק אינ׳ם פאס, לאזט זיך ארויס פון וואלד, און געהט צוריק אין שטאדט אריין.

אין א הינטערגאססיל שטעלט ער זיך אב; ביי׳ן איין ארעם, האלב איינגע-בראכען הייזיל און קלאפט אן אין פענסטעריל.

— ווער איז? פרעגט מען דערשראקען פון שטוב ארויס. דער ליטוואק דער-קענט, אז עס איז א קול פון א יודענע, פון א קראנקער יודענע.

— יא! ענטפערט דער רבי אויף פויעריש לשון.

— קטא יא? פרעגט ווייטער פון שטוב.

און דער רבי ענטפערט ווייטער, אויף מאלאראסיש לשון: וואסיל!

וואס פאר א וואסיל און וואס ווילסט דו, וואסיל?

— האָלץ, זאָגט דער פֿערשטעלטער וואַסיל, האָב איך צו פֿערקויפֿען! זעהר ביליג... בחצי חנם האָלץ!

און, ניט וואַרטענדיג אויף תשובה, נעהמט ער זיך אין שטוב אַריין.

דער ליטוואַק גנב'עט זיך אויך אַריין און, ביים גרויען ליכט פֿון פֿריהען מאָרגען, זעהט ער איין אָרומע שטוב, צובראָכען, אָרום כּלי בית... אין בעט ליגט אַ קראַנקע יודענע, פֿערוויקעלט מיט שמאַטעס. און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:

— קויפֿען? מיט וואָס זאָלל איך קויפֿען? וואו האָב איך, אָרעמע אלמנה, געלד?

— איך וויל דיר באָרגען! אָנפֿערט דער פֿערשטעלטער וואַסיל; אין גאַנצען זעקס גראָשען!

— פֿון וואַנגען וועלל איך דיר בעצאָהלען? קראַכצט די אָרימע יודענע.

— נאַריש מענש, — מוסר'ט זי דער רבי, — זעה, דו ביזט איין אָרומע קראַנקע יודענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסיל האָלץ, איך בין בטוח, אַז דו וועסט בעצאָהלען; און דו, דו האָסט אַזאַ שטאַרקען, גרויסען גאָטט, און געטרויסט איהם ניט... און האָסט אויף איהם, אויף נאַרישע זעקס גראָשען פֿאַר'ן בינטעל האָלץ, קיין בטחון נישט!

— און ווער וועט מיר איינהייצען? קרעכצט די אַלמנה, — איך האָב דען כּח צופֿיצושטעהן? מיין זוהן איז אויף דער אַרבייט געבליבען.

— איך וועלל דיר איינהייצען אויך — זאָגט דער רבי.

און, אַריינלעגענדיג דאָס האָלץ אין אויבען, האָט דער רבי, קרעכצענדיג, געזאָגט פֿון סליחות דעם ערשטען פּזמון...

און, אַז ער האָט עס אונטערגעצונדען, און דאָס האָלץ האָט פֿרעהליך געברענט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיגער, פֿון די סליחות דעם צווייטען פּזמון...

דעם דריטען פּזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך אויסגעברענט און ער האָט די בלעך פֿערמאַכט...

דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזעהן, איז שוין געבליבען אַ נעמיראָווער חסיד.

און שפּעטער, אויב אַ חסיד האָט אַ מאָל פֿערצאָהלט, אַז דער נעמיראָווער, הויבּט זיך, סליחות־צייט יעדען פֿריה־מאָרגען, און פֿליהט אַרויף אין הימעל אַריין, פֿלעגט

שין דער ליטוואק נים לאָבען, נור צוגעבען שטילערהייט:
— איז נישט נאָך האָבער!

אַ שְׁמוּעֶס.

עס איז אַ וואַרימער, אמת־יום־טוב־דיגער טאָג און ר׳ שכנה — אַ הדיכער דאָרער יוד, אַ שריד ופליט פון די אַלטע קאָצקער — און ר׳ זרח, אויך אַ דאָרער, נור אַ קליין־געוואַקסענער יוד, אַ נְשאָר פון די אַלטע בעלזער — לאָזען זיך אונטער דער שטאָדט אַרויס שפּאַציערען. יונגערהייט, ווענען זיי זיך שונאים געוועזען, שונאים אויף טויט און לעבען. ר׳ שכנה האָט געפיהרט די קאָצקער געגען די בעלזער און ר׳ זרח — די בעלזער געגען די קאָצקער! היינט, אויף דער עלטער, אַז די קאָצקער זענען געוואָרען „נישט דאָס וואָס אַ מאָל״, און בעלזער האָבען פערלאָרען דעם ברען, האָבען זיי זיך ביידע אָבגעטהיילט פון די חברות, ווענען זיי ביידע אַרויס פון די שטיבליך, וואו שוואַכערע חסידים, נור יונגערע און שטאַרקערע לייט האָבען איבערגענוממען די הנהגה.

אין בית המדרש, ווינטער ביי׳ם אויבען, האָבען זיי שלום געמאַכט; און צונר, חול־המועד פּסח, ביים ערשטען שאָנעם טאָג, געהען זיי ביידע שפּאַציערען.

די זון שיינט אויף אַ וויים בלאָהעם הימעל. פון דער ערד רייסען זיך אַרויס די גרעזליך; מען זעהט ממש בחוש, ווי אַ מלאך שטעהט ביי יעדעם גרעזיל און שלאָגט: וואַקס! וואַקס! מחנות פייגעליך צופליהען זיך, זוכענדיג פאַריאָהריגע נעסטען — — און ר׳ שכנה מאַכט צו ר׳ זרח׳ן:

— קאָצקער, פערשטעהסט, — אמת׳ע קאָצקער, מיין איך, פון די היינטיגע איז נישט כדאי צו רעדען, — נור אמת׳ע, אַלטע קאָצקער האַלטען גאָר נישט אַזוי שטאַרק פון דער הגדה...

— נור פון די קניידליך? שמייכעלט ר׳ זרח.

— אוי׳ס קניידליך, — ענטפערט ר׳ שכנא ערנסט, לאַך נישט! דו ווייסט דען סוד פון „לא תסגיר עבד אל אדוניו״?

— פאַר מיר — זאָגט דער בעלזער מיט אַ שטאָלצער עניוות, — איז גענוג צו וויסען די כונות פון דאַווינען.

ר׳ שכנא מאַכט זיך נישט האָרענדיג און זאָגט ווייטער:

— מילא דער פשט איז דאָך פשוט: אַז עס ענטלויפֿט אַ קנעכט, אַ משרת, אַ פּויער, — טאָר מען איהן, על פי דין תורה, נישט חאַפּען, נישט בּינדען און נישט איבּערגעבּען צוריק צום פּריץ, צום בּעל הבּית; מן הסתם! אַז אַ מענש ענטלויפֿט, קאָן ער שוין נישט אויסהאַלטען ... איז שוין סכּנת נפשות! נאָר דער סוד איז אויך גאָר פשוט. דער גוף איז בּבחינת עבד, — ער איז אַ קנעכט צו דער נשמה! דער גוף איז אַ בּעל תּאוה, ער זעהט אַ שטיק חזיר, איין אשת איש, איין עבודה זרה, ווייס איך וואָס — שפּרינגט ער פֿון דער הויט אַרויס; זאָגט אָבּער די נשמה: לא תעשה! מוז ער שווייגען. און פֿערקעהרט — די נשמה וויל אַ מצוה טהון — מוז דער גוף טהון, מאָג ער זיין מיעד, געהרג'עט ... מוזען די האַנד אַרבּייטען, די פֿיס לויפֿען, דאָס מויל רעדען ... פֿאַר וואָס? דער פּריץ, די נשמה הייסט! און פֿון דעסטוועגען: לא תסגיר! אין גאַנצען איבּערגעבּען דעם גוף צו דער נשמה טאָר מען אויך נישט. די פֿייערדיגע נשמה וואָלט איהן פֿערבּרענט, אַש פֿון איהם געמאַכט. און, ווען דער רבּונו של עולם זאָלל וואָלען נשמות אָהן גופים, וואָלט ער קיין וועלט נישט בּעשאַפֿפֿען! און דעריבּער האָט דער גוף אויך זיינע זכות'ען ... „כּל היושב בּתענית נקרא חוטא" (דער וואָס פֿאַסט אַ סך הייסט אַ זינדיגער) — דער גוף דאַרף עססען! ווער עס וויל פֿאַהרען, מוז שפּייזען דאָס פֿערד! קומט ווייטער אַ יום־טוב, אַ יומא דפגרא — פֿרעה דיך אויך! נעהם אַ קאָפּ בּראָנפֿען, פֿרעה דיך, גוף, אויך! און די נשמה האָט הנאה, און דער גוף האָט הנאה: די נשמה — פֿון דער בּרכה, דער גוף — פֿון קאָפּ! פּסח, זמן חרותנו — קום אַהער, גוף, חאַפּ אַ קניידיל! און ער ווערט דאַדורך געהויבּען, נתעלה! ער קומט צו שמחת מצוה! — — אוים קניידליך, בּרודער, לאָך נישט!

ר' זרח איז מודה, אַז דער ענין איז טיעף און לאָזט זיך הערען; ער אָבּער עסט נישט קיין שרויה!

— האָסט דו הנאה פֿון מצות ...

— ווער האָט מצות צו דערזאָגט? שמייכעלט ר' זרח, — און גלאַט — וואו נעהמט מען צייהן צו די מצות?

— ווי אַזוי דען בּיסט דו מקיים „ושמחת בּחגך" בּנוגע צום גוף?

— איך ווייס? אויב ראָזינקע־ווין שמעקט איהם — מילא! איך אַליין האָב ווילד הנאה פֿון דער הגדה. איך זיץ און זאָג, און צאָהל די מכּות, און צאָהל, און טאָפּעל זיי, און מאַך נאָך אַמאָל אַ כּפל ...

מגושם!

— מגושם? פֿאַר אַזוי פֿיעל צרות און ענויים קשים ... פֿאַר אַזוי לאַנג גלות־השכינה? — איך מיין, מען דאַרף מאַכען אַ מנהג, מען זאָלל זאָגען זיבּען מאָל די מכּות, 7 מאָל שפֿוך חמתך! דער עיקר — די מכּות, מחיה בּין איך מיך מיט זיי! איך

וואָלט נאָך געוואָלט אָפּפּעגען די טהיר ביי די מכות... זאָללען זיי האָרען! וואָס האָב איך מורא? — זיי פֿערשטעהען דען לשון הקדש?

ר׳ שכנא שוויינט אַ ווייל, דערנאָך דערצאָהלט ער בהאי לישנא:

— האָרסט, ביי אונז האָט זיך געטראָפֿפֿען אַזא מעשה! איך זאָלל נישט זאָגען קיין גוזמא, אָפּשר אין צעהנטען הויז פֿון רבי׳ן זכרונו לברכה, האָט געוואָהנט אַ קצב. איך זאָלל נישט זינדיגען מיט די רייד, — ער איז שוין אויפֿ׳ן עולם אמת,— אַ מגושמ׳ער קצב, אַ קצב שבקצבים! אַ קאָרק ווי אַ שטיער־אָקס, ברעמען ווי די באָרשטען אונ האָנד ווי די קלאָצער! הינט — אַ קול! אַז ער רעדט, דאַכט זיך, עס דונערט פֿון וויטען, חיל שיעסט! ער איז, דאַכט זיך, אַ בעלזער חסיד געוועזען.

— נו, נו... ברומט ר׳ זרח.

— כ׳לעבען! ענטפֿערט ר׳ שכנא קאַלטבלוטיג, ער פֿלעגט דאַווענען מיט משונה־ווילדע הויות, מיט אַלערליי איבער־קולות אונ אונטער־קולות. ביי זיין „יזכרו״, האָט זיך געדאַכט, אַז מען שפּריצט מיט וואַססער אויף פֿייער!

— מוחל, מוחל!

— היינט, זיי דיך משער, וואָס פֿאַר אַ מהומה עס ווערט, אַז אַזא בחור זעצט זיך צו דער הגדה!... מען האָרט יערעס וואָרט ביי׳ם רבי׳ן אין שטוב! מילא — אַ קצב זעצט ער ווי אַ קצב; לאָכט מען אַרום טיש. דער רבי, זכרונו לברכה,—קוים קוים, וואָס ער ריהרט מיט די ליפּפּען; מען זעהט דאָך בחוש, אַז ער שמייכעלט... שפּעטער אָבער, אַז דער „חתן דנן״ האָט אָנגעהויבען צאָהלען די מכות, אַז זיי האָבען איהם אָנגעהויבען אַרויספֿליהען פֿון מויל ווי די קוילען, אונ ער זעצט נאָך דערביי אין טיש אַריין ווי מיט אַ האַמער, אַז מען האָרט, ווי די כוסות קלינגען, — איז דער רבי, זכרונו לברכה, אַריינגעפֿאַללען אין אַיין אומעט, אין־עצבות...

— אין עצבות — יום טוב — פּסח? וואָס רעדסט דו!

— מען האָט איהן טאַקי געפֿרעגט!

— אונ וואָס האָט ער געענטפֿערט?

— דער רבונו של עולם אליין, — האָט ער געזאָגט — איז ביי יציאת מצרים אַריינגעפֿאַללען אין עצבות! — —

— וואו האָט ער עס גענומען?

— אַ מדרש! אַז די בני ישראל זיינען אַריבער איבערן ים, אונ דאָס וואַססער האָט פֿערדעקט אונ פֿערטרונקען פּרעה וכל חילו, האָבען די מלאכים אָנגעהויבען זאָגען שירה. שרפים ואופנים זענגען זיך צופֿלויגען אין אַללע זיבען הימעל מיט אַ זמר, מיט אַ בשורה טובה! אַללע כוכבים ומזלות האָבען אָנגעהויבען זינגען אונ טאַנצען! אונ די גלגלים, — קאָנסט דיר פֿאָרשטעלען, וואָס פֿאַר אַ שמחה עס איז געוועזען, די טומאה איז איינגעזונקען געוואָרען. נור דער רבונו של עולם האָט אַללע

אָבגעשטעלט, פֿון כסא הכבוד האָט זיך געהערט א קול: מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה? — מיינע קינדער טרינקען אין ים, און איהר פֿרעהט אייך און זינגט! וואָרום פרעה וכל חילו, — דען כח הטומאה אליין, האָט אויך גאָטט בע־שאַפֿען... ורחמיו על כל מעשיו, כתיב!

--- גילא! זיפֿצט ר' זרח.

ר' שווייגט א ווײַלע און דערנאָך פֿרעגט ער:

--- אויב עס איז ווייטער א מדרש, וואָס האָט ער איפֿגעטהון!

ר' שבנא שטעלט זיך אָב און זאָגט ערנסט:

— ערשטענס, בעלזער נאַרר, איז קיינער נישט מחויב מחדש צו זיין; אין מוקדם ומאוחר בתורה... דאָס אַלטע איז ניי, דאָס נייע איז אַלט... צווייטענס, האָט ער אונז מגלה געוועזען דען סוד, פֿאַר וואָס מען לייענט די הגדה, אפילו די מכות פֿון דער הגדה, מיט א טרויריגען סיני־נגון. וואָס איז טאַקי דורכגענעצט מיט עצבות. און— דריטענס, האָט ער דערמיט פֿערטייטשט א פסוק: אל תשמח ישראל אל גיל כעמים. מגושם, גראָב פֿרעה זיך נישט! דו ביזט נישט קיין גוי! ... נקמה איז נישט קיין יודישע זאַך.

חַסִידִישׁ.

שהשמחה במעוננו!

ווי שרייען אַלץ אין איינעם: עולם־הזה!

עולם־הזה ווילען זיי; לוסטיג ווילען זיי זיין, פֿרעהליך... שמחה ווילען זיי האָבען, א טעם פֿון לעבען פֿיהלען...

און איך זאָג אייך: שהשמחה במעוננו...

די קוואַל פֿון שמחה איז ער... פֿון איהם שטראַהלט זי אַרויס!

שמחה שטעקט אין דער תורה, אין מצות און מעשים טובים, אין נשמות פֿון צדיקים, — אין אַללעם דעם, וואָס האָט א יניקה פֿון דאָרט! פֿון גלאַנץ פֿון כסא־הכבוד!

אויפֿ'ן גאַנצען עולם־הזה — זאָג איך אייך — ליעגט א טרויער, א מרה־שחורה, אַלץ איז [illegible] און [illegible] אין עצבות, [illegible]...

ווארען וואס? ולשמחה מה זו עושה? מיט וואס האט מען זיך צו פרעהען?

און דעריבער דארף יעדע זאך תקון ... יעדע זאך מוז אויסגעלייזט ווערען פון דער מרה־שחורה, פון דער פערגלייווערטקייט, אין וועלכע אלץ פערפאלט, אהן דעם שטראהל פון זיין גנאד!

א „והא ראיה":

מיר טרינקען און זיי טרינקען...

וואס פאר א טעם האט א טרונק־בראנפען אין שענק ... און — וואס פאר א טעם האט א טרונק־בראנפען אין שטיבעל ביי'ן א סיום, ביי'ן א יאהרצייט, אדער גלאט ביי א פשוטען שלש־סעודות!

ביי זיי לאזט זיך דער בראנפען נישט טרינקען, און עס גלוסט זיך איהן גאר נישט צו טרינקען; נור דער יצר־הרע הייסט! ער רעדט אן און זיי פאלגען... דעריבער נעהמט מען א קאפ און מען פערקרימט זיך — די נשמה אין מענש שרומפט זיך איין, ציהט זיך צוזאמען פאר וועהטאג. דעריבער פאלט אין די הויט און קנייצט זיך ווי א פארמעט...

מאכט מען אבער איבער דער משקה א ברכה, טרינקט מען זי לשם מצוה, איז מען זי מתקן... לאזט זיך די משקה טרינקען און די נשמה האט נחת פון טרינקען און וויל טרינקען!...

זיי ריהמען זיך, אז זיי עססען מיט דרך־ארץ!

נו, האב נישט קיין דרך־ארץ, אז מען איז פערגלייווערט, פערשטארט און פערחשכט ווי איין אלטער, איינגעפאלענער קוימען, וואס האט שוין לאנג קיין פונק פייער נישט געזעהן...

זיצען זיי טאקי שטייף און קאלט ווי אייז; איינער קאן דעם צווייטען נישט ליידען; א טאטע מיט א זוהן קאננען פון איין שיסעל נישט עססען! אפילו זאלץ־מאסטליך שטעלט מען יעדען בעזונדער... פון וואנען־זשע זאלל זיין שמחה?

שמחה שטעקט אין דער נשמה, און וואס האט די נשמה דערפון, אז דער גוף פרעסט?

און דאס איז טאקי דער סוד פון תרומות ומעשרות, פון חלה געהמען, פון פער־צייטישע ארימע סעודות, פון איין אורח בעטען צום טיש... פון ברכות מאכען, פון זמירות זינגען...

זיי ווילען פרעהליך זיין! גאר נישט אבגעטהיילט פאר א מצוה־זאך, אהן א ברכה, אהן זמירות, און נעהמט מען פאר בושה אהיים איין אורח, וועט מען איהם

וועק ביי די דינסטען אין קיך...

אין קיך איז אפשר פרעהליך — נור אין די שטובען, זאג איך אייך, אין די שטובען איז טויט, טויט ווי אללע טויטע!

איך האר ווי איהר לייענט אייערע שירים...

פון דער לבנה האט איהר שטארק נחת... איך האר דאך: די שאנע, זיסע, בלאסע לבנה, זאגט איהר... אונ פון כוכבים ומזלות רעדט איהר מיט ליבּ, אונ אויך פון דער טבע, פעלדער, וואלדער, טייכער...

איך זאג אייך; פרישע לופט איז אמת, בפרט, אז מען ליידט אויף דער ברוסט — א רפואה־שלמה! נור שמחה אין דער טבע, האב איך געפיהלט (איך בין דאך אויך אמאל יונג געוועזען) פאר הושענא־רבה... פאר טאג — א גראהער הימעל — שטילל, — צווישען סטראסטינעס רינט דער טייך... — פיק־פיק! רופט זיך פון ערגיץ אן א נפש'ל, — טס־טס! — איין אנדערס... אונ איך געה מיר ביים ברעג, אונ שנייד מיר הושענא'ס...

פון כוכבים ומזלות איז דאך נישט דא וואס צו רעדען... נור די לבנה, פון וואס מיינט איהר האט זי איהר חן בעקומען?

פון אונזער קדוש־לבנה!...

גלויבט מיר, ווען נישט קדוש־לבנה, ווען נישט דאס ליכט, וואס מיר שיקען ארויף צו דער לבנה — וואלט זי אויסגעזעהען נאריש, גאר נאריש; אזוי נאריש ווי א צינערנער הקדש־טעללער!

נאך א והא־ראיה — איין אמת'ע מעשה!

אמאל איז געוועזען א בן מלך, איז ער געוועזען אנגעזאפט מיט מרה־שחורה...

די דאקטוירים האבען געוואלט דערקלערען, פון וואנען די מרה־שחורה נעהמט זיך; האבען טהייל געזאגט, אז ער האט שלעכטע אויגען; אז אלץ, אויף וואס זיי קוקען, קומט ארויס געל, גרין אונ געל... מען האט אבער געזוכט אלערליי ברילען צו די אויגען, אונ קיין איינציגע האט נישט געהאלפען...

אנדערע האבען דערקלערט, אז ער האט עפּיס געמוזט יונגערהייט איינשלינגען, עפּיס א טמא חיה'לע, אונ עס האלט זיך אין דער נשמה, אונ פערמאוסט איהר דאס לעבען, האט מען צו דעם אויך קיין רפואה נישט!

ווי עס איז, דער מלך האט איהם געוואלט ראטיווען, פרעהליך מאכען, משמח זיין. ער האט איהם געקויפט כלי־כסף־וכלי זהב... פון דער גאנצער וועלט האט מען איהם צוזאמגעפיהרט אלערליי בשמים, אלערליי קריסטאלען אונ אנדערע

טהייערע חפצים — עס האט נישט געהאָלפען!

מען האט איהם געשטעלט א פּאלאַץ אין א גאָרטען, און אין דעם גאָרטען האט מען געפלאַנצט אַלערליי בוימער, אַלערליי געוויקסען און בלומען; מען האט אויסגעשיטט די וועגען מיט גאָלדיגען זאמד; מען האט אויסגעגראָבען א טייך און פערגאָסען מיט פריש קוואַל-וואַססער, לעבענדיג וואַססער, און אויפ'ן וואַססער האָבען געשוואומען די ווייסע גענז, מיט די לאַנגע ווייכע האָלזער, וואָס וויעגען זיך אויפ'ן וואַססער אַזוי רוהיג, אַזוי שאָן, ווי די נשמות אין גן-עדן — — עס האט אַלץ נישט געהאָלפען...

און אויף אַללעם, — זאָגט דער בן מלך, — ליגט א מרה-שחורה... דער בוים וואַקסט, זאָגט ער, מיט מרה שחורה, די בלומען בליהען מיט מרה שחורה, דאָס וואַססער, — זאָגט ער, — וויינט אין דער שטיל, גלייך עס וואָלט אויף עפּיס געטרויערט, און די ווייסע גאָנז דערמאַנען איהם נור אין תכריכים.

און די זיסע פּירות, די וויינאָפּעל, די גראַנאַטען, די וויינטרויבען, אַלץ, — זאָגט ער, — איז ביטער, ביטערליך און נודנע...

דאָס ערגסטע איז געוועזען, אַז דער בן מלך, האט אין גאָרטען אין וואַססער, אָדער אין פּאלאַץ, אין א שפּיגעל זיין אייגען פּנים דערזעהען...

— איך בין טויט, פלעגט ער שרייען, אויף מיין פּנים ליגט נישט קיין שיין פון לעבען...

און איינמאָל האט זיך פּלוצלינג אַלץ פערענדערט!

דער בן מלך האט זיך פּלוצים צולאַכט!

פּלוצים איז אַלץ אין גאָרטען געוואָרען גרין און לעבענדיג און שאָן — אַלץ האט אָנגעהויבען לעבען און ער אויך.

און וואָס, מיינט איהר, איז געשעהען? א קלייניגקייט!

אויפ'ן וועג, פאַרביי דעם גאָרטען, איז געגאַנגען א צדיק. מיעד און פערשמאַכט איז ער געגאַנגען; אויף א ברית, אויף פּדיון-שבויים, איך וויים?

נור מיעד איז ער געוועזען און געליטען האט ער הונגער און דאָרשט; אָט, אָט וועט דער צדיק חלש'ען, ער וועט פאַלען! דאָס וויל מען אָבער אין הימעל נישט דערלאָזען;

רייסט זיך אָב איין אָפּעל פון א בוים און פאַלט דעם צדיק צו די פיס...

הייבט ער אויף דען אָפּעל, מאַכט א ברכה. בייסט אַריין — און שוין! באותו הרגע איז פון אַללעם אַראָב די מרה-שחורה, פערשוואונדען דער כשוף, אַלץ איז געוואָרען מלא שמחה!

וואָרען ווי איך זאָג אייך; שהשמחה במעונו!

צווישען צוויי בערג.

צווישען דעם בריסקער רב מיטן ביאלער רבין.

א שמחת תורה׳דיגע מעשה.

דערצאהלט פון אלטען מלמד.

פון בריסקער רב אונ ביאלער רבין האט איהר א ודאי געהערט, נישט אללע דאך ווייסען, אז דער ביאלער צדיק, ר׳ נח׳קע, איז פריהער געוועזען דעם בריסקער רב׳ס א תלמיד מובהק, אז ער האט ביי׳ן איהם געלערנט א שאנע פאר יאהר, אונ דערנאך ערשט איז ער נעלם געווארען. אבגעהאלטען א פאר יאהר „גלות", אונ איז נתגלה געווארען אין ביאלע.

אונ אוועק איז ער מהאי טעמא: מען האט געלערנט תורה, נור די תורה, האט דער רבי געפיהלט, איז טרוקענע תורה... מען לערנט, למשל, א דין פון שאלות נשים, פון בשר־בחלב, צו דיני ממונות... זעהר וואהל! קומט ראובן ושמעון האבען א דין תורה, קומט א משרת א שאלה פרעגען. אדער איין אשה האט א שאלה, — קריעגט באותה הרגע דאס לערנען א חיות, לעבט עס אויף אונ עס האט א תכלית אויף דער וועלט. אבער אזוי, אהן זיי, פיהלט דער רבי, אז די תורה, דאס הייסט: דער גוף פון דער תורה, דער נגלה, דאס, וואס עס ליעגט פון אויבען אויף — איז טרוקען. נייערט דאס, האט ער געפיהלט, איז תורת חיים! — תורה דארף לעבען! לערנען אנדערע קבלה־ספרים האט מען אין בריסק נישט געטארט. דער בריסקער רב איז געוועזען א מתנגד אונ בטבע א „נוקם ונוטר כנחש". האט עמיץ אנגערירט א זוהר, א פרדס, פלעגט ער שעלטען, אין חרם אריין לעגען! איינעם האט מען געכאפט ביי׳ן א קבלה־ספר האט ער איהם געלאזט אבגאלען די באָרד דורך ערלים! וואס קלערט איהר? דער מענש איז יצא מדעתו געווארען, אין מרה שחורה אריינגעפאללען. אונ, וואס מעהר חידוש איז, עס האט איהם שוין קיין גוטער יוד נישט געהאלפען! – איהר שפיעלט אייך מיטן בריסקער רב! אונ פון דעסטוועגען, ווי פאהרט מען עס אוועק פון בריסקער רב׳ס ישיבה?!

א צייט לאנג האט ער זיך מאקי געשלאגען מיט דער דעה.

נאר איינמאל האט מען איהם געוויזען א חלום. עס האט זיך איהם געחלומט, אז דער בריסקער רב איז צו׳ן איהם אריינגעקומען און געזאגט: קום נח, וועלל איך דיך פיהרען אין גן־עדן התחתון אריין. און ער האט איהם אנגענומען ביי דער האנד און געפיהרט. זיי זיינען געקומען אין א גרויסען פאלאץ אריין. אין פאלאץ איז נישט געווען, נישט קיין טהיר און נישט קיין פענסטער, איסער די טהיר, דורך וועלכער זיי זיינען אריינגעגאנגען. ליכטיג איז דאך אין פאלאץ געווען, ווייל די וואנד, ווי עס האט זיך דעם רבין געדאכט, זיינען געווען פון קריסטאל און האבען געשלאגען פון זיך אליין א ליכטיגען גלאנץ.

און זיי געהען אזוי, און געהען און מען זעהט נישט קיין סוף.

— האלט דיך אן מיין יופעצע, — מאכט דער בריסקער רב — דא איז פאר־האנען סאליעס אין לשער ואין לספר, און קום רייסט דו דיך אב פון מיר, וועסט דו פערבלאנזען אויף אייביג...

דער רבי טהוט אזוי, און זיי געהען אלץ ווייטער און ווייטער, און אויפ׳ן גאנצען וועג זעהט ער נישט קיין באנקיל, קיין שטוהל, קיין שום כלי בית, גאר נישט!

— דא זיצט מען נישט, פערטייטשט איהם דער בריסקער רב, נור מען געהט אלץ ווייטער און ווייטער! — און ער איז איהם נאכגעגאנגען. און איין זאל איז גראבער און ליכטיגער געווען פון דער צווייטער, און די וואנד האבען געשיינט דא מיט דער, דא מיט איין אנדערער קאליער; דא מיט עטליכע, דארט מיט אלערליי קא־ליערען... נור קיין מענשען האבען זיי נישט געטראפען אויפ׳ן וועג...

דער רבי איז מיעד געווארען געהענדיג. עס האט איהן בעגאססען א שוויים, א קאלטערשוויים. קאלט איז איהם אויך געווארען אין אללע איברים. דערצו הייבען איהם נאך אן די אויגען וועה צו טהון פון בעשטאנדיגין גלאנץ...

און עס איז איהן אנגעפאלען א שטארקע בענקשאפט, א בענקשאפט צו יודען, צו חברים, צו כל ישראל! א קלייניקייט — מען זעהט קיין יוד נישט פאר זיך!...

— בענק נישט צו קיינעם, — מאכט דער בריסקער רב — דאס איז א פאלאץ נור פאר מיר און פאר דיר... דו וועסט אויך אמאל זיין בריסקער רב!

און דער רבי האט זיך נאך מעהר דערשראקקען און אנגעהאפט זיך און דער וואנד, נישט אומצופאללען. און די וואנד האט איהן אבגעבריהט! נור נישט ווי פייער בריהט, נור ווי אייז בריהט!

— רבי! — האט ער א געשריי געטהון, — די וואנד זיינען אייז, נישט קריס־טאל! פשוט אייז!

דער בריסקער רב שווייגט.

און דער רבי שריים ווייטער:

— רבי, פיהרט מיך ארויס פון דאנגען! איך וויל נישט דין אליין מיט אייך!

איך וויל זיין צוזאממען מיט כל ישראל!

און קוים האט ער עס ארויסגעזאגט, איז דער בריסקער רב נעלם געווארען און ער איז געבליבען איינער אליין אין פאלאץ.

קיין וועג, ווי אויס און ווי איין, ווייסט ער נישט; פון די וואנד שלאגט אויף איהם א קאלטער פחד; און דאס בענקשאפט, צו׳ן א יוד, צו דערזעהען א יוד, באדיי א שוסטער, א שניידער, איז אלץ ביי׳ן איהם שטארקער און שטארקער געווארען. האט ער אנגעהויבען שטארק צו וויינען...

— רבונו של עולם, — האט ער זיך געבעטען, — נעהם מיך ארויס פון דאנגען! בעססער אין גיהנם מיט כל ישראל צוזאממען, איידער דא איינער אליין!״

און באותו הרגע, האט זיך איהם בעוויזען א פראסט יודיל, מיט א רויטען בעלעגלה׳שען גארטעל אויף די לענדען, און א לאנגער בייטש אין דער האנד. דאס יודיל האט איהם, שווייגענדיג, אנגענוממען ביי׳ם ארבעל, ארויסגעפיהרט פון פאלאץ, און איז — פערשווינדען געווארען. אזא חלום האט מען איהם געוויזען!

אז ער האט זיך אויפגעכאפט פאר טאג, קוים וואס עס האט אנגעהויבען גראהען, האט ער פערשטאנען, אז עס איז נישט קיין פראסטער חלום געוועזען. ער האט זיך געשווינד אנגעטהון און געוואלט לויפען אין בית המדרש אריין, לאזען זיך פותר חלום זיין פון די לומדים, וואס נאכטיגען אין בית המדרש. דורכגעהנדיג דעם מארק, האט ער אבער דערזעהען א שטעהענדיגע בויד, איין איינגעשפאנטע גרויסע, פערצייטישע בויד, און ביי דער בויד איז געשטאנען א בעל-עגלה, מיט א רויטען גארטעל ארום די לענדען, א לאנגע בייטש אין דער האנד, און פונקט אזא יודעל, ווי דער, וואס האט איהם אין חלום ארויסגעפיהרט פון פאלאץ.

שטויסט ער זיך, אז „דברים בגו״; געהט ער צו און פרעגט:

— וואו אהין פאהרט א יוד?

— נישט ד יי ן וועג! אנטפערט דער בעל עגלה גאר גראב.

— פארט? — בעט ער זיך, — אפשר וועלל איך מיט פאהרען!

דער בעל-עגלה האט זיך אביסל פערטראכט און דערנאך געאנטפערט:

— און צו פיס, — זאגט ער — קאן אזא בחור נישט געהען? געה דיר ד יי ן וועג!

— און וואו אהין זאלל איך געהען?

— וואו די אויגען וועלען דיך טראגען, — אנטפערט דער בעל-עגלה און דרעהט זיך אב. — מיין דאגה!

דער רבי האט פערשטאנען, און האט זיך געלאזט אין גלות אריין!

ווי געזאגט, נתגלה איז ער געווארען עטליכע יאהר שפעטער אין ביאלע. (עד מפי עד, ווי אזוי עס איז געוועזען, דערצאהל איך נישט; חאטש עס איז טייל און אירען אויפצושטעלען!) און. לערך א יאהר נאך זיין התגלות, האט

מיך אַ ביאַלער בעל־הבית, ר׳ יחיאל האָט ער געהייסען, אראָבגעבראַכט צו זיך פאַר אַ מלמד.

לכתחילה האָב איך אפילו נישט געוואָלט אָננעהמען דאָס מלמדות. ר׳ יחיאל, מוזט איהר וויסען, איז געוועזען איין עושר, אַ פערציטישער, אָנגעשטאָפּטער עושר. די טאָכטער פלעגט ער געבען צו טויזענד רענדליך נדן און טהון מיט די גרעסטע רבנים, און זיין לעצטער שנור איז געוועזען טאַקי דעם בריסקער רב׳ס טאָכטער!

פערשטעהט איהר דאָך אַליין, אַז אויב דער בריסקער רב מיט די רעשט מחותנים וועגען חולקים, מוז ר׳ יחיאל אויך זיין אַ חולק... און איך בין דוקא אַ ביאַלער חסיד — ווי לאָזט מען זיך אין אַזאַ הויז אריין?

האָט עס מיך אָבער פאָרט געצווינגען קיין ביאַלע! אַ קלייניגקייט — מיטן רבי׳ן אין איין שטאָדט! געקלערט אַהין, געקלערט אַהער, איך פאָהר!

און ר׳ יחיאל אַליין, האָט זיך אויסגעוויזען, איז איין אמת פשוט׳ער, כשר׳ער יוד. איך בין איך אפילו ערב, אַז זיין האַרץ האָט געצויגען צו׳ן אַ רבין ווי מיט צוואַנגען. וואָרום באמת, קיין למדן איז ער נישט געוועזען, אויפ׳ן בריסקער רב פלעגט ער אַ וודאי קוקען ווי אַ האָהן אויפ׳ן בני אדם! וועהרט ער מיר נישט צו האַלטען זיך אין ביאַלער רבין, נור ער אַליין איז זיך מתרחק. אַז איך דערצעהל עפּיס פון רבין, מאַכט ער זיך געניצען, האַטש די אויערען, זעה איך, שפּיצט ער אויף. נור דער זוהן זיינער, דעם בריסקער רב׳ס איידעם, דער קנייצט איין דעם שטערן, קוקט אויף מיר מיט כעס און ליצנות צוזאַממען. נור שפּאַרען שפּאַרט ער נישט; ער פלעגט בטבע וועניג רעדען.

ויהי היום, — ר׳ יחיאל׳ס שנור, דעם בריסקער רב׳ס טאָכטער, דאַרף געהען צו קינד! דאַכט זיך, מאַלע אַ ווייביל געהט צו קינד? איז אָבער אַ מעשה דערביי! געוואוסט האָט מען, אַז דער בריסקער רב, ווייל ער האָט אַ חסיד אָבגעגאָהלט, דאָס הייסט: געהייסען אָבגאָהלען באָרד און פאות, איז נזוק געוואָרען פון די צדיקי הדור. ביידע צוויי זיהן זענען איהם, לא עליכם, במשך פון אַ 5—6 יאָהר, נפטר געוואָרען, און אַללע זיינע דריי טאָכטער האָבען קיין בנים זכרים נישט געהאַט. דערביי איז נאָך יעדע פון זיי, געוועזען רחמנא ליצלן, אַ מקשה לילד, בשעת מעשה געוועזען יעדעס מאָל מעהר דאָרטען ווי דאָ! אַז מען האָט אָבער מן השמים געוואָלט, עס זאָל זיין מחלוקת, האָבען אַללע געזעהען און געוואוסט, אַז עס איז איין עונש פון די צדיקי הדור אויפ׳ן בריסקער רב, נור ער אַליין, מיט זיינע ליכטיגע אויגען, האָט עס נישט געזעהען! און אפשר — נישט געוואָלט זעהען! ער האָט ווייטער געפיהרט זיין התנגדות ביד הזקה — מיט חרמות, און הקיפות פון אנשי חיל, ווי אין יענע צייטען...

מיר איז גיטעלע (אזוי האָט זי, דעם בּריסקער רבּ׳ס טאָכטער, געהייסען, בּאמת א שאָד געוועזען, זעהר א שאָד געוועזען. ערשטענס — א יודישע נשמה; צווייטענס — א יודישע, כּשר׳ע נשמה; עס איז נאָך אזא צדקית, אזא כּשר׳ע זאַך אויף דער וועלט נישט געוועזען...

קיין איינציגע אָרימע כּלה האָט אָהן איהר הילף ניט חתונה געהאַט; אזא ויידענע בּריאה! און דאָס דאַרף געשטראָפט ווערען פאַר׳ן פאָטערס כּעס! און דעריבּער, אַזוי ווי איך האָבּ נור בּעמערקט, אז די באָבּע הויבּט זיך אָן דרעהען אין שטוּב, האָבּ איך שוין אָנגעהויבּען אַרבּייטען אויף אַללע כּלים, מען זאָלל שיקען צום ביאַלער רבּין... זאָלל זיין א קוויטיל אָהן א פּדיון; בּאשר — ער דאַרף נעהטיג פּדיונות!...

דער ביאַלער רבּי האָט נאָר וועהניג געהאַלטען פוּן פּדיונות!

מיט וועמען אָבּער רעדט מען?

איך פּרווּ מיט׳ן בּריסקער רבּ׳ס איידאָם, און, איך ווייס — אז ממש נפשו קשוּרה בּנפשה, וואָרען, ווי ער האָט זיך נישט בּעהאַלטען, האָט עס דאָס שלום בּית אַרויס־געשמעקט פוּן יעדען ווינקעלע, פוּן אַללע זייערע תּנוּעות און הויות, — איז ער דאָך אָבּער דעם בּריסקער רבּ׳ס איידאָם; שפּייעט ער אויס, געהט ער אַוועק און לאָזט מיך שטעהען מיט איין אָפען מויל.

נעהם איך מיך צוּ ר׳ יחיאל׳ן אליין, אָנטפערט ער מיר: עס איז דעם בּריסקער רבּ׳ס טאָכטער! איך וועלל עס איהם, דעם בּריסקער רב, נישט טהון, אפילוּ בּיי סכּנות נפשות, חס ושלום! פּרווּ איך מיך מיט זיין פלונית׳טע, — א כּשרע יודענע, נור א פּראָסטע, — אָנטפערט זי מיר כּהאי לישנא: זאָלל מיין מאַן הייסען, שיק איך בּאַלד צום רבּין מיין יום־טוב׳דיג שטערנטיכיל מיט די אוירינגליך; א מטמון מיט געלד האָט עס געקאָסט! נור אָהן מיין מאַן, נישט קיין פּחות משוה פּרוטה — נישט א פּיפּיץ!

— אָבּער א קוויטיל... וואָס שאָדט אייך א קוויטעל?

— אָהן מיין מאַנ׳ס וויססען, גאָר נישט! אָנטפערט זי, טאַקי ווי א כּשר׳ע ידענע דאַרף אָנטפערן, און דרעהט זיך אָבּ פוּן מיר. און איך זעה, אז זי ווילל נור בּעהאַלטען די טרעהרען, — א מאַמע; לב יודע — איהר האַרץ האָט שוין געפיהלט די סכּנה...

אז איך האָבּ אָבּער געהאָרט דעם ערשטען געשריי, בּין איך אליין געלאָפען צום רבּין.

— שמעיה, — אָנטפערט ער מיר, — וואָס זאָלל איך טהון? איך וועלל מתפלל זיין!

— נישט מיר, רבּי, — בּעט איך, — פאַר דער יולדת, וואָס עס איז — א שטירה׳לע, א מטבּע, א קמיעא׳לע... וואָס עס איז ניט מיר...

— עס וועט, חס ושלום, אָרנער טאָכען, — אָנטפערט ער, — אָהן אמונה שאַרטען

אויגע זאָגען, און זי האָט דערינגען קיין אמונה נישט...

וואָס האָב איך געקאָנט טהון? עס איז די ערשטע טאָג סוכות, די איז מקשה לילד, העלפען קאָן איך נישט, בלייב איך שוין בעססער ביי׳ם רבין אין שטוב. א בן־בית בין איך געוועזען; טראַכט איך מיר, איך וועלל קוקען יעדער רגע מיט געבעט צום רבין, אפשר וועט ער זיך מרחם זיין...

הערען הערט זיך, אז עס איז נישט גוט. דען דריטען טאָג שטעהען שוין די וועהען... מען האָט שוין אלץ געטהון, וואָס מען האָט געקאָנט: די שוהל אייג־געריסען, קברים געמאָסטען, הונדערטער פונד ליכט אויסגעברענט אין שוהל, אין בתי מדרשים, היינט צדקה — א סמטון!... עס איז דען נאָכצוּדערצאָהלען? אללע קליידער־שאַנק זענגען געשטאַנען אָפען; א בארג מיט אלערליי מטבעות איז געלעגען אויפ׳ן טיש, און אָרימע לייט זענגען אריינגעקוממען און גענוממען, ווער עס וויל, וואָס ער וויל, וויפיעל ער וויל!

עס האָט מיך שטארק אָנגעהאַפט דאָס הארץ.

— רבי זאָג איך, עס שטעהט דאָך: צדקה תציל ממות.

און ער אָ־טפערט מיר, שלא ממין הטענה, דאַכט זיך:

— אפשר וועט קוממען דער בריסקער רב!

און באותו הרגע קומט אריין ר׳ יחיאל! צום רבין רעדט ער נישט, גלייך ער וואָלט איהם נישט געזעהן, נור —

— שמעיה, זאָגט ער צו מיר, און חאַפט מיך אָן ביי׳ם לאַץ, הינטען שטעהט א פוהר, געה, זעץ דיך אויף און פאָהר צום בריסקער רב, זאָל ער קוממען...

און געפיהלט האָט ער שוין א פנים, אין וואָס עס געהט, ווארום צוגעגעבען האָט ער:

— זאָלל ער אליין זעהען, וואָס עס טהוט זיך! זאָלל ער זאָגען, וואָס צו טהון!

און א פנים האָט ער געהאַט, וואָס זאָלל איך אייך זאָגען, — מתים זענגען שאָנער פאַר איהם!

מילא, פאָהר איך! טראַכטען, טראַכט איך מיר, אז אויב דער רבי ווייסט, אז ער וועט קוממען, וועט שוין עפּיס דערפון ארויס! אפשר נאָך א שלום! דאָס הייסט: נישט צווישען בריסקער רב מיט׳ן ביאלער רבין, די אליין האָבען קיין מחלוקת נישט געפיהרט, נור צווישען די צדדים בכלל! ווארום באמת, אז ער גוטט קוממען, וועט ער דאָך זעהען! אויגען האָט ער דאָך!

נור מן השמים, א פנים, לאָזט מען אזא זאך, אזוי געשווינד, נישט צו. מן השמים האָט מען מיט מיר מלחמה געהאַלטען. קוים בין איך ארויסגעפאָהרען פון ביאלע, גיט זיך איבערן הימעל א יאָג א חמארע, אָבער ווי הייסט א חמארע! א שווארצער

שווערער וואָלקען ממש ווי אַ סמאָלע און אַ בלאָז האָט פלוצים געטהון, גלייך עס האָלטען רוחות געפלוינען און פון אַלע זייטען מיט אַמאָל. אַ פויער, להבדיל, פערשטעהט זיך אויף אַזוינע זאַכען, צלמ'ט ער זיך און זאָגט, אַז עס וועט זיין, חס ושלום, אַ שווערער וועג, און ווייזט מיר מיט דער בייטש אין הימעל אַריין... הוך כדי־דבור מאַכט זיך נאָך אַ שטאַרקערער ווינד, ער צורייסט די חמאַרע, ממש ווי מען צורייסט אַ שטיק פאַפּיער, און הויבט אָן צו יאָגען און צו טרייבען איין שטיק חמאַרע אויף דער צווייטער, איינע אויף דער צווייטער, גלייך ער וואָלט קריע געטריבען אויף אַ טייך. איך האָב שוין איבערן קאָפּ צוויי שטאָק און דריי שטאָק חמאַרע. לכתחילה האָב איך אפילו קיין מורא נישט געהאַט. אויסגענעצט ווערען איז ביי מיר קיין נייעס נישט געוועזען, און פאַר דונערן שרעק איך מיך נישט. ערשטענס דונערט נישט סוכות צייט, און צווייטענס — נאָכ'ן רבין'ס שופר־בלאָזען! מיר האָבען אַ קיימא־לן, אַז נאָך אַזאַ שופר־בלאָזען האָט אַ גאַנץ יאָהר קיין דונער קיין שליטא נישט! אַז עס האָט אָבער ראַפּטום געגעבען אַ פלאַסק מיר אין פנים אַריין, ווי מיט אַ בייטש... איין מאָל, דאָס צווייטע מאָל, דאָס דריטע מאָל... איז מיר טאַקי דער מוטערס מילך ענפאַלען! איך האָב געזעהען בחוש, אַז דער הימעל פאַטשט מיך, אַז מען טרייבט מיך צוריק!

און דער פויער, להבדיל, בעט זיך אויך: לאָמיר צוריק פאָהרען.

איך ווייס אָבער, עס איז סכנות נפשות. איך זיץ אויף דער פוהר, און, אינ'ם שטורם, האָר איך, ווי די יולדת קרעכצט, ווי דעם בריסקער רב'ס איידעמס פינגער קנאַקען; ער בראָכט זיך די האַנד; אויך זעה איך פאַר מיר ר' יחיאל'ס שוואַרץ פנים מיט די איינגעפאַללענע, ברעננענדיגע אויגען! פאָהר, בעט ער מיך, פאָהר —— און מיר פאָהרען.

און דאָ גיעסט און גיעסט, עס גיעסט פון אויבען, עס שפריצט פון אונטער די ראָדער, און פון אונטער די פערדס פיס. און דער וועג ווערט אין גאַנצען פער־גאָססען, ממש בעדעקט מיט וואַססער. איבערן וואַססער געהט אַ פיאַנע, די פוהר, ראָכט זיך, הויבט שוין אָן שווימען —— וואָס זאָלל איך אייך דערצעהלען? מיר האָבען נאָך דערצו געבלאָנזשעט... נור אויסגעהאַלטען האָב איך!

מיט'ן בריסקער רב בין איך געקוממען אויף הושענא רבא!

נור, דען אמת צו זאָגען, אַזוי ווי דער בריסקער רב האָט זיך אַרויפגעזעצט אויף דער פוהר, איז שטיל געוואָרען! די חמאַרע האָט זיך איבערגעריסען, פון שבאַלט האָט זיך אַרויס געוויזען די זונן, און מיר זענגען בשלום שאָן און טריקען אריינגעפאָהרען קיין ביאַלע. דער פויער, להבדיל, האָט עס אפילו בעמערקט און געזאָגט אויף זיין לשון: וועלקי ראַבין, צי דיוושי ראַבין!...

נור דער עיקר איז געוועזען אונזער אריינקומען!

ווי די הישרעקען זענען צוין איהם צוגעפאללען די ווייבער, וואס זענען אין שטוב געוועזען... כמעט אויפ'ן פנים זענען זיי פאר איהם געפאלען און געוויינט... די יולדת פון דער צווייטער שטוב האָט מען נישט, אָדער דורכען געווען פון די ווייבער, אָדער, טראַכט איך, זי האָט שוין, חס ושלום, קיין כח נישט צו קרעכ-צען... ר' יחיאל האָט אונז אפילו נישט געזעהען, ער איז געשטאַנען אריינגעדריקט מיט'ן שטערן אין א שויב, דער קאָפּ האָט איהם א פנים געברענט...

דעם בריסקער רב'ס איידעם, דרעהט זיך אויך נישט איבער דערלאַנגען שלום. ער שטעהט מיט'ן פנים צו דער וואַנד, און איך זעה בחוש, ווי דער גוף זיינער ציטערט און ווי דער קאָפּ קלאַפּט אָן דער וואַנד!...

איך האָב געמיינט, איך פאַלל! אזוי האָט מיך דער צער און די שרעק דורך און דורך גענומען. עס איז מיר קאַלט געוואָרען אין אללע איברים, איך האָב גע-פיהלט, אַז די נשמה ווערט אין מיר קאַלט!...

נור, צי האָט איהר געקענט דעם בריסקער רב?

דאָס איז געוועזען א מענש — איין עמוד ברזל, זאָג איך אייך!

א הויכער, הויכער יוד, טאַקי „משכמו ומעלה"... איין אימה האָט ער גע-וואָרפען, ווי א מלכות! — א ווייסע לאַנגע באָרד, איין שפּיץ, געדענק איך נאָך ווי היינט, האָט זיך איהם אריינגערוקט אונטער'ן גאַרטעל, דער צווייטער שפּיץ-באָרד ציטערט איבערן גאַרטעל...

ברעמען — ווייסע, דיקע, לאַנגע — א האַלב פנים האָבען זיי איהם פאַר-שטעלט. און, אַז ער האָט זיי אויפגעהויבען — רבונו של עולם! די נשים זענען ממש צוריק געפאַללען, ווי פון א דונער צוריק געוואָרפען, אזעלכע אויגען האָט ער געהאַט! — חלפים, בלאַנקע חלפים האָבען אין זיי געבליצט! און א געשריי האָט ער געטהון ווי א לייב: אוועק נשים!

דערנאָך האָט ער שטילער און איידעלער געפרעגט:

— און וואו איז מיין טאָכטער?

מען האָט איהם געוויזען.

ער איז אריינגעגאַנגען, און איך בין געבליבען שטעהען ממש ארויס פון די כלים: אזעלכע אויגען, אזא בליק, אזא קול! עס איז גאַר איין אַנדערער דרך, איין אנדערע וועלט! דעם ביאַלער רבינס אויגען לייכטען אזוי גוט, אזוי שטיל, עס קומט אריין א חיות אין הארץ; ער וואַרפט אויף דיר א בליק, האָט ער דיך מיט גאָלד בעשיט... און זיין קול, דאָס זיסע קול, דאָס סאַמעטען זיסע קול — רבונו של עולם, ביים הארץ כאַפּט עס אָן, ביים הארץ גלעט עס אזוי שטיל, אזוי מחיה'דיג... נישט קיין מורא, חס ושלום, האָט מען פאַר'ן, נור די נשמה צוגעהט אין ליעבשאַפט, אין מתיקות פון ליעבשאַפט. ע וויל ארויס פון גוף און באהעפטען זיך מיט איה

נשמה... זי רייסט זיך ווי, להבדיל, א זומערפליגעלע צו'ן א העלער פלאם!... און דא — רבונו של עולם: אימה ופחד! א גאון, א פערציייטישער גאון! און ער געהט אריין צו'ן א יולדת!

„ער וועט פון איהר מאכען, — שרעק איך מיך — א גל־של־עצמות!"
לויף איך צו'ם רבי'ן.

און דער רבי בעגעגענט מיך באלד אין טהיר מיט א שמייכעל:

— האסט געזעהען, מאכט ער, כבוד התורה? ריינעם כבוד התורה?
איך האב מיך בערוהיגט. אז דער שמייכעלט, טראכט איך, איז גוט! —

און עס איז טאקי גוט געוועזען. שמיני עצרת איז זי איבערגעקוממען. שמחת־תורה האט שוין דער בריסקער רב געזאגט תורה ביי'ם טיש. איך האב געוואלט אפילו ערגיץ אנדערש זיין ביי'ם טיש, נור איך האב מורא געהאט, בפרט, אז מיט מיר איז געוועזען א מנין... מען וועט בענשען נברך לאלהינו...

מילא, וואס זאלל איך אייך פערציילען? דעם בריסקער רב'ס תורה? אויב די תורה איז א ים, איז ער געוועזען דער לויתן אין ים, — מיט איין תנועה גיט ער א שווים דורך צעהן מסכתות; מיט איין תנועה מישט ער אוים ש"ס ופוסקים! אז עס הילעכט און שפריצט, און זיעדט און קאכט, טאקי, ווי מען פערצעהלט פון אמת'ען ים... דען קאפף האט ער מיר צוש־ויפט... נור „לב יודע מרת נפשו"! דאס הארץ מיינס האט פארט נישט געהאט קיין שמחת יום־טוב! און דעמאלט האב איך מיך דערמאנט אין רבינ'ס חלום... און איך בין פערשטארט געווארען! די זונן איז געלעגען אין פענסטער, וויין האט ביי'ם טיש נישט געפעהלט, דער גאנצער עולם, זעה איך, שוויצט, און מיר? מיר איז געוועזען קאלט, קאלט ווי אייז! און דארטען, האב איך געוואוסט, זאגט מען אנדערע תורה... דארטען איז ליכטיג און ווארם... יעדעס ווארט איז דורכגעוועבט און דורכגעווייקט מיט אהבה און דבקות... מלאכים, פיהלט מען, פליהען ארום שטוב; ממש מען הארט, ווי עס רוישען די גרויסע, ווייסע פליגעל... איי, רבונו של עולם! נור אוועק געהען טאר מען נישט!

פלוצלינג, האקט ער איבער, דער בריסקער רב, און גיט א פראג:

— וואס פאר א רבי'ן האט איהר עס דא?

— איינעם, א נח. אנפערט מען איהם.

מילא, שניידט עס מיך ביי'ם הארץ! „איינעם, א נח" — אח, די חנופה, די חנופה!

— א בעל מופת? פראגט ער ווייטער.

— ווייניג, מען הארט נישט... ווייבער אפילו פערצעהלען, נור ווער הארט זיי?

ער נעהמט א זויגעלד, אהן מופתים...

זאָגט מען איהם שוין דען אמת, אַז געלד נעהמט ער ווענינ און גיט אַ סך אַוועק. דער בריסקער רב פערקלערט זיך.

— און לערנען קען ער?

— מען זאָגט — אַ גדול!

— פון וואַנען איז ער, דער נח?

קיינער ווייסט נישט, און איך מוז אָנטפערן. מאַכט זיך שוין אַ שמועס צווישען מיר מיט'ן בריסקער רב:

— איז ער נישט, דער נח, אַ מאָל אין בריסק געוועזען? פרעגט ער.

— צי דער רבי, שטאַמעל איך, איז געוועזען אין בריסק? דאַכט זיך — יאָ!

— אַה! מאַכט ער — אַ חסיד זיינער! און עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ער האָט אויף מיר אַ קוק געטהון ווי אויף אַ שפין.

און ער האָט זיך איבערגעדרעהט צום עולם:

— ביי מיר, — זאָגט ער, — איז אַ מאָל געוועזען אַ תלמוד „נח.... אפילו אַ גוט קאָפּיל, נור עס האָט איהם געצויגען אין יענער זייט אַריין — — איך האָב איהם איינמאָל געזאָגט, צוויי מאָל... איך האָב איהם געוואָלט זאָגען צום דריטען מאָל, מזהיר זיין, איז ער מיר נעלם געוואָרען... צי איז עס נישט ד ע ר?

— ווער ווייסט?

און ער הייבט אָן אויסמאָלען: אַ דאַרער, אַ קליינער, אַ שוואַרץ באָרדיל, שוואַרצע געקרייזעלטע פאות, אַ פערטראַכטער, אַ שטיל קול און דערגלייכען.

— עס קאָן זיין, זאָגט דער עולם, אַז דאָס איז ער; קרוב לאמת!

איך האָב שוין גאָטט געדאַנקט, אַז מען האָט אָנגעהויבען בענשען.

נור נאָך דעם בענשען איז געשעהן אַזוינס, וואָס עס האָט זיך מיר גאָר נישט געקאָנט חלום'ען.

דער בריסקער רב הויבט זיך אויף פון בענקיל, רופט מיך אַוועק אין אַ זייט און זאָגט מיר שטילערהייט: פיהר מיך צו ד י י ן רבין און מ י י ן תלמיד. נור, האָרסט,— קיינער זאָלל נישט וויססען!

מן הסתם פאָלג איך, נור אויפ'ן וועג פרעג איך איהם מיט שרעק:

— בריסקער רב, זאָג איך, מיט וואָס פאַר אַ כונה געהט איהר?

און ער אָנטפערט מיר פשוט:

— עס איז מיר איינגעפאַלען ביי'ם בענשען, אַז איך בין ביז אַהער געוועזען אַ דן שלא בפניו... זעהען וויל איך, איך וויל אַליין זעהען, און אפשר — האָט ער שפעטער צוגעגעבען,— וועט מיר גאָטט העלפען, איך וועל אַרויסראַטעווען מיינם אַ תלמוד.

— ווייסט, שיינעך, — מאַכט ער ווייטער מיט הלצה,— אַז אויב דיין רבי איז

דער נח, וואס האט ביי מיר געלערנט, קאן ער זיין א גדול בישראל, א בריסקער רב אמאל!

אצונד האב איך שוין זיכער געוואוסט, אז דאס איז ער, און דאס הארץ האט ערשט אנגעהויבען צאפלען...

און די צוויי בערג האבען זיך צוזאמען געטראפען... אז איך בין אין דער מיט נישט געבליבען אויפ'ן ארט, איז טאקי א נס מן השמים.

דער ביאלער רבי, זכרונו לברכה, פלעגט שמחת תורה ארויסשיקען די חסידים שפאצירען ארום דער שטאדט, און ער אליין איז זיך געזעסען אויפ'ן גאניקיל, און געקוקט, און מקבל נחת געוועזען.

עס איז ניט געוועזען היינטיג ביאלע. עס איז געוועזען דעמאלט נאר א קליין שטאדטיל. סאמע קליינע, נידריגע, געבוימע הייזליך; אויסער דער שוהל מיט'ן רבינ'ס בית המדרש. דעם רבינס גאניקיל איז געוועזען אויפ'ן צווייטען שטאק און מען האט פון גאניקיל אלץ געזעהען ווי אויף דער האנד — די בערגליך פון מזרח זייט, דעם טייך פון מערב... — — און דער רבי זיצט אויפ'ן גאניקיל און קוקט. דערזעהט עטליכע חסידים, וואס געהען און שווייגען, ווארפט ער זיי אראב פון דער הויך איין התחלה פון א נגון. זיי חאפען אונטער און געהען שוין ווייטער זינגענדיג — — און כתות, געהען פארביי, און לאזען זיך ארום פון שטאדט, מיט געזאנג מיט אמת'ער פרייד, מיט אמת'ער שמחת תורה... און דער רבי פלעגט זיך נישט רידרען פון גאניקיל.

דעמאלט אבער האט דער רבי, א פנים, דערהערט אנדערע טריט, האט ער זיך אויפגעהויבען און איז אקעגען געגאנגען דעם בריסקער רב.

— שלום עליכם, רבי! מאכט ער מיט ענוות און מיט זיין זיס קול.

— עליכם שלום, נח! — האט דער בריסקער רב געענטפערט.

— זיצט, רבי!

דער בריסקער רב זעצט זיך און דער ביאלער רבי שטעלט זיך פאר איהם.

— זאג נור, נח! — מאכט דער בריסקער רב מיט אויפגעהויבענע ברעמען, — וואס ביסט דו עס אנטלאפען פון מיין ישיבה? וואס האט דיר דארטען געפעהלט?

— עס האט מיר, רבי, — אנטפערט ער געלאססען, — אטהעם פערפעהלט... איך האב נישט געקאנט דען אטהעם חאפען...

— ווי הייסט? וואס רעדסט דו, נח?

— נישט מיר, — פערטייטשט דער רבי מיט א שטילער קול, — נאר מיין נשמה האט אטהעם פארפעהלט...

פאר וואס, נח?

— אייער תורה, רבי, איז סאַמע דין! אָהן רחמים איז זי! אָהן אַ פּונק חסד איז אייער תורה! און דעריבער איז זי אָהן שמחה, אָהן פרייען אָטהעם... סאַמע ברזל ונחשת, אייזערנע חוקים, קופּערנע דינים... און סאַמע הויכע תורה, פאַר לומדים. פאַר יחידי סגולה!...

דער בריסקער רב שווייגט און דער רבי זאָגט ווייטער: און זאָגט מיר, רבי, וואָס האָט איהר פאַר'ן כלל ישראל? וואָס האָט איהר, רבי, פאַר'ן האָלץ-העקער, פאַר'ן קצב, פאַר'ן בעל מלאכה, פאַר'ן פּראָסטען יוד?... בפרט — פאַר אַ זינדיגען יוד? וואָס, רבי, האָט איהר פאַר נישט לומדים?

דער בריסקער רב שווייגט, גלייך ער פערשטעהט נישט, וואָס מען רעדט צו איהם. און דער ביאַלער רבי שטעהט אַלץ פאַר איהם און זאָגט ווייטער מיט זיין זיס קול:

— זייט מיר מוחל, רבי, נור דעם אמת מוז איך אייך זאָגען... האַרט איז געוועזען אייער תורה, האַרט און טרוקען, ווייל זי איז נור דער גוף און נישט די נשמה פון דער תורה!

— די נשמה? פראַגט דער בריסקער רב און רייבט זיך דעם הויכען שטערן.

אודאי! אייער תורה, רבי, האָב איך געזאָגט, איז נור פאַר יחידי סגולה, פאַר למדנים, נישט פאַר כל ישראל. און די תורה מוז זיין פאַר כל ישראל! די שכינה מוז רוהען אויף כל ישראל! וואָרען די תורה איז די נשמה פון כל ישראל!

— און דיין תורה, נח?

— איהר ווילט זי זעהען, רבי?

— תורה — זעהען? וואונדערט זיך דער בריסקער רב.

קומט, רבי, איך וועל זי אייך ווייזען!... איך וועל אייך איהר גלאַנץ ווייזען; די שמחה, וואָס שטראַהלט אַרויס פון איהר אויף אַללע, אויף כל ישראל!

דער בריסקער רב ריהרט זיך נישט.

— איך בעט אייך, רבי, קומט, נישט וויט!

ער האָט איהן אַרויסגעפיהרט אויפ'ן גאַניקל. שטילערהייט בין איך זיי נאָכגעגאַנגען.

דער רבי האָט דאָך דערפיהלט: מאָגסט נאָכגעהען, — מאַכט ער, — שמעיה, היינט ווערסט דו אויך זעהען... דער בריסקער רב וועט אויך זעהען... שמחת תורה ווערט איהר זעהען... איהר ווערט זעהן, אמת'ע שמחת תורה!

און איך האָב געזעהען דאָס אייגענע, וואָס אַללע שמחת תורה, נור איך האָב אַנדערש געזעהען... ווי אַ פאָרהאַנג איז מיר אַוועק געפאַללען פון די אויגען.

אַ גרויסער, ברייטער הימעל — ממש אין-סוף, און בלאָה, אַזוי העל בלאָה

איז דער הימעל געווען, אז עס האט מחיה געווען דאס אויג. איבער'ן הימעל זענען געשוואומען ווייסע, ממש זילבערנע, וואלקענדליך, און אז מען האט זיך אין זיי איינגעקוקט, האט מען געזעהן, ווי זיי ציטערען ממש פאר פרייד, ווי זיי טאנצען אונטער מיט שמחת תורה! הינטען ווייטער האט ארומגענומען די שטאדט א גרינער, ברייטער גארטען, א טונקעל גרינער, נור דאס גרינע איז געווען לעבענדיג גרין, אזוי לעבענדיג, גלייך עס וואלט א „חיות" ארומגעפלויגען צווישען די גראזען; וואס א מאל, האט זיך געדאכט, פלאטערט ערגיץ אנדערש אויס א חיות, א געשמאק, א לעבען; — מען האט געזעהן בחוש, ווי די פלאטליך שפרינגען און טאנצען צווישען די גראזליך... גלייך זיי האלזען זיי און קושען זיי...

און אויף די לאנקים מיט די פלאטליך האבען זיך ארומגעדרעהט כתות און כתות פון חסידים... די אטליסענע און אפילו די לאסטינגענע קאפאטעס האבען געבלאנקט ווי די שפיגעל, די צעריסענע ווי די גאנצע... און די פלאטליך, וואס האבען זיך ארויסגעריסען פון צווישען די גראזליך, האבען זיך געחאפט און געציעפעט אן די שפיגעלדיגע בגדי יום טוב. און עס האט זיך געדאכט, אז זיי טאנצען ארום יעדען חסיד, מיט התלהבות, מיט ליעבשאפט... און אלע כתות חסידים האבען גע-קוקט מיט ווינדערליך דארשטיגע אויגען ארויף צום רבינס גאניקל... און די דארשטיגע אויגען, האב איך געזעהן ממש בחוש, זויגען פון גאניקל, פון רבינס פנים, די ליכט, און וואס מעהר ליכט זיי האבען געזויגען, האבער געזונגען האבען זיי... אלץ האבער און האבער... אלץ לוסטיגער, אלץ הייליגער...

און יעדע כתה האט זיך געזונגען איהר נגון, נור אין דער לופט האבען זיך די אלע נגונים מיט די אללע קולות אויסגעמישט; און צום רבינס גאניקל איז צוגעקומען מען איין זמר, איין נגון... גלייך אלע זינגען איין זמר. און אלע זינגען — דער הימעל זינגט, די גלגלים זינגען, און די ערד פון אונטען זינגט, און די נשמה פון דער וועלט זינגט — — — אלץ זינגט!

רבונו של עולם! איך האב געמיינט איך צו געה אין מתיקות...

עס איז אבער נישט בעשערט געווען.

— מען דארף מנחה דאווענען! האט פלוצלים דער בריסקער רב ארויסגעזאגט שארף; און אלץ איז פערשוואונדען געווארען...

שטיל — — די פארהאנג איז מיר צוריק געפאללען פאר די אויגען: אויבען — א פשוט ער הימעל. אונטען — פשוט'ע פאשע, פשוט'ע חסידים אין צוריסענע קאפאטעס... אלטע צוריסענע שטיקליך נגונים... אויסגעלאשען די פלאטליך — איך קוק אויפ'ן רבין, זיין פנים איז אויך חשך — — —

זיי האבען זיך נישט אויסגעגלייכט; דער בריסקער רב איז געבליבן א מתנגד

זי פריהער; מיט דעם איז ער אוועקגעפאהרען!
דאך א פעולה האט עס געהאט! גערורפט האט ער שוין נישט. —

אַ גלגול פון אַ נגון.

— א טאלנער נגון ווילט איהר?

דאכט זיך אין פלוק א קליינינקייט — נעהמען א נגון פון א טאלנער שלש סעודות אונ נאכזינגען! עס איז אבער נישט אזוי, ווי עס דאכט זיך!

דער טאלנער נגון מוז געזונגען ווערען ברב עם, חברה מוז איהם זינגען!

אונטערהעלפען ווילט איהר?, ניין, ברידער; מיט דער הילף פון פוילישע חסידים זינגט זיך נישט קיין טאלנער נגון!

איהר האט גאר קיין השגה, קיין ידיעה אין נגינה!

איך האר דאך אייערע כלי־זמרים, אייערע חזנים! עס גרימפעלט זיך, נישט עס שפיעלט אונ ביים זינגען רייסט איהר אייך, ווי געקוילערטע העהנער! אפילו די סיני נגונים קוממען ביי'ן אייך ארוים משונה־ווילד... אונ אייערע מארשען, אייערע קאזאקליך? זיי זעננען נאך ווילדער ווי אייערע תנועות אונ הויות! איהר זאגט, עס איז חסידות?... ביי אונז זעננען א נדערע חסידים!...

פון וואננען מיר האבען נגינה? אפשר קומט עס שוין בירושה אונ אפשר ליגט עס אין דער געגענד!

אין אונזער קיעווער געגענד איז אין בית אהן א פיעדעלע!

א בעל־בית'ש קינד, אדער, ווי מען זאגט אין יענע קאנטען: א טאטענס א קינד, מוז האבען א פיעדעלע, מוז קעננען שפיעלען...

איהר ווילט וויסען, וויפיעל מאנסליט עס געהארען צו'ן א שטוב? קוקט אויף די וואנד! וויפיעל עס העננען פיעדעליך, אזוי פיעל מאנסליט!

אללע שפיעלען: עס שפיעלט דער זיידע, עס שפיעלט דער פאטער, עס שפיעלט דער זוהן...

עס איז נור א שאד, וואס יעדער דור שפיעלט זיך זיינס, שפיעלט אנדערש, שפיעלט בעזונדער!

דער אלטער זיידע שפיעלט סיני נגונים אדער אזי תוגישע שבת...

א „כל־נדרי", „שושנת יעקב", א „נדי קשור־ידים" — א דאגה וואס? דער פאטער, א חסידישער מענש, צוגעהט זיך אין א גוט־יודישען שטיינער! דער זהן ווייטער — שפיעלט שוין פון נאטען! מען שפיעלט שוין גאר פון טעאטער!

אזוי ווי דער דור, אזוי איז דער נגון!

•

— וואס שהוען חסידים, אז עס פעהלט א ביסיל בראנפען? רעדט מען פון בראנפען!... זינגען איינער אליין, אהן חברה, אהן א ברען פון עולם, קאן מען נישט; וועל'מיר ר ע ד ע ן פון נגינה...

נגינה, מוזט איהר וויסען, איז א גרויסע זאך! גאנץ טאלנע איז געשטאנען אויף מלוה־מלכה'ס, אונ דער עיקר מלוה־מלכה איז געווען דער נגון!

עס ווערגט זיך נור, ווער עס זינגט אונ וואס ער זינגט...

מיט די אייגענע ציגעל קאן מען שטעלען א שוהל אונ א קלויסטער, א פאלאץ אונ א תפיסה, אונ גאר א הקדש!

מיט די אייגענע אותיות שרייבט מען סודות התורה אונ, להבדיל, דאס גראסטע אפיקורסות! אונ מיט די אייגענע קולות קאן מען ארויף צו דער העכסטער מדרגה פון התלהבות אונ דבקות, אונ מען קאן אראב ביז'ן שאול תחתית אונ וואלגערן זיך דארט ווי א ווארם אין בלאטע!

א בריוויל — ווי מען לייענט עס; א נגון ווי מען זינגט איהן!

נעהמט, למשל, א „פריילכס"; קאנן עס זיין א טאלנער שבת־שירה'דיגע מלוה־מלכה, — א שמחה פון מצוות אונ מעשים טובים; אונ עס קאן זיין די פרייד פון איין אויסגעלאסענעם פויגעל אין א הפקר וועלט!

א נגון ברענט, טאקי „תוכו רצוף אהבה" — אויסגעוויקט איז ער מיט ליעבשאפט; נור ליעבשאפטען זעננען פאראהאנען א סך; עס איז פאראהאנען אהבת המקום, אהבת הבריות, א ליעבשאפט צו כל ישראל... איינער אבער האט גאר זיך אליין ליעב, צי גאר, רחמנא ליצלן, איין א ש ת־א י ש!

א נגון קלאגט זיך, א נגון וויינט, נור איינער וויינט אויפ'ן נחש, אויפ'ן פערלוירענעם גן־עדן; א צווייטער — אויף גלות השכינה, אויף חורבן בית המקדש, אויף אונזער דלות אונ שפלות!... „ראה עמידתנו..." קלאגט ער זיך, דער נגון... אונ נאך א נגון וויינט, אז עטיצין איז א יפה פיה אנטלאפען!

עס איז פאראהאנען א נגון פול מיט בענגשאפט; נור צו וואס בענגט ער, דער נגון! עס בענגט א נשמה צוריק צו איהר שורש, אונ עס בענגט איין אלטער כלב ארט צייהן צו יונגע יאהרען מיט'ן יונגען יצר הרע!

נעהמט חאָטש דאָס ליעדיל:

ר׳ דוד׳ל האָט געוואָהנט אין וואסילקאָוו —
אין וואסילקאָוו!
אונ היינט וואָהנט ער אין טאַלנא.
ר׳ דוד׳ל, ר׳ דוד׳ל האָט געוואָהנט אין וואסילקאָוו,
היינט וואָהנט ער אין טאַלנא!...

עס זינגען עס טאַלנער, עס זינגען עס וואסילקאָווער! נור, אז די טאַלנער זינגען איז עס איין אמת „פֿריילַיכס", שפּריצט עס אונ ברענט מיט שמחה, מיט הענוג; זינגען עס אָבער וואַסילקאָווער, איז עס אויסגעווייקט מיט צער אונ מרה שחורה! אונ ווענדען ווענדט זיך עס אין דער נשמה, וואָס מען גיט אריין יאין נגון!...

. . . .

דער נגון, מוזט איהר וויסען, איז א סך הכל פֿון קולות; אָדער, ווי, יענע זאָגען — טאָנער.

די קולות אָדער די טאָנער נעהמט מען פֿון דער טבע; זיי איז קיינער נישט מהדש. אונ אין דער טבע פֿעהלט נישט קיין קולות. אַלץ האָט אַ קול, זיין איינענעם קלאַנג, אויב נישט גאָר א גאַנצען נגון!

די גלגלים, האָבען מיר אַ קימא לָן, זינגען; טאָג אונ נאַכט — „יום ליום... לילה ללילה..." האָבען זייער זמר... מענשען אונ פֿייגעל זינגען, חיות ובהמות זאָגען שירה... א שטיין אָן א שטיין קלאַפּט, מעטאַל קלינגט... וואַססער, אַז עס לויפֿט, שווייגט עס נישט; היינט אַ וואלד! ביים קלענסטען ווינטיל, זינגט ער דאָך א „וואָלאך", איין אמה׳ען, שטילען, זיסען וואָלאך! אונ די באַהן, למשל, — די חיה רעה, מיט די רויט-פֿלאַמענדיגע אויגען, אַז זי לויפֿט, בעטויבט זי נישט מיט איהר געזאַנג? אפֿילו די שטומע פֿיש, האָב איך אין איין אלט ספר געזעהען, גיבען אויך אַמאָל אַרוים פֿון זיך א קול נגינה. מהייל פֿיש, שטעהט אין ספר, שווימען פֿון צייט צו צייט צו צום ברעג, קלאַפּען מיט די עקען אין זאַמד, אויף א שטיין אונ זעגנען זיך רעדמיט מחיה!

וועניג קולות? מען דאַרף נור האָבען איין אויער, עס זאָלל די קולות אויפֿחאַפּען ווי א נעץ, איינזאַפּען ווי אַ שוואָם!

נור פֿון טאָנער אַליין איז נאָך קיין נגון נישט!
א הויפֿען ציגעל איז נאָך נישט קיין הויז!
דאָס איז ערשט דער גוף פֿון נגון; ער דאַרף נאָך אַ נשמה!

אונ די נשמה פֿון אַ נגון איז שוין א געפֿיהל פֿון אַ מענש: זיין ליעבשאַפֿט, זיין צאָרן, לייטזעליגקייט, נקמה, האַרצבענקעניש, חרטה, צער, — אלץ, אַלץ, וואָס א מענש פֿעהלט, קען ער אריינגעבען אין א נגון אונ דער נגון — לעבט!

. . . .

ווארום איך, רבותים, גלויב, אז דאס, וואס מיך איז מחיה, מוז אליין האבען א חיות, לעבט אליין!

און היינט, אז א נגון איז מיך מחיה, אז איך בעקום פון א נגון איין אמת חיות, א נייע נשמה, זאג איך, אז א נגון לעבט...

און א והא ראיה: נעהמט א נגון און צושניידט איהן! זינגט איהר קאפויער! חאפט פריהער ארויס די מיט און דערנאך זינגט די התחלה מיט'ן סוף! נו, האט איהר א נגון? בסך הכל האט איהר אללע קולות, עס פעהלט אייך קיין איינציגער טאן, נאר די נשמה איז ארויס! איהר האט א לעבעדיגע ווייסע טויב געקוילעט און אונטער'ן מעסער איז ארויס די נשמה!

עס איז געווארען א מת, א בר־מנן פון א נגון!
אין טאלגא איז ברור כשמש, אז א נגון לעבט!

. . . .

און א נגון לעבט, און א נגון שטארבט; און מען פארגעסט א נגון, ווי מען פארגעסט א שוכן עפר!

יונג און פריש איז ער אמאל געוועזן, דער נגון! מיט [illegible] לעבען האט ער געשפריצט... מיט דער צייט איז ער אבגעשוואכט געווארען. ער האט אבגעלעבט זיין צייט און די כחות זענען איהם אויסגעגאנגען... עבר ובטל איז ער געווארען... דערנאך איז זיין לעצטער הויך אריין אין דער לופט און ערגיץ פערשטיקט געווארען — ואיננו!...

נור א נגון קאן אויפשטעהען תחית המתים...

פלוצים דערמאנט מען זיך איין אלטען נגון. ער שווימט פלוצים ארויס און רייסט זיך פון מויל ארויס... נישט ווילענדיג. לעגט מען אין איהם אריין א ניי געפיהל, א נייע נשמה, און כמעט א נייער נגון לעבט...

דאס איז שוין א גלגול פון א נגון...

. . . .

איהר פערשטאהט מיך ווייניג... רעדט מיט א בלינדען וועגען ליכט!

ווייסט איהר וואס? מעשיות האט איהר דאך ליעב, וועל איך אייך דערצאה־לען א מעשה וועגען א גלגול פון א נגון... הארט!

דריי פיער מייל אונטער בערדיטשעוו, באלד נאכ'ן וואלד, איז פארהאנען א שטעדטיל מאכנאווקע; און אין דעם מאכנאווקע איז געוועזען א נישט־קשה'דיגע קאפעליע כלי־זמר. נור דער ראש־וראשון זייערער, ר' חיים'ל האט ער געהייסען, דער איז געוועזען א בריה פון א מוזיקאנט,— פדהצור בערדיטשעווערס א תלמיד. דער

ר׳ חיים׳ל איז נישט געווען קיין מחדש פון נגונים; דאס הייסט: ער איז נישט געווען קיין קאמפאזיטאר. נור אויספיהרען א זאך, מטעים זיין, פערטייטשען, ממש אריינלעגען אין הארץ — דאס האט ער געקאנט; אין דעם האט שוין זיין גבורה געשטעקט!

א יוד איז ער געווען א דארער, א טרוקענער. האט ער אבער אנגעהויבען שפיעלען, איז ער בלוצים געווארען גאר איין אנדערער מענש! די איבינ׳ ארטבגע־לאזטע ברעמען האבען זיך לאנגזאם אויפגעהויבען; און פון די שטיללע, טיעפע אויגען איז געפאלען א אמת׳ע שיין פון רוחניות איבערן בלאססען פנים. מען האט געזעהן בחוש, אז צונד איז ער נישט קיין היגער. ווינע האנד שפיעלען אליין, פון זיך, און די נשמה פליהט ערגיץ ארום, הויך, הויך אין עולם הזמרה... מהייל מאל פלעגט ער זיך פארגעססען און אנהייבען זינגען אויך. און א קול האט ער געהאט — א קלארנעט, אזוי קלאר און אזוי ריין...

וואלט דער חיים׳ל נישט געווען קיין פרומער, פשוטער יוד, כמעט א תם, וואלט ער זיך נישט געקוועהלט מיט אכט קינדערליך אין מאכנאווקע. ער וואלט שוין ערגיץ געשפיעלט אדער געזונגען אין א טעאטער. און אפשר קאהר־חזן געווארען אין א בערלין צי פאריז... נור א זוינע לייט גיט שוין אויס פון זיך בערדיטשעוו. חיים׳ל תם זיצט זיך אין דער היים און בארגט חדשים־לאנג אין אללע שפייז געוועלבליך על חשבון פון א בעל בתי׳שע חתונה, וואס מוז דאך אמאל זיין!

און דעמאלט האט זיך פונקט געמאכט א גבירה׳שע חתונה! און ביים פער פון מאכנאווקע, ביי בעריל קאצנערס אלמנה.

בעריל קאצנער אליין, — ווארגען זאלל ער מיך קוממען, — איז געווען א גרויסער וואכערניק; א קמצן — נאך א גראססערער. אין מויל אריין האט ער זיך נישט פער־גונען... ער פלעגט ארומגעהען און קלויבען קרישקעליך נאך די קינדערס עססען... אין אייזערן הארץ האט ער געהאט, דער מענש!

פאר׳ן טויט, כמעט אין מיט׳ן דער גסיסה, רופט ער צו דיען עלטסטען זוהן, הייסט זיך דערלאנגען די ביכער, און וויזט אן מיט א ברוינעבלאהעם־פינגער, וואו עס איז נישט בעצאהלט קיין ראטע! און „פראלאנגי׳רען, זאגט ער, חס ושלום! הארסט! בגזרת בכור־אב!"

דערנאך האט ער צוגערופען דאס ווייב און געהייסען בעהאלטען דאס קופער. וואס האט געהאנגען אויף דער וואנד: „מאך איך צו איין אויג, — זאגט ער — איז אלץ הפקר!" און מיט דעם איז אידם די נשמה ארויס!

איבערגעלאזט האט ער מאקי א האלבען מיליאן!

ווי געזאגט, חתונה דער מאכטער מאכט די אלמנה, און זי איילט צו, ווייל זי וויל זיך אליין אויך לאזען רעדען א שדוך; א שטיין איז איהר אראב פון הארץ!

אויפגעריכט איז ד געוואָרען!...

אונ, אז חיים׳ל כלי־זמר דאַרף אויך חתונה מאַכען א טאָכטער, ווארט ער מן השמים אויף דער חתונה, ווי אויף משיח׳ן...

פאַלט אָבער איין ידער אלמנה, אז זי וויל אראָבברענגען פדהצור׳ן פון בערדיטשעוו.

באשר בכן? עס וועלען זיין קיעווער מחותנים, קיעווער מבינים, ווילל זי צום בעדעקענס א נייען אל מלא רחמים; נישט, זאָגט זי, קיין אַלטע אָבגעשלאָגענע הושענא! עס קאָסט אזוי פיעל, זאָל נאָך קאָסטען, אונ זאָללען די קיעווער זעהן!

חיים׳ל איז שיער אויסגעגאַנגען.

אין שטאָדט איז אויך געוואָרען א גערודער; מען האָט איהם זעהר ליעב גע־האַט, חיים׳לען; אונ עס איז גלאַט א רחמנות אויף א יוד איין אביון!... מען לעגט זיך אריין אויף א פשר; אונ סוף כל סוף איז געבליבען, אז שפּיעלען זאָלל טאַקי חיים׳ל מיט דער קאַפּעלע, נור פאַר דער חתונה זאָלל ער זיך אראָבבראַפּען, אויף דער גבירה׳ס הוצאות, קיין בערדיטשעוו אונ ברענגען פון פדהצור׳ן א נייען אל מלא רחמים.

חיים׳ל האָפּט עטליכע רובל, — דערפון לאָזט ער איבער א האָסערע העלפט דעם ווייב מיט די קינדער — דינגט א פוהר, אונ לאָזט זיך קיין בערדיטשעוו.

אונ דאָ הויבט זיך אָן די מעשה מיט׳ן גלגול.

. . . .

ווי זאָגט מען עפּיס, איין אָרימאַן האָט מזל! פאַהרט חיים׳ל פון איין זייט אריין קיין בערדיטשעוו, אונ פדהצור פאָהרט פון דער אַנדערער זייט א ר ו י ס פון בערדיטשעוו! פונקט האָט מען איהן פערבעטען קיין טאַלנע אויף א מלוה מלכה! דער טאַלנער, מוזט איהר וויסען, האָט שטאַרק געהאַלטען פון פדהצור׳ן. „סודות התורה", פלעגט ער זאָגען, „שטעקען אין זיינע נגונים! עס איז נור א שאָד, וואָס ער אליין ווייסט זיי נישט!"

מילא חיים׳ל דרעהט זיך אָרום ווי איין אָבגעסמ׳טער אין די גאַססען.

וואָס זאָלל ער טהון? אהיים פאָהרען אָהן איין „אל מלא רחמים" טאָר ער נישט; די וועלט וועט זיך קעהרען! נאָכפאָהרען קיין טאַלנע, זדער וואַרטען, ביז פדהצור וועט צוריקקוממען, קאָן ער נישט; ער האָט אויסגערעכענטע הוצאות! די גבירה האָט איהם ו ו ע נ י ג וואָס געגעבען אונ איבערגעלאָזט דעם ווייב האָט ער א סך! האָט ער טאַקי ווילד צער!

פלוצים, דערזעהט ער אין גאַס אזא מין סצענע!

שטעלט אייך פאָר, אין א שאָנעם, העלען וואָכענטאָג, געהט זיך איבער דער גאַס א ווייב׳ל, אָנגעטהון בגדי שבת ויום טוב, אָדער, ווי מען זאָגט אין יענע קאַנטען,

אויסגעפוצט אין האָניג און אין עסיג... אויפ'ן קאָפּ טראָגט זי אַ מאַרנעם ציפּיק, מיט לאַנגע, לאַנגע באַנדער, סטענגעס פון פערש'ערענע לעבעדיג-שרייענדיגע קאָל'יערען!

אין דער האַנד האַלט זי אַ גרויסע ווייסע, זילבערנע טאַץ...

דעם ווייביל געהען נאָך כלי־זמר און שפּיעלען, און דאָס ווייביל געהט טאַנ־צענדיג, טהייל מאָל שטעלט זי זיך אָב מיט די כלי־זמר פאַר אַ שטוב, אָדער פאַר אַ קלייט, און מאַכט אַ טאַנציל אויפ'ן אָרט... די מוזיק רופט אַרויס מענשען פון אללע זייטען, טיהרען און פענסטער זענען אָנגעבראָפּט — קאָפּ אויף קאָפּ...

די מוזיק שפּיעלט, דאָס ווייביל טאַנצט, די קאָליערטע באַנדער צופליהען זיך אין די לופטען, די טאַץ בלאַנקט און בליצט... דער עולם שרייט: „מזל טוב" און וואַרפט מטבעות; דאָס ווייביל טאַנצט אונטער, און כאַפּט זיי אַריין אין טאַץ, — די מטבעות בליצען און קלינגען צו צום טאַקט...

וואָס איז עס? אַ קלייניקייט: בערדיטשעוו איז אַ יודישע שטאָדט און האָט יודישע מנהגים: אַזוי איז מען זיך נוהג צוזאַמענצונעהמען אויף הכנסת כלה!...

חיים'ל האָט געוואוסט פון מנהג. ער האָט געוואוסט, אַז די ווייבער קלערען זיך אוים טאַנץ, און פּרהצור אַליין מאַכט פאַר יעדעס מאָל אַ נייען נגון; דאָס איז שוין זיין מצוה געוועזען! מען קומט צו'ן איהם, מען דערצאָהלט איהם פון דער כלה, פון איהר משפחה, פון שרוך, פון דלות... ער הערט, שווייגענדיג, מיט פער־מאַכטע אויגען, טהייל מאָל פערשטעלט ער זיך דאָס פּנים מיט די האַנד, און אַז מען ענדיגט, עס ווערט שטיל, הייבט אָן פרהצור צו ברומען אַ נגון...

דאָס אַלץ האָט חיים'ל געוואוסט, וואָס דען שטעהט ער מיט אָפענעם מויל און אויערען?

ער האָט נאָך אַזאַ „פראָהליכס" נישט געהערט. עס לאַכט און וויינט צוזאַמען, עס פיהלט זיך, אַי צער, אַי תענוג, הארץ-וועה און גליק; אַלץ אויסגעמישט, צוזאַמענגעשמאָלצען... אין אמת'ער יתומה'ס אַ חתונה!

פלוצלינג איז ער אונטערגעשפּרונגען: ער האָט וואָס ער דאַרף!

צוריק פאָהרענדיג פון בערדיטשעוו, האָט דער בעל-עגלה אויפגענומען פאַר־שוינען, חיים'ל האָט איהם ניט געוועהרט, און די פאַרשוינען, און גראָד מבינים, האָבען דערצאָהלט, אַז אַזוי ווי זיי זענען אַריינגעפאָהרען אין וואַלד, האָט חיים'ל אָנגעהויבען צו זינגען.

געזונגען האָט ער פרהצור'ס „פראָהליכס"; נור דערפון איז שוין געוואָרען גאָר אַ אַנדערע זאַך. דער מזל טוב פון הכנסת כלה איז מגולגל געוואָרען אין אַ אמת'ען „אל מלא רחמים".

און אין מיט'ן שטיללען גערויש פון בוימער איז ארויסגעשוואומען א שטילער, זיכער שטילער נגון...

און דעם נגון, האט זיך געדאכט, האלט אונטער א גרויסע, נור א שטילע קאפעלע משוררים, דאס האבען געוויסט די ביימער אין וואלד...

שטיל און הארציג האט זיך דער נגון געקלאגט; געבעטען זיך רחמים, ווי א קראנקער בעט אויף זיין לעבען...

דערנאך הייבט דער נגון אן צו זיפצען; צו בעטען זיך מיט קורצע אויסגע-שרייען. מען פיהלט, אז עמיץ קלאפט זיך אין הארץ אריין „על חטא", — צי איז עס יום כפור, צי זאגט עמיץ ודוי?

נור האלער, און אין איין וועג צובראכענער, ווערט דער קול; וואס אמאל אבגעריסענער, ווי פון טרערען דערשטיקט, ווי פון יסורים איבערגעהאקט, — דערנאך עטליכע טיעפערע זיפצען, א שארפער אויסגעשריי; איינער... א צווייטער און פלוצלינג רייסט זיך עס אין גאנצען אב, שטיל, — עמיץ איז געשטארבען...

דער נגון וועקט זיך ווייטער אויף, און ער פאלט שוין אריין אין הייסע, ברע-נענדיגע געשרייען. און די געשרייען פליהען, יאגען און פלאנטען זיך; עס ווערט א היכעל-געשריי, א יאמער — ווי ביי א לויה!

און אין מיט'ן דער לויה שווימט ארום א דין, ריין קינדיש קול; איז עס נאס, ציטעריג און דערשראקען, —

קדיש זאגט א קינד!

און עס געהט איבער אין א שטייגער; הוריות, דמיונות, מוזענדער געדאנקען, וואס געהען לאנגזאם איבער אין זיסע, בארמהערציג-זיסע מעלאדיען... עס ברייטערט, עס רעדט אין... און מיט אזא גוטסקייט, מיט אזא מסירה נפש, מיט אזא פעסטען גלויבען, אז עס ווערט ווייטער גוט, ווייטער זיס; עס גלוכט זיך ווייטער צו לעבען. עס ווילט זיך לעבען; עס ווילט זיך האפען!

אויסגעגאנגען זעננען שיער די מענשען.

— וואס איז עס? פרעגען זיי.

— איין „אל מלא רחמים", אנגפערט ר' חיים, פאר קאצנערס יתומה איין אל מלא רחמים!

— נישט כדאי אפילו, אנפערן זיי, איין עבירה דער נגון, נור די וועלט וועט איהר אבנעמען ר' חיים'ל, די קיעווער לייט וועלען אויסגעהען...

די קיעווער לייט זעננען נישט אויסגעגאנגען!

ביי די קאצנערס איז שוין קיין יודיש בעלי-בתי'שע התונה נישט געוועזען...

און דער אל מלא רחמים האט פאר'ן שלום נישט געפאסט.

די קיעווער לייט ווילען בעסער טאנצען מיט דאמען. נאך וואס „שטייגער"? נאך וואס „מאראלישע" זאכען?

אונ גלאט נאך וועמען איין אל מלא רחמים? נאבען אלטען קמצן?

דער אלטער קמצן זאלל לעבען, וואלט די כלה קיין העלפט נדן נישט געהאט; קיין אויסשטייער אודאי נישט. עס וואלט די חתונה גאר איין אנדער פנים געהאט! זאלל ער היינט אויפשטעהען אונ זעהען דאס וויס אטלעסענע קלייד מיט שפיצען, דען שלייער; זאלל ער זעהען די וויינען, די טארטען; די פישען אונ פליישען, אונטער וועלכע עס ברעכען זיך די טישען,—וואלט ער דאך נאך אמאל געשטארבען אונ — שוין נישט אזוי לייכט ווי פריהער!

אונ וואס דארף מען די גאנצע צערעמאניע, די גאנצע בעדעקנעס ... אלטע נארישע מנהגים!

— געשווינדער! שרייט דער קיעווער עולם.

דער ארימער חיים'ל! ער האט אבגעשטעלט די קאפעלע, מיט הארצקלאפען געצויגען דען סמיטשיק איבער די סטרונעס ... דער פראסטער עולם האט שוין אנגעהויבען פינטלען מיט די אויגען; ביי טהייל רינען שוין טרעהרען, — אונ דא גיט איינער, א קיעווער, א געשריי:

— וואס איז דא? א חתונה, צו א לויה?

אונ אז היים'ל מאכט זיך נישט הארענדיג אונ שפיעלט ווייטער, הייבט ער אן, דער קיעווער, צו פייפען...

אונ פייפען פייפט ער גראד אויסגענוממען וואהל... ער האט שוין געחאפט דען נגון אונ פייפט איהם כהויה! אונ פייפט, וואס אמאל געשווינדער, אויסגעלאסענער, ווילדער! אונ אלץ דען אייגענעם נגון!...

די קאפעלע בלייבט שטיל. אונ עס הארט זיך נור א מלחמה צווישען דער מאראלישע פיעדעל מיט'ן עזות־מחוצף'ען פייפען...

אונ דאס פייפען איז גובר! עס יאגט אונטער דען סמיטשיק! די פיעדעל וויינט שוין נישט, פריהער קרעכצט זי, דערנאך הייבט זי אויך אן צו לאכען!

אונ פלוצים האט חיים איבערגעהאקט. מיט פערביכענע ליפען אונ ווילד־ברענענדיגע אויגען, שפרינגט ער איבער אויף איין אנדערע סטרונע, אונ הייבט אן נאך געשווינדער צו שפיעלען, איבעריאגען וויל ער דאס פייפען!

ניין, עס שוין קיין שפיעלען נישט געווען! די פיעדעל ווארפט ארויס פון זיך אבגעריסענע געשרייען, געוואלדיגע קולות... אונ זיי ווארפען זיך, אונ דרעהען זיך ארום ווי אין א ווירבעל־ווינד. אלץ ארום, דאכט זיך, טאנצט. די שטוב, די קאפעלע, די געסט, די כלה אויף דער שטוהל, חיים'ל אליין מיט דער פיעדעל...

עס איז קיין פרעהליכס, קיין אל מלא רחמים, עס איז קיין שפיעלען!

א טאנצענדיג־משוגעת איז עס, א ווילד־משונה׳דיגער חולה־נופל, רחמנא־ליצלן...
און עס האט אזוי לאנג געדויערט, ביז די סטרונע האט געפלאצט.
— בראוואָ, חיים׳ל, בראוואָ! — האבען די קיעווער לייט געשריען...
צי האבען זיי דערמיט דעם אלטען קמצן א טובה געטהון? אז אסור!

אין עטליכע יאהר ארום איז דער נגון, מן הסתם דורך איינעם פון די קיעווער לייט, אריין אין טעאטער!

וואס איז אזוינס טעאטער? אלטע משכּילים פלעגען גלויבען, אז טעאטער איז בעססער פאר א מוסר ספר, שטארקער פאר׳ן „ראשית חכמה" להבדיל! איהר זאגט א ודאי, אז טעאטער איז טרפה ווי חזיר...

ביי אונז זאגט מען, אז עס ווענדט זיך אין דעם, וואס מען שפּיעלט אין טעאטער!

געוועזען איז עס שוין אין ווארשוי...

דאס טעאטער איז פולל, קאפּ אויף קאפּ. די מוזיק הייבט אן שפּיעלען.

וואס שפּיעלט די מוזיק?

א גערויש, א מהומה שפּיעלט זי, — א דור הפלגה! חיים׳לס „אל מלא רחמים", נור אויפ׳ן ארט פון וואלאך — א מהומה; די כלים יאגען זיך, טרייבען זיך און קנאקען!

עס רודערט, עס קלאפּט און עס פּייפט... נישט עס דונערט, נישט הייזער פאלען, גלאט א געפּילדער! צי גליטשען זיך שדים אויפ׳ן א ים הקרח, צי רייסען זיך טויזענדער חיות רעות פון גיהנם ארוים? א ציטערניש געהמט דורך דאס טעאטער!

פלוצים רייסט זיך אריין דער באס! מכלומר׳שט, אין כעס איז ער! ער בייזערט זיך: וואס איז דאס? נור — פאלש! מען פיהלט, אז ער בייזערט זיך נישט ערנסט. און א מאדנע פּייפעריל שפּרינגט אונטער, עס פליהט דורך די קאפּעלע מיט זיגזאגען פון א בליץ און מיט א געלעכטער פון איין אמת׳ן ליץ: חא־חא־חא! און חי־חי־חי! דער קלארנעט איילט זיך נאך! און מעשים טהוט ער, דער קלארנעט! להכעים טהוט ער, מען פיהלט בחוש דען להכעים!

און אצונד ערשט שווימען ארום דריי־פיער פּיערעל... און משונה־זים שפּיעלען זיי, די פּיערעל. משונה־זים ווי די תאוה אליין; ווי דער יצר־הרע, ווען עס רינט איהם האניג פון מויל! און עס נארט זיך אריין, דאס שפּיעלען, אין די הערצער; עס פליעסט אריין ווי א בומעל און פערשכורט ווי אלטער וויין!

איינגעפלאמט ווערט דאס טעאטער; די מיילער אפען, אין די אויגען בליצען!

און דאָ הייבט זיך ערשט אויף דער פאָרהאַנג און עס בעוויזען זיך איין „ער־ [illegible] א „זי" — אַ „בן־מלך" מיט אַ „בת־מלכּה, און זיי זינגען!

זיי זינגען מיט ווערטער, מיט פלאַמענדיגע ווערטער. ווי ברענענדיגע שלאַנגען פליהען זיי פון די מיילער אַרויס! און דאָס גיהנם ברענט זיי אויף די פּנימער; ווי די טייוולאָנים שפּרינגען זיי זיך אָקעגען! און דאָס האַלזען זיך, דאָס קושען זיך און דאָס זינגען, און שפּרינגען — געהט אַלץ שנעלער און שנעלער, און ווערט פייער־פלאַמענדיגער מיט יעדער רגע!

און אינ׳ם פייער ברענט שוין דאָס גאַנצע טעאַטער. די גאַנצע גאַלעריע מיט זכרים און נקבות, מיט די דערהיצט־פערשוויצטע פּנימער און ווילד פלאַמענדיגע אויגען... ווי אַ כּבול האָט עס פערפלייצט!

און דאָס גאַנצע טעאַטער זינגט!

אַ ים פון ברענענדיגער תּאוה האָט זיך אויסגעגאָססען — אַ גיהנם ברענט! שדים טאַנצען, מלאכי־חבלה פיהרען אַ פייערדיג ראָד...

דאָס איז געוואָרען פון פּרהצור׳ס „הכנסת־כּלה", דורך חיים׳לס אל מלא רחמים, מיט׳ן קיעווערס הילף!

נור פאַלען האָט קיין שיער נישט!

חרוב געוואָרען איז דאָס „יודישע" טעאַטער. די בני־מלכים" זענען צוריק שוסטער און שניידער געוואָרען; די בת־מלכּה׳ס האָבען זיך צוריקגעשטעלט צום קוימען. און מאַנכע פון די טעאַטער־נגונים זענען מגולגל געוואָרען אין שאַרמאַנקעס...

אונזער נגון איז שוין קוים צו דערקענען!

איין אויסגעקראַכענער דיוואַן ליגט אויסגעשפּרייט אויף אַ הויף... צוויי מענער אין לייבקאָליער מאַכען קונצען, צוזאַמען מיט איין אויסגעדאַרט בלאַס מיידעלע, וואָס זיי האָבען ערגיץ געגנב׳עט...

איינער האַפּט אַ לייטער אויף אַ צאָהן. פייל פון בויגען לויפט דאָס מיידעלע אַרויף ביז׳ן האָכסטען שטאַפּעל, און שפּרינגט פון דאָרטען אַראָב, און בלייבט שטעהן אויפ׳ן צווייטענס אַקסעל! דער ערשטער דערלאַנגט איהר דערווייל אין פלייצע; זי מאַכט עטליכע קאָזיאָלקעס אין דער לופט, און בלייבט שטעהן, פאַר׳ן עולם אין הויף, מיט איין אויסגעשפּרייטער האַנד, און בעטעלט אַ נדבה!

עס איז אויך אַ טעאַטער, נור אַ טעאַטער פאַר געמיינע לייט! פאַר משרתים און דיענסטען!

אונטערן הימעל שפּיעלט מען, קאָסט עס ביליג; קויפט מען קיין בילעטען נישט, וואַרפט מען צווייערס און דרייערס! און זי מאַכט עס אַזוי קונציג, דאָס דאַרע מיידעלע!

דיקע טראָפּען שוויים רינען איהר פון רויט געמאָלטען פנים, אין די אייגנע-פאַלענע אויגען ברענט א צער, — נור דאָס זעהט נישט דער עולם; זי אָטהעמט שווער, דאָס הערט ער נישט! ער זעהט נור די שאָנע קונצען, ער הערט נור די שאָנע מוזיק פון שאַרמאַנקע!

און די נשמה אין דעם דאַרען גוף פון אָרימען, געגנב'טען קינד, און דער אָרימער נגון אין דער הייזעריג-בלעכערנער שאַרמאַנקע, — ביידע קרעכצען, וויינען און צאַפּלען, ביידע בעטען זיך תקון...

עס איז אָבער בעשערט געוועזען, אַז פּרהצור'ס „הכנסת-כלה" זאָלל אויפ-געריכט ווערען! געהענדיג פון הויז צו הויז, וואַנדערנדיג פון שטאָדט צו שטאָדט, האָבען די קונצענמאַכער אַזוי לאַנג מיטגעשלעפּט דאָס אָרימע קינד, ביז עס איז, לא עליכם, קראַנק געוואָרען...

עס איז געוועזען אין ראַדזיוויל ביי דער גרעניץ. דאָרט האָבען זיי דאָס קראַנקע קינד איבערגעלאָזט אונטער א צוים און זענען די גרעניץ אריבער; יאָג נאָך דען ווינד אויפ'ן פעלד! האַלב נאַקעט, מיט ברוינע-בלאָהע צייכען פון שלאָג אויפ'ן לייב, איז עס געלעגען אין א היץ!

רחמנות-דיגע לייט האָבען דאָס קינד אויפגעהויבען און געטראָגען אין הקדש אריין... אויסגעהאַלטען האָט דאָס קינד א טיפוס, און אַרויס איז עס פון שפּיטאַל א בלינדע אויף ביידע אויגען!

און אַצונד בעטעלט דאָס אָרימע קינד. פון הויז צו הויז געהט עס, פון טיהר צו טיהר און בעטעלט...

און כמעט זי רעדט נישט... זי קען מיט וואָרטער נישט בעטלען... זי שמעלט זיך ערגיץ אָב, און וואַרט; דערזעהט מען זי נישט, הייבט זי אָן זינגען איהר נגון מען זאָלל זי דערהערען... און דער נגון איז פון דער שאַרמאַנקע!

און וואָס זאָגט אַצונד דער נגון?

רחמים בעט ער זיך! רחמנות פאַר איין אומגליקליך קינד...

„שלעכטע מענשען האָבען מיך אַרויסגעגנב'עט פון א גוטען טאַטען, פון א האַרציגער מאַמען, פון א וואַרימע און זאַטטע היים!"

„מען האָט מיך אַרויסגעריסען פון אַללעם גוטען; אויסגעניצט און אַרויס-געוואָרפען ווי א שאָל פון איין אויסגעגעסענער נוס!"

„רחמנות פאַר איין אָרים, אָרים קינד!"

און נאָך בעט זיך דער נגון:

„עס איז קאַלט און איך געה נאַקעט; הונגעריג בין איך אויך... און דען קאָפּ, וואו אַנידערצולעגען, האָב איך אויך נישט... און בליגד בין איך דערצו!"

אזוי האָט דער נגון געבעטען. און דאָס איז געוועזען זיין ערשטע מדרגה ארויף; מע האָט דורך איהם צדקה געגעבען!

אין ראַדזיוויל איז געוועזען אַ ייד אַ למדן... ער איז אפילו קיין מתנגד נישט געוועזען; קיין חולק אַ ודאי נישט. נור ער האָט פּשוט קיין צייט נישט געהאַט צו פאַהרען... ער האָט די גמרא נישט פערמאַכט!

פאַר בטול תורה האָט ער מורא געהאַט!

מען זאָלל איהם בית המדרש נישט מבטל זיין פון למוד, פלעגט ער זיצען און לערנען אין דער היים; דאָס ווייב זיצט אַ גאַנצען טאָג אין קלייט; די קינדער — אין חדר.

עס פלעגט איהם אַמאָל דורכפליהען אין קאָפּ אַ רעיון: אָפּשר פאָהרען ערגיץ? דאָס האָט איהם דער יצר טוב, מן הסתם, אונטערגעזאָגט. וואָס טהוט דער יצר הרע? פערשטעלט ער זיך אין יצר טוב און אָנפּערט: מהיכי תיתא, אַ ודאי דאַרף מען אַמאָל פאָהרען! נור עס איז נאָך צייט; מען דאַרף פריהער ענדיגען די מסכתא, יענע מסכתא!... און אַזוי זעננען אַוועק חדשים און יאָהרען!

פון הימעל האָט מען אָבער, אַ פנים, געוואָלט, ער זאָלל קומען צו ר' דוד'לען!

מאַכט זיך אַזא מעשה:

איינמאָל זיצט ער זיך, דער למדן, און לערנט, און דערהאָרט אַ געזאַנג פאַר דער טיהר; בייזערט ער זיך אויף זיך אַליין:

אַז מען זיצט און לערנט דאַרף מען נישט האָרען, וואָס אין גאַס, וואָס פאַר דער טיהר טהוט זיך! מען דאַרף בטל ווערען אין דער תורה!

ער האָרט דאָך אָבער פאָרט. נעהמט ער און פערשטאָפּט ער זיך מיט די פינגער די אויערען. דער נגון גנב'עט זיך אָבער פאָרט אַריין, אונטער די פינגער גנב'עט ער זיך. ווערט ער נאָך מעהר בייז, חאַפּט ער מיט כעס די לאַנגע באָרד אין מויל אַריין און, בייסענדיג די באָרד, לערנט ער ווייטער! מיט כח לערנט ער!

דער נגון לאָזט נישט אָפּ. ער האָרט איהן וואָס אַמאָל שאַרפער. אין מיטען דערפיהלט ער, אַז עס איז קול באשה — אַ מיידיל זינגט! גיט ער שוין אַ געשריי אַרויס אויף אַ קול: חצופה! אַוועק פון מיין הויז! געהט דער נגון אַוועק... נור, אַ מעשה נורא — מען זינגט שוין נישט, און ער האָרט ווייטער! דער נגון זינגט זיך איהם אַליין אין אויער, אין דער נשמה! מיט כח קוקט ער אין ספר אַריין, מיט כח וויל ער זיך דורכנעהמען מיט דער סוגיא, עס געהט נישט! דעם למדנ'ס נשמה ווערט וואָס אַמאָל פולער און פולער מיט'ן נגון...

פערמאַכט ער די גמרא און שטעלט זיך דאַווענען מנחה; —

ער קאָן אָבער נישט, נישט לערנען, נישט דאַווענען, גאָר נישט! ווי א זילבערן גלאָקיל קלינגט אין איהם דער נגון! דער מענש האַלט עס נישט אויס! ער געהט ממש אויס פאַר צער! עס געהט אַוועק א טאָג א צווייטער, א דריטער — ער פאַלט שיער נישט אין א מרה שחורה אריין... ער פאַסט תעניתים — עס העלפט נישט! ער קאָן דעם נגון נישט פטור ווערען! ער וועקט איהם בייַנאַכט פון שלאָף!

און דאָס איז א מענש, וואָס האָט, זייט ער לעבט, קיין מנחה פאַר איין עמוד נישט געדאַווענט; כמעט קיין קול נגינה פון זיך נישט אַרויסגעגעבען! שבת פלעגט ער די זמירות אָבזאָגען און אויפ'ן אָרט פון זינגען — לערנען א בלאַט גמרא!

פערשטעהט ער דאָך, אַז עס איז נישט פשוט!

„מעשה שטן"! טראַכט ער און פאַלט ביי זיך אָב גאָר אין גאַנצען.

דאַכט זיך, אַז אַצונד מוז מען שוין פאָהרען?

פרעגט אָבער דער יצר הרע: יאָ פאָהרען, נור וואו אהין? צדיקים איז דאָ אסך, — וועלכער איז דער אמת'ער צדיק, ביי וועמען קאָן מען באמת א פעולה האָבען? הויבט אָן דער למדן צו קלערען.

בעקומט ער נאָך א ווינק פון אויבען.

מאַכט זיך א מעשה און ר' דוד'ל טאַלנער מוז עוקר זיין און פאָהרען איבער ראַדזיוויל...

די מעשה פון דער מסירה ווייסט איהר אודאי. און זאָגען זאָג איך אייך, אַז עס איז איין עונש געוועזען! מען האָט נישט געדאַרפט אַרויסגעבּ'ענען ר' דוד'לען פון וואַסילקאָוו און פיהרען קיין טאַלנע; מען האָט נישט געדאַרפט מבייש זיין קיין שטאָדט! און חרב ונחרב איז דאָס וואַסילקאָוו, נעביך, געוואָרען!

די גאַסטהייזער האָט מען פערמאַכט; אַרום און אַרום די קרעצמעס זעננען בטל געוואָרען! עד כּכּר לחם זעננען זיי, לא עליכם, געקומען...

נאַ דיר! מסר'ט מען און טאַלנע ווערט אויך חרוב!

ר' דוד'ל האָט געהאַט א גאָלדענע שטוהל, מיט איין אויסגעקריצטען פסוק: דוד מלך ישראל חי וקים! מאַכען מוסרים דערפון א פאָליטיקא און עס שלאָגט אָן אין פעטערבורג...

מילא מיר ווייסען, אַז עס איז געווען בבחינת: מאן מלכא רבנן... נור געה פערטייטש עס די גענעראַלען אין פעטערבורג!

הכלל, ר' דוד'ל מוז עוקר זיין. האַלט ער, דורכפאָהרענדיג, שבת אין ראַדזיוויל, און אונזער ראַדזיווילער למדן געהט למזל צו'ם שלש סעודות!

דער יצר הרע ניט זיך אָבער נאָך נישט אונטער. ער קומט אריין און זעהט

אַ קליין יורעלע, טאַקי אַ פּיציל יורעלע זיצט אויבען אָןביים טיש. מען זעהט נישט מעהר אַרויס נור אַ גרויס, גאָר אַ גרויס שטריימעל מיט זילבערנע האָר, וואָס פאַלען איהם אויפ׳ן פּנים! מען זיצט שוויינענדיג, מען זאָגט קיין תורה נישט... ענטפאַלט איהם טאַקי, דעם למדן, דאָס האַרץ...

דאָס איז עס און נאָר? טראַכט ער דער למדן.

נור ר׳ דוד׳ל האָט איהם שוין דערזעהן און גיט אַ זאָג: זעץ דיך, למדן!

און באותו הרגע איז ער שוין צו זיך געקוממען. ער האָט שוין געהאַפּט ר׳ דוד׳לס אַ בליק, ער האָט איהם שוין אַ בריה געטהון ביי דער נשמה!

איהר האָט אַ וודאי געהערט פון טאַלנערס אויגען! אין זיינס אַ בליק האָט געשטעקט אי שררות, אי קדושה, אי גבורה; וואָס איהר ווילט האָט אין בליק געשטעקט!

און, אַז ר׳ דוד׳ל זאָגט: זעץ דיך, מאַכט מען שוין דעם למדן אין אָרט ביים טיש. זעצט ער זיך און וואַרט.

און אַז ר׳ דוד׳ל זאָגט ווייטער:

— מען איז מכבד דען למדן מיט אַ ניגון! ענטפאַלט איהם די מוטערס מילך; ער—און אַ ניגון...

נור עמיץ דערלאַנגט איהם שוין אין פלייצע; אַז ר׳ דוד׳ל הייסט, זינגט מען! מילא, זינגט ער!

און ער הויבט, נעביך, אָן מיט אַ ציטער; און ער שטאַמעלט קוים אַרויס איין התחלה פון אַ ניגון. און וואָס ווילל ער זינגען, דער למדן? מן הסתם דער יתומה׳ס ניגון; קיין אַנדערן קען ער נישט! און ער ציטערט, און שטאַמעלט, און זינגט. און דער ניגון ווערט שוין ווייטער איין אַנדערער! ער האָט שוין אַ ריח תורה, אַ יניקה פון קדושת שבת, מיט אַ הרהור תשובה פון אַ יוד אַ למדן... און זינגענדיג, דערפיהלט ער, דער למדן, דען ניגון, און הויבט אָן וואָס אַ רגע בעסער און פרייער צו זינגען...

אין מיטען הויבט אָן ר׳ דוד׳ל, ווי דין שטייגער פלעגט זיין, שטילערהייט אונטערצוברומען, דער עולם דערהאָרט אין האַפּט אונטער. מיט׳ן עולם צוזאַמען צוהיצט זיך דער למדן אויך, ער קריעגט אַ ברענן! ער איז שוין גאָר אַרויס פון די כלים, — ער זינגט טאַקי!

און דער ניגון הויבט זיך אָן פלוצים צו גיסען ווי אַ „נהר־די־נור" — אַ פייער־פלאַמענדיגער טייך... און די פאַליעס שלאָגען אלץ ברייטער און האָבער, אלץ פייערדיגער און פלאַמנדיגער!

און עס ווערט דער ניגון שוין ענג אין שטוב, און ער רייסט זיך דורך די פענסטער אין גאַס אַריין! און עס גיעסט זיך אין גאַס אַריין אַ ים פון קדושה, פון

פייערדיגער קדושה; אונ נבהל ונשתומם רופט דער עולם אין גאס!
— דער יתומה׳ס נגון! דער יתומה׳ס נגון!

דער נגון האט בעקוממען תקון אונ דער למדן אויך!

פארן אוועקפאהרען האט איהן ר׳ דוד׳ל אוועקגענוממען אין א זייט אונ געזאגט זאגר ווארטער.

— למדן — האט ער איהם געזאגט — האסט מבייש געוועזען א בת ישראל! דו ביסט אויפ׳ן שרש פון איהר נגון קיין מבין נישט געוועזען! האסט זי גערופען חצופה! —

גיט מיר, רבי, א תשובה דערויף — בעט זיך דער למדן.

— נישט נייטיג, — מאכט דער רבי, זכרונו לברכה, אויפ׳ן ארט פון תשובה טהו בעסער א מצוה!

— וואס פאר א מצוה רבי?

— מאך דעם מיידיל חתונה; הכנסת כלה איז א ג ר ו י ס ע מצוה!

. . . .

אונ צונד הארט די צ ו ו י י ט ע זייט פון דער מעשה:

אין עטליכע יאהר שפעטער, אז דאס מיידיל האט שוין לאנג חתונה געהאט מיט איין אלמן א סופר, איז מען ערשט געוואהר געווארען פון וואננען זי שטאמט ארויס!

עס האט זיך אויסגעוויזען, אז דאס מיידיל איז דעם אלטען קאצנערס איין איניקיל! אונ די מעשה איז אזוי געוועזען:

דער איידעם זיינער, דער קיעווער, איז זיך אמאל געגאנגען מיט׳ן ווייב אין טעאטער אריין אויף א גאנצען אבענד, אונ טאקי דעם אבענד האט מען זיי אוועקגעגנב׳ט דאס איינציגע קינד...

נור אבגעגעבען זיי די טאכטער האט מען שוין נישט געקאנט...

די מוטטער האט שוין לאנג נישט געלעבט אונ דער פאטער איז שוין לאנג געוועזען אין אמעריקא...

יוחנן מלמד'ס מעשה'ליך.

א.

זער עס גיט לעבען, ניט פון וואגען צו לעבען.

1.

הקדמה, איך בין אייך מוסר מודעה אונ בין מיך מתנצל, מיין דעה, אז עס קיין כפירה נישט פערהאנגען.

רבותי! איך יוחנן מלמד, וויל אייך דערצאהלען א „מעשה".

אונ די „מעשה", וואס איך וויל אייך דערצאהלען, וועט זיין ווי א ראדעל אין א ראד — א מעשה בתוך מעשה.

אונ ביידע „מעשיות" טראכט איך מיר נישט אוים פון קאפף; זיינ נישט, ווי דער עולם זאגט, פון פינגער ארוים, איך בין, ברוך השם, קיין שרייבערל נישט; מיין אבות אבותינו זעננען קיין שרייבער נישט געוועזען.

אונ פערצאהלען וועל איך אייך פשוט'ע דבורים, אהן זאלץ אונ אהן שמאלץ; מליצות האב איך פיינט... ווער עס זאגט אמת, דער דארף קיין מליצות נישט... דער רעדט פראסט מאמע־לשון...

נאך איין הקדמה מוז איך אייך געבען: איך האלט פאר מאגליך, אז די מעשיות, וואס איך וויל אייך דערצאהלען, וועללען אייך אויסווייזען בעשיינבער־ליך, אז אין א סך זאכען זענט איהר, רבותים, צו וויט פערקראכען; אז איהר האט אייך צו פיעל פערלאזט אויף אייערע חושים; אז אויף דער וועלט זעננען פערהאנען א זאלכע זאכען, וואס האבען זיך נישט געחלומט, נישט אייך, נישט די גראסטע חכמים אייערע... בעט איך אייך טאקי, איהר זאלט קיין פעראיבעל נישט האבען.

ווילט איהר — גלויבט, נישט — נישט!

אגב, וויל איך מיר פעראנטפערן פאר אנשי שלומנו.

אנשי שלומנו קאנן פערדריסען, וואס איך זאג מכלומרשט אוים פון חדר. בפרט היינטיגע צייטען מיט אזוי פיעל כופרים... אונ דורך זיי קאן אפשר

ארויסקוממען א הקלה, חס ושלום!... האָב איך מאַקי פאַר אַנשי שלומנו א בשורת טובה! איך וויל זיי אָנזאָגען, אז עס איז גאָר קיין כפירה, חס ושלום, נישט פערהאַנען; עס איז אין גאַנצען איין אויסגעטראַכטע מעשה!

די גאַנצע וועלט איז סאַמע אמונה! —

אונ קאָנן דען אַנדערש זיין?

די וועלט איז גרוים אָהן א שיעור, מאַקי אין־סוף! אונ אונזער מח, איז אזוי קליין, א זוי פיצעל. אז מיר זעהען אוים ווי א מענש, וואָס געהט אַרום אין א פינס־טערער נאַכט, אין א וויסטער, פינסטערער מדבר, מיט א גראָשינדיג ליכטל אין דער האַנד, וואָס לייכט קוים ד׳ על ד׳!

איך האַלט מיך ביי מיינעם: אָהן אמונה איז נישט מאָגליך! מיט׳ן שכל אַלליין קאָנן מען נישט אויסקוממען. אלא וואָס? די זעלבע פוסטע שרייבערליך, וואָס מאַכען די ביכלעך פאַר׳ן המון־עם, פאַר די קאַבענס אונ דיענסטמיידען; וואָס טראַכטען אוים מעשיות פון גזלנים אונ רוצחים, פון פאַלשע וועכסיל אונ פאַלשע געלד־מאַכער, — אבי איבערצושרעקקען דעם עולם, דאָס בלוט זאָלל אויפקאָכען...

אָט — די אייגענע שרייבערליך, האָבען אויסגעטראַכט די כפירה, דאָס אפיקורסית! אונ אויך מהאי טעמא, איבערצושרעקקען דעם המון — די דיענסט־מיידען מיט׳ן שוסטער, מיט די שניידער יונגען...

דער אמת איז, אָהן אמונה, אָהן רצון! אויף פראָסטע יודיש הייסט עס, — א מענש, וואָס גלייבט נישט, וויל גאָר נישט, גלוסט צו גאָר נישט!

אזא מענש איז נישט מעהר, ווי א שטיק ליים, א גולם!

אונ, אויב דו זעהסט, אז מענשען האָבען תאוות, אָבער זיי ברעכען די תאוות צו ליעב גראָססערע, אָדער העכערע תאוות, אז מענשען, על כל פנים, עססען אונ טרינקען, האָבען שלום בית, ארבייטען מיט שוויים, דער מח איז פערטהון אין מסחרים, — זיי וויסען, אז זיי גלויבען! אז זיי גלויבען לכל הפחות אין זייער אייגען לעבען!...

וואָרען מסופק זיין, קאָנן מען אין דעם אויך! אז מען וויל, זאָגט מען — גאָר נישט! אונ תהו עפּים!

דער כלל איז: אַללע גלויבען! נור וואָס דען? איינער גלויבט, אז דער לויתן געהט פאַר׳ן שור הבר: אונ דער אַנדערער זאָגט: ניין! דער שור הבר איז פריהער, אונ דער לויתן קומט דערנאָך, אלס צו־ביים. אונ א יונגערמאַנן א משכיל, וואָס גלויבט נישט, נישט אין שור הבר, נישט אין לויתן, גלויבט אין עטער! אונ וואָס איז אזוינס דער עטער? האָט מיר זייערס א מענש פערטייטשט, אז עטער איז אזוינס, וואָס איז נישט קיין גוף, נישט כח בגוף; נישט קיין נשמה, נישט קיין רוחניות גאָר... אג ער פערנעהמט גאָר נישט קיין אָרט, אונ האָט נישט קיין משקל,... מיט

אין ווארט: א „יא" אונ א „ניין" צוזאממען!

פרעג איך איהם, צו ער האט געזעהען דעם עמער?

ניין, — זאגט ער, — נור ער גלויבט! הכלל — מען גלויבט!

וואס דען איז דער חלוק?

גישט מעהר, נור וואס יעדערער האט זיך זיין רבי'ן, זיין אמונה, כמעט — זיין עבודה זרה'לע!

אללע קוקען בייעמדע אין די מיילער אריין! אללע קושען, נור איינער קושט דאס פרוכת, חאטש ער ווייסט נישט, וואס אין ארון שטעהט; אונ א צווייטער — דעם „מגלה טמירין", אז ער פאלט איהם ארעב פון טיש!

אונ בעיני ראיתי — געזעהען האב איך מיט מיינע אויגען, ווי איינער פון זייערע לייט, האט א קוש געטהון דעם „מסתרי פאריז"! אונ, לויט איך האב געהערט פון א זיכערען מענש, איז דער „מסתרי פאריז" א „מעשה נורא" פון עפיס א „חרבונה",— נישט אונזער חרבונה, דער „זכור לטוב" פון דער מגלה — נור עפיס א האלץ-האקער, פון פאריז, וואס איז ארומגעגאנגען מיט בארפיסע פיס אויף שטיקער גלאז; אונ נאך אזאלכע שקרים, וואס א פאריזער שקרן האט אויסגעטראכט, אונ א ווילנער משכיל האט איבערגעשריעבען אויף לשון קודש!

רבותי! איך האב, ברוך השם, אבגעלעבט א שטיק וועלט. ביז'ען בין איך געוועזען מלמד אין דארפער אונ אין שטאדטליך, אונ אין גרויסע שטאדט! שוין א יאהר זיבען בין איך, ברוך השם, מלמד אין ווארשא, אונ קום, געלויבט דער איבערשטער, צווישען מענשען, אונ קענען מענשען..

איך קענען מתנגדים, וואס שפרינגען אויס דער הויט פאר א „ויצמח פורקניה"; חסידים, וואס האלטען די, וואס פאהרען צו אנדערע רביים, פאר כופרים בעיקר, חס ושלום!

אויך קענען איך משכילים, א סך משכילים; גראבערע אונ קלענערע, קענער אונ אזוי שדייגערלעך, אונ אפילו א סך, א סך מופקרים!

דאס אלס קענען איך, נור קיין כופר, דאס האב איך נאך ביז'ן היינטיגען טאג נישט געזעהען!

איך האב אפילו די העזה צו זאגען, אז צווישען דעם גאנצען עולם משכילים, איז נישט דא איינער, וואס זאלל האבען זיין איינענעם שניטט! וואס זאלל האבען זיין אייגענע שטה, זיין אייגענעם דרך. איך האב אפילו צווישען גאנצען עולם משכילים נישט געזעהען קיין מענשען, וואס זאלל קוקען אויף עפיס מיט אייגענע אויגען... אויסער, אפשר, צוויי דריי גדולים — קארפען-קאפף... די רעשט, — ווי איהר קוקט זיי אן — די גאנצער חברה משכילים, זעננען נישט ווערט, זאג איך אייך, קיין אויסגעבלאזען איי! זיי זעננען אויך חסידים, נור אנדערע חסידים! זיי גלויבען אין

זייער רבין! און זיי הענגען אין זייער גדול הדור, פונקט ווי מיר אָן אונזער גדול הדור!

איך קען שווערען בנקיטת חפץ, אז קיינער פון זיי האט גאר קיין שטה נישט, אפילו נישט אויף חיי שעה! נור אַלץ אמונה אינם גדול. און זיי טהוען איהם נאָך, און ווייסען אפילו קיין חלוק נישט צווישען דעם, וואס דער גדול האט געזאגט מיט ישוב הדעת, מיט אַ קלארען שכל, מיט איין ערנסט, און וואס ער האט געזאגט אין פלוק, צו אין כעס, צו גאר לשם נצחון!

פונקט ווי אנשי שלומינו, עס פעהלט נאָך נישט אַ האָהר!

און קומט צו מיר איינער פון דער חברה, און זאגט מיר, אז ער איז אַ כופר, — עס איז דאָך נאריש, איך וועלל דאך איהן נישט מביש זיין, — נור ווייסען וויים איך, אז ער מאַכט חוזק, אָדער גלאט ער מאַכט זיך גרוי"ס! אז דוקא האט — אַזוינער מורא ביינאַכט אַרוים צו געהן איינער אַליין! און אָפשר מוז ער אַזוי זאָגען, די פרנסה ווילל אַזוי! און, וואס טהוט אַלין נישט אַ מענש צוליעב פרנסה!... עס קאָנן אויך זיין אַ מענש — אַ נאַרר, סתם אַ שוטה; אַזוינער וואס ווייסט נישט, וואס ער ווייסט נישט, אין וואס מען מוז גלויבען!...

און אויב אַזוי, וואס זאָללען מיר זיך שאַמען מיט דעם, אין וואס מיר גלויבען??!

מ מ וואס זעננען אנשי שלומנו אָרגער פאר דער חברה משכילים, וואס טהוען נישט מעהר, נור פערצאָהלען און פערצאָהלען, באַבע מעשות און שבחים פון זייערע גדולים? באשר בכן — אונזערע מעשיות זעננען נישט קיין איבערגעטראַכטע? באשר בכן — מיר שרעקען נישט דען עולם מיט גזלנים, רוצחים, פאלשע געלד און פאַלשע וועכסעל מאַכער! דוקא מוז מען שרייבען, וואס עס איז נישט געשטויגען, נישט געפלויגען?

און בפרט, אז איך ווילל נישט דערצאָהלען קיין מעשה מעבר לים, און נישט קיין מעשה פון קדמונים, נור אַ זאך, וואס האט זיך געטראַפפען, דאָ, אין אונזער ווארשא, און דוקא ערשט נישט לאַנג!

איי וואס? עס וועט קומען איינער און זאגען: לאדבי! שקר די זאַך!

אדרבא, זאָלל ער קומען, זאָלל ער די העזה האָבען! איך, ברוך השם, — בין, אַ פראָסטער מלמד. נישט קיין שרייבעריל, חס ושלום, און מיין מלאָכה איז נישט קיין ליגען, און מיין פרנסה איז נישט פון ליגענט!

הכלל — די מעשה איז אמת, — אָפשר וועט עמיצער קוממען און געבען איין אַנדערן פירוש? וועל'מיר הערען!

און ביז אהער איז די הקדמה, צונר געהט די מעשה גופא!

2.

דעם שווייגערס, זכרונו לברכה, א גלייך־וואָרטיל; די מעלות פון מיין אחי, עליו השלום; איין התחלה־טובה.

מען דערצאָהלט פון שווייגער, עליו השלום, אז איין מאל האָט מען איהן געפרעגט, פאר וואָס ער זאָגט נישט קיין תורה ווי אללע צדיקים; האָט ער, — ווי זיין שטייגער איז געווען, — געשוויגען.

אין א שעה רצון אָבער, אז מען איז צון איהם צוגעשטאַנגען, שטאַרק מפציר געוועזען, האָט ער מיט זיין שטיבעלע אזוי געזאָגט:

די וועלט — זאָגט ער — וואונדערט זיך אויף מיר, פאר וואָס איך זאָג נישט קיין תורה; און איך וואונדער מיך אויף זיי, ווי קאָננען זיי גאָר זאָגען תורה? ווי קאָנן מען עס אָנהייבען און אויסלאָזען א תורה, אז די תורה האָט נישט, נישט קיין התחלה, נישט קיין סוף, אז זי איז אין־סוף!

אלא מאי? דער ענין דערפון איז אזוי: די וואָס הייבען נישט אָן צו קעננען די תורה, און זאָגען, וואָס עס קומט זיי אין מויל אריין, הייבען אָן, ווען און וואו זיי וויללען, און ענדיגען וואו און ווען זיי וויללען! וואָרען די תורה, וואָס זיי זאָגען, איז נישט דער אין־סוף; נישט דעם רבונו של עולם'ס תורה! נור זייער אייגענע, אויסגעטראַכטע תורה!... אזויגער אָבער וואָס קעננן די תורה, זאָגט נישט קיין תורה. וואָרען ער ווייסט נישט, וואו אָנצוהויבען און וואו אויסצולאָזען!

און לאָ'מיר זעהן אין וועלט זאַכען, למשל: ביי'ן א דין תורה. מען רופט איין עדות. איין עהרליכער מאַנן, וואָס וויל נישט און קאָנן נישט זאָגען קיין ליגענט, אז ער שטעלט זיך פאַר'ן בית־דין, הייבט ער אָן פון ששת ימי בראשית, און קאָנן גאָר נישט צו קוממען צו דער זאַך; בפרט צום סוף המעשה... אָבער דער, וואָס זאָגט אויס'ן קאָפּף ארויס, דער איז זיך אַלץ מסדר, דער רעדט ווי א מענש, דער ווייסט איין אָנהויב, און ווייסט א סוף... און די מעשה אליין גיעסט זיך ווי א בוימעל!

הוא הדין ביי'ן א מעשה: א שרייבעריל, וואָס נאַגט אויס, ווי מען זאָגט, פון פינגער, קאָנן אָנהייבען און ענדיגען א מעשה, ווי ער וויל, ווען ער וויל... עס איז זיין אייגענע זאַך, טהוט ער מיט איהר ווי ער וויל! וויל ער, מאַכט ער זי גרויס, וויל ער, מאַכט ער זי קליין... איך אָבער, וואָס וויל פערצאָהלען דברים כהויתן, — איין אמת'ע מעשה, ווייס איך טאַקי נישט, פון וואַנען אָנצוהייבען און וואו זיך אָבצושטעלען! „אין כל חדש תחת השמש" — יעדע זאַך הענגט אָב פון א פריהערדיגע זאַך, און די פריהערדיגע זאַך איז א נאָך פריהערדיגע, און יענע ווייטער

איז אויך נישט צו פערשטעהן, אז מען ווייסט נישט, וואס גאר פריהער איז געווע־זען, אונ אזוי קומט מען צו ששת ימי בראשית...

נור לכבוד אחי אהובי זיינוויל־יחיאל, עליו השלום, וועל איך אנהייבען ביי'ן איהם...

עס איז ידוע לכל — די גאנצע פראנציסקאנער גאסס ווייסט, אז מיין ברודער, זכרונו לברכה, איז געוועזען א למדן מופלג אונ איין אמת'ער ירא שמים.

איין אלמן איז ער געוועזען, אונ אויף דער עלטער איז ער געבליבען איינער אליין מיט דער טאכטער, ברכה לאה; א בתולה, להבדיל בין החיים והמתים! געלעבט האט ער אין דחקות; קנעללען האט ער שוין כח נישט געהאט. איז ער טאקי, נישט פאר אייך גערעדט, נישט פאר קיין שום יוד גערעדט, געבליבען אהן ברויט. אונ די בתולה ברכה לאה, וואקסט קיין עין־הרע, אויף הייבען... הכלל — צרות צרורות!

וואס טהוט דער רבונו של עולם? קוממען זיך צוזאמען עטליכע בעלי־בתים; טאקי אנשים חשובים, פיינע בעלי־בתים, וואס האבען ביי'ן איהם קינדער געהאלטען, אונ נעהמען אויף זיך חתונה צו מאכען ברכה לאה'ען, אונ צו געבען מיין ברודער, עליו השלום, אויף הוצאות, ער זאלל זיך אוועק פאהרען, קיין ארץ ישראל.

הגם די נסיעה איז נישט געקוממען לידי גמר, ווייל עס האט'ען, לא עליכם, אנגעהאפט דער פעהלער, אונ ער איז, לא עליכם, נפטר געווארען אויפ'ן וועג, האט ער דאך זוכה געוועזען צו זעהן צפת, וואו ער איז נסתלק געווארען, אונ איז דארט געקוממען בכבוד גדול צו קבר־ישראל.

דער צפת'ער רב האט געהאלטען א שארפען הספד אונ האט'ן אבגעדרוקט, דען הספד, אין ספר „מרגליות טובות", וואס ער האט ארויסגעגעבען, אונ ווער עס קוקט אריין, לעקט די פינגער.

אונ, אז איך האב שוין איין התחלה, וועט שוין געהן די מעשה גופא...

3.

די מעשה גופא! נישט געטראפען, צרות צרורות, ברכת לאה ווערט א עגונה.

גדולה צדקה, צדקה איז א גרויסע זאך; אבער נור פאר די, וואס גיבען צדקה. נישט מקנא בין איך אבער דען, וואס נעהמט צדקה, וואס מוז, נעביך, אנקוממען צום גבאי של צדקה...

אונ מקנא בין איך מיין ברודער, עליו השלום, וואס איז נפטר געווארען צו דער רעכטער צייט, אונ האט די שפעטערדיגע צרות נישט גע־זעהען!

ווארען די בעלי בתים, וואס האבין געגעבען אויף הכנסת כלה, האבען גאר פערגעסען, אז ברכה לאה איז א בת תלמיד חכם, און א כשר'ע פרומע נשמה... און מען האט פאר איהר נישט געזוכט קיין חתן לפי כבודה, ועל אחת כמה וכמה נאכען פאטערס כבוד...

זייער גאנצער מיין איז געוועזען, צו געבען איהר א מאנן, א ברויטגעבער; איינמאל פאר אללע מאל, אראבצווארפען פון זיך דען עול!...

האבען זיי טאקי געטהון אהן ישוב הדעת, אבי גע'פטר'ט.

און מען האט בעקוממען א בחור'ל בזול, איין איינגעהער ביי'ן אדוואקאטען! קיין גרויסע זאכען האט ער נישט פערלאנגט. מפרנס זיין א ווייב קאנן ער,— האט מען צוגעקלאפט.

האט מען געמאכט מלבושים, איינגעלעגט נדן, גערופען כלי-זמרים, געשטעלט א חופה. —

מזל טוב, מזל טוב!

מיר, דען אמת זאגענדיג, איז דער בחור נישט געפאללען. מיין פייגע, זאלל געזונד זיין, האט אויך געזאגט, אז גאר פון די אנטיקען איז ער נישט. נור, אז אחי, עליו השלום, האט גאר נישט געזאגט, האבען מיר א ודאי געשוויגען.

און דאס שוויגען איז קיין חכמה נישט געוועזען!

קוים איז אחי, זכרונו לברכה, אבגעפאהרען, האט זיך אנגעהויבען איין עסק! עס האט זיך אויסגעוויזען, אז עס איז נישט, ווי עס דארף צו זיין!

מן הצד בין איך געוואהר געווארען, אז דער שלום בית ביים זוג, איז א ביסעל הינקענדיג: מען קריגט זיך, מען מאכט א ביסעל קולות, שכנים קלאפען אין די וואנד!

איך האב איך געהערט, אז ברכה לאה וויל נישט ליידען, וואס בעלה, משה ישראל, איז נישט קריסטנדיג-פרום!

און ער וויטער מאכט איהר א מורא, אז ער וועט זיך נאך אנטהוען דייטש, און וועט ווערען אללײן א אדוואקאט!

איך טענה'עט משה ישראל, אז די בעלי בתים האבען איהן אריינגענארט אין זאק; מען האט איהם געוויזען איין אנדערע, א שאנערע כלה; אויף דער וואלט ער נישט בעשטאנען! און איהרע מלבושים געפאללען איהם אויך נישט, צוזאמענגעקליבען, — זאגט ער, — אלטע לאפעס...

מען האט איהם צוגעזאגט, — זאגט ער, — קאסט, און מען וויזט איהם א פייג!

און נאך א טענה האט ער, אז ער האט גערעכענט אויף קרבות מיט די בעלי בתים, ווי ער זאגט — פראטעקציא, און זיי, אז זיי האבען זיך נור אנגעגעסען און אבגעטאנצט אויף דער אריסער חתונה, לאזען זיי איהן נישט פאר די אויגען!...

פארשטעהט זיך, אז אריינמישען זיך אין דער ערשטער שעה, האב איך נישט געוואלט... בעלי בתים און זוגתי, פייגא תחיה, האבען נישט געלאזט... און וואס איז דאס פאר א נייעס? עס טרעפט זיך ביי לייטען! נאך דער חתונה, איידער מען געוואוינט זיך צו טרעפט זיך גאנץ אפט מחלוקת צווישען מאנן און ווייב. דערנאך — הרגל נעשה טבע, מען ווערט געוואהנט לעבט מען!

און באמת, איך מיט זוגתי פייגא, תחיה, האב'מיר אויך, דאס ערשטע יאהר נאך דער חתונה, זיך אויפגעשטויסען... דערנאך אבער, אז זוגתי פייגא האט אנגעהויבען קינדלען, פון קאסט איז מען אראב, האט מען די נארישקייטען אוועקגעלייגט.

איך האב מיר אנגעהויבען זוכען א שטיקעל עסק... עס איז מיר נישט געראטהען; בין איך געווארען מלמד, און נאר נישט מען לעבט, ברוך השם, הלואי, ביז הונדערט און צוואנציג יאהר!

הכלל, — שווייג איך! און בפרט, אז אין קורצען האט מיר זוגתי פייגא, תחיה, א וואונק געטהון אויף ברכה לאה'ן, ווי איינער זאגט: פארשטעהסט? ! דארף מען דאך מיר קיין פינגער אין מויל אריין נישט לעגען; טראכט איך: סימן טוב ומזל טוב! לאזט זיך אבער אוים א בוידעם!

ער איז דאס אייגענע וואס פריהער, נאך ארגער ווי פריהער!

אונזער תכשיט האט אברהם אבינו'ס מעלה; ער רעדט ווייניג און טהוט א סך: לא די, וואס ער האט זיך אנגעטהון דייטש, האט ער נאך אנגעהויבען שפיעלען גאנצע נאכט אין קארטען!

נאכט אויף נאכט ברענגט ער זיך אהיים חברה-לייט, נייט נאך ברכה לאה'ן, זי זאלל זיי מאכען טהיי, גיבען א ביסעל בראנפין, מאכען א הערינג, און דוקא מיט עסיג און מיט בוימעל, א נים — פאסט זיי נישט! צום פארבייסען מוזען זיין האבען ווייסע זעממעל; ברוים — חס ושלום! און טאמער פעהלט עפים פון די זיבען זאכען, מאכט ער קולות! און ער שפאלט נאך אוים אידר! מאכט אוים אידר לייטען געלעכטער!

נאך א שאש, זידעלט ער נאך און שעלט!

זעה איך שוין, אז עס איז נישט היטב, אז מען טהאר שוין נישט שווייגען; מאך איך מיר א לב און איך געה צום זוג.

איך קום אריין, הייב אן, פארשטעהט זיך, מיט גוטע דבורים, מיט פיינע דבורים, אפילו מיט איין הלצה'לע, ווי מיין שטייגער איז; פאר גוטפריינדשאפט מאך איך מיר א געלאכטערל און זאג איהם, אז אויבוואהל, ער איז א פושע ישראל, איז נאך פון דעסטוועגען קיין סכנת נפשות נישט! און דערצאהל איהם די גרולות פון א בעל-תשובה... און זאג איהם, אז ברכה-לאה'ס זכות אבות וועט איהם בייששטעהן!

זאלל ער נור, זאָג איך, אָנהייבען... זאלל ער נור האָבען אַ הרהור תשובה!

איך זאָג איהם נאָך צו, אַז איך וועלל איהן מקרב זיין, מיטנעהמען אין מיין שטיבעל אריין. אונ, אַז איך וועלל, אם ירצה השם, פאָהרען, וועלל איך איהן אויך מיטנעהמען, וכדומה אַ זעלכע ווייכע דבורים...

פּלאַצט ער אָבער פאַר געלעכטער!

ער לאַכט אוים מיר, אוים'ן שטיבעל, אוים'ן רבי'ן. ער איז מיר מוחל—זאָגט ער — די אַללע גליקקען, איך זאלל איהם נור ברכה־לאה צונעהמען!

דערביי רעדט ער אַזוינע דבורים,— נישט פאַר'ן מויל צו ברענגען!

באַין ברירה, האָב איך שוין אָנגעהויבען אַ ביסעלע האַרטער. האָב איך איהם שוין געזאָגט, אַז חאָטש ער געהט דייטש, איז ער פאָרט איין עם־הארץ, אַ שוטה. אונ וויטער האָב איך איהם, גאָר אָהן פחד, געזאָגט: אַז אויב ער וועט תשובה טהון איז רעכט, אונ אַז אויב נישט, וועט ער זיך מאַקי אויסרעכטען אַ שווארץ, פינסטער יאָהר אין גיהנום!

צולאַכט ער זיך ווידער אויף אַ קול! ווער גיהנום, וואָס גיהנום?! גלייך ער וואָלט דאָרט געוועזען אונ געזעהען, אַז עס איז, חס ושלום, קיין גיהנום נישט פערהאַנען!

אונ דערנאָך, ווייזט ער מיר נאָך, דער עזות מחוצף פנים, די טהיר!

וואָס האָב איך געזאָלט טהון?

ברכה־לאה, זעה איך, איז גרין אונ געל, די טרעהרען גיעססען זיך איהר ווי וואַססער, געה איך אַרוים אונ שיקק דען מחוצף רופען צום דין.

קוממט ער נישט, וואַרט איך אַ צייט...

מיט דער צייט איז די זאַך שטילל געוואָרען! איך האָר נישט...

אונ האָרען האָר איך נישט, ווייל דער פושע ישראל האָט אָנגעזאָגט ברכה־לאה'ן, איהר פּום זאלל איבער מיין שוועל נישט קוממען; מכות אכזריות וועט ער זי שלאָגען! מילא, איז דאָך ברכה לאה איין אשה כשרה, טהוט זי, וואָס דער מאַנן הייסט; זיצט זי אין דער היים אונ שלינגט די טרעהרען בסוד.

האָר איך נישט; וויים איך נישט!

דערווייל בעקום איך מיינס איין אייגען פאַקיל צרות!

זוגתי פייגא ווערט מיר קראַנק. דער רופא זאָגט — היטץ. די שכנים — עפּים אַנדערש. מיר דאַכט זיך — איין עין־הרע.

די שטוב האָט קיין בעל־הבית'טע, די קינדער קיין מאַמע נישט. אונ קיין מאַטען איך נישט, ווייל עס איז בין הזמנים, אונ עס פעהלט מיר נאָך אַ צוויי דריי תלמידים!

איז ווענ'ג? בין איך אַלליין אויך נישט אין גאַנצען!

די ווארשויער טראָפּ נעהמען מיר אַרויס דאָס חיות! אונ דאָ יאָגט מען מיך פֿון אַללע זייטען: דער בעל-הבית וויל דירה-געלט, — פֿאַר צוויי קוואַרטעל נישט בעצאָהלט! אונ דער רעווירנאָווע וויל דוקא, איך זאָלל נאָך צודינגען אַ שטוב, עס זאָלל זיין גרויסער פֿאַר די חדר יונגליך, מעהר לופֿט זאָללען זיי האָבען!

גאָטט זאָלל מיך נישט שטראָפֿען דערפֿאַר, — האָב איך טאַקי אָן ברכה לאה'ן פֿערגעססען!

אונ דערמאַנען איך מיך אַ מאָל, טראַכט איך, אַז עס איז שטילל, האָט אַ ודאי, דער רשע, תשובה געטהון, אונ עס איז קיש-וואָך!

פּשוט — אַז עס נעהמט איהר גוט, שמעקט זי נישט אַריין צו אָרימע קרובים...

נור איינמאָל, קום איך אַהיים מיט אַ פֿער'חלש'ט האַרץ אונ געשוואָלענע פּיס, לא עליכם, — וויל איך מיך וואַשען, נעהמען וואָס עס איז אין מויל אַריין, אָבבענשען אונ אויסציהען זיך די ביינער אין בעט, — דערצאָהלט מיר זוגתי פייגא אַ בשורה-טובה! ברכה לאה איז דאָ געוועזען אונ האָט געוויינט מיט ביטערע טרעהרען; געזאָגט, אַז מיר זענען פּשוט'ע רוצחים, אַז אונז אַרט גאָר נישט איהר פֿינסטער מזל, אַז זי איז אַ וויסטע יתומה, עלענד ווי אַ שטיין!

דערצאָהלט האָט זי, אַז בעלה משה ישראל טהוט איהר אָן געברוינטע לייד. אַז ער איז איהר אַ דם-שונא; ער שלאָגט אונ הרג'ט זי. ער האָט איהר כמה פּעמים בלוט געלאָזט פֿון דער נאָז, פֿון די אויערען...

איך פֿראָג זוגתי פייגא'ן: היתכן? אַ יוד זאָלל שלאָגען אַ ווייב, בפרט נאָך אַ מעוברת'ע?

אָנטפֿערט זי מיר, אַז דאָס איז טאַקי זיין משוגענער כעס! משה ישראל איז שוין גאָר, גאָר אַראָב פֿון דרך... קיין בטחון האָט ער נישט, — שרייט ער, אַז ער האָט נישט פֿון וואַנען צו לעבען; וויל ער, ימח שמו וזכרו, ברכה לאה זאָלל, חס ושלום, אָן זיך אַ מעשה טהון...

די גאַנצע וועלט, — זאָגט ער, — טהוט אַזוי!

אַללע גבירשע ווייבער טהוען אַזוי!

אונ וויל זי וויל נישט, שלאָגט ער זי אונ שילט זי מיט טוידטע קללות, זי מיט'ן פֿאָטער צוזאַמען!

אַז איך האָב דערהאָרט, אַז ער שילט אָחי, זכרונו לברכה, בין איך שוין געוואָר'ן מלא חימה! פֿערגעסס איך, וואו איך האַלט אין דער וועלט, חאַפּ רען שטעקען; מיין טויט, אָדער זיין טויט! קיילען וועלל איך דען כלב! אונ לויף אָהן אַ האַרץ, אָהן אָין אָטהעם...

אונ איך בין געקומען אונ געזעהען — — —

ערגעס האָב איך געזעהען!

די טהיר איז אָפֿען... אין שטוב — פֿינסטער־חשך... דער חברה מאַנן איז נישט דאָ! עוקר געווען!

קיין כלים, קיין בעטגעוואַנד, — אָבגעצוויגען האָט ער זי... און זי וואו איז? זי ליעגט, אויף דער פֿאָדלאָגע ליעגט זי, זי וואַרפֿט זיך...

4.

אַ נס. זוגתי פֿייגא תחיה און איהרע מעשים. מען וואַרפֿט מיך אַרוים און וואו איך געה.

אַ נס איז געשעהן, וואָס זוגתי פֿיגא האָט, קיין עין־הרע, אַ שׂכל־הישר.

אַז איך האָב געהאַפּט דען שטעקען און געשריגען, אַז איך געה ממית'ן דעם כלב, האָט זיך זוגתי פֿייגא גאָר נישט נעגומכמען צום האַרץ... זוגתי פֿייגא ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך בין, חס ושלום, קיין רוצח נישט. אַז אַ פֿליעג אויף דער וואַנד, וועלל איך אויך נישט טייטען. זי ווייסט, אַז, ווען איך קום שוין גאָר אין כעס אַריין, הייב איך ערשט אָן צו וויינען. אַזא טבע האָב איך שוין, פֿאַר כעס גיעסען זיך מיר טרעהרען ווי וואַססער.

און דאָס ווייסט אויך זוגתי פֿייגא, אַז אפילו די תלמידים מיינע שלאָג איך אויך נישט ווי עס דאַרף זיין, און די בעלי־בתים האָבען אויף מיר תרעומות דערפֿאַר; איך אַלליין, האָב אויך אַ מאָל מורא, אַז איך בין נישט יוצא פֿאַר גאָטט און פֿאַר לייט; מען דאַרף אַ מאָל אַ שמיץ! און בפרט, זייט איינער פֿון מיינע תלמידים איז אַרוים לתרבות רעה, גלייב איך אַ ודאי, אַז מען דאַרף אַ שמיץ...

נור, לאָ'מיך נישט אַראָב אין אַ זייט!

הכלל — זוגתי פֿייגא ווייסט, אַז איך וועלל איהם קיין רעה נישט טהון, זיצט זי זיך רוהיג אויפֿ'ן בעט. שפּעטער אָבער, אַז עס איז איבער איין שעה און אַ צווייטע שעה און איך קום נישט, האָט זיך ערשט זוגתי פֿייגא דערשראָקקען; איז ביי'ן איהר געבליבען, אַז איך האָב טאַקי דען כלב קורע־כּרג געווען און מען האָט מיך איינגעזעצט תּפֿוּשׂ!

נו — נו! פֿערגעסט זי שוין אַללע יסורים, פֿערגעסט זי די קינדער אין די בעטען, דאָס ביסל כלי־בית אין שטוב. האַלט זי אויף זיך וואָס עס איז, און לויפֿט מיר נאָך. זי האָט אפילו פֿערגעססען די טהיר צו פֿערשליססען!

איך קוק מיך אום, — זי איז דאָ! און קוים איז זי געקוממען, האָט זי שוין מיט איין בליק דערקענט, וואָס עס טהוט זיך!

קודם כל, אַז זי זעהט, אַז איך שטעה ווי אַ גולם, גיט זי אַ געשריי: גזלן!

און תוך כדי דבור רייסט זי אויף די טהיר און שרייט! געוואלד! שרייט זי, און עס בעוויזען זיך באלד עטליכע שכנות, און זוגתי ביינא קאמאנדעוועט, און די שכנות טהוען. און איינע האט מיך טאקי, אויף זוגתי פייגא'ס בעפעהל, — אויס געווארפען פון טהיר...

וואו געהט מען? אין גאס איז א נאססער שניי, דער ווינד באטשט אין פנים אריין, גנב'ט זיך אריין דורך די לאכער פון מיינע מלבושים...

געה איך אין בית-המדרש, אריין.

אין בית-המדרש, זעננען נאך געזעססען עטליכע מענשען, וואס קוקען נאכען דאווינען אריין אין א ספר.

נעהם איך מיר אראב א גמרא!

און שוין! איך דארף נישט מעהר!

קוים אפען איך די גמרא — אויס ברכה לאה! אויס דער מאנן איהרער, דער רשע מרשע — אויס וועלט!

ווער איז איין עגונה? ווער איז ענטלאפען? ווער איז א מקשה לילד? גאר נישט! גאר נישט!

. . . .

5.

מיינע תלמידים. ווער איז מיין רבי? זו תורה וזו שכרה. משל לצפור... הרהורים רעים און ספקות.

אז איך אליין לערן א מאל מיט חשק, קאנגען עס מיינע גבירישע תלמידים נישט פערשטעהן. זיי פראגען מיך, צו איך דארף אויך נאך לערנען? ווער מיין רבי איז?...

די שוטים! זיי ווייסען גאר נישט, אז די וועלט איז גאר א וואהלער רבי, אז דאגת פרנסה איז א רבי! צרות צרורות זעננען גוטע מלמדים... דער יתוש, וואס קראצט אלין-אין-איינעם אין מוח מיט'ן „אם תאמר: מה נאכל?", איז גאר א פייערדיגער רבי! און זיי אליין, די תלמידים מיינע, און די פאטער זייערע — די בעלי-בתים מיינע, זעננען אויך גאר פיינע מלמדים... אוי, ווי פיין!

אלין טרייב'ט צום לערנען!

אבער זו תורה וזו שכרה:

מיש איך אויף די גמרא, — ווער איז צו מיר גלייך?

נו איך אפען די גמרא. פיהל איך. אז דער הימעל האט זיך מיר געאפענט!

אז דער רבונו של עולם האט מיר מיט זיין גרוים חסד געגעבען פליגעל; גרויסע, ברייטע פליגעל האט ער מיר געגעבען! אונ איך פליה מיט זיי; איין אָדלער בין איך! אונ פליהען — פליה איך וויט, וויט! נישט מעבר לים; פון דער וועלט ארוים פליה איך!

פון דער וועלט מיט שקר, מיט חנופה, מיט יסורים רעים!

אונ איך פליה גאר אין א אנדערע וועלט אריין! אין א נייע וועלט, אין א וועלט פון כל טוב, פון רק טוב; אין א וועלט, אהן א דעה פון בייזיגע בעלי־בתים, פון מיוחסים — עמי־הארצים; אין א וועלט אהן א צורת מטבע, אהן דאגת פרנסה. דארט איז נישט דא קיין מקשה לילד, קיין הונגעריגע קינדער, קיין ווייבערשע קולות!

אונ דארטען בין איך, איך דער ארימער, קראנקער, דערשלאגענער, אויס־געהונגערטער אונ אויסגעדארטער מלמד, — איך עני מדכא, וואס שטומט דא ווי א פיש, וואס מען טרעט דא ווי א ווארם, — איך בין עס דארט דער מענש, דער מיוחס דער בעל דעה! אונ פריי בין איך, אונ פריי איז מיין רצון, אונ צו שאפפען האב איך! וועלטען בוי איך אויף אונ וועלטען צעווארף איך! אונ איך בוי מיר נייע אויף זייער ארט! נייע, שאנערע אונ בעססערע וועלטען! אונ איך לעב אין זיי, פליה ארום אין זיי! אין גן עדן בין איך... אין אמת'ן גן עדן!

אונ ווייסען ווייס איך, אז איך ווייס מעהר, ווי דאס, וואס איך וויל אונ קאנן אויס זאגען מיינע תלמידים, אונ וואס איך זאג מיר אליין אויס! אונ איך פיהל אזוינס, וואס מען קאנן איבער די ליפפען נישט ברענגען; וואס קיין אויג זעהט נישט אונ קיין אויער הארט נישט, נור אין הארץ וואקסט עס, דארט לעבט עס, דארט קלאפט עס!

די שנים אוחזין בטלית, זעננען פאר מיר נישט קיין מענשען פון גאסס; נישט קיין פראסטע ראובן ושמעון, ווי איך פערטייטש פאר מיינע תלמידים! אונ דער טלית, איבער וועלכען זיי שפארען זיך, איז נישט קיין טלית, וואס מען קויפט ביי יוסיל פעשים אין געוועלב... איך נעהם טיעפער!

איך זאפ דאך איין די ניצוצין — די ליכטיגע פונקען פון צווישען די שורות, פון צווישען די ווארטער, פון צווישען די אותיות; די נשמה זאפט זיי דאך איין ווי א שוואם! איך פיהל דאך, ווי איך ווער אין גאנצען דורכגעצויגען, דורכגעזאפט מיט דער ליכט, וואס איז טאקי בעהאלטען געווארען פאר די צדיקים, לעתיד לבא — אויף יענער וועלט!

אוי, נור זיצען אונ לערנען! נור לערנען!

. . . .

אונ דאס מוז איך אייך אויך זאגען, אז אויב איך בין אין די גבירישע הייזער,

און זעה ווי זיי זיטצען און שפּיעלען גאַנצע נאַכט אין קאָרטען, אָדער זיי פֿערבּרענגען די צייט, מיט שיחת-נשים, מיט אַנדערע הבלים...

אָדער אַז איך געה אין גאַסס, און זעה דורך איין אָפֿענע שענק-טהיר, ווי עס זיצט אַ בעל-מלאכה אין אַ וואָלקען פון רויך, און טרינקט, און רעדט נאָך גראָססערע הבלים... אַז, ווענן איך זעה דאָס אַלץ, זאָג איך אייך, ווער איך גאָר נישט אין כּעס... בּין איך אויף זיי גאָר נישט מקטרג... אדרבא: מיר צוגעהט דאָס הארץ פאַר רחמנות אויף זיי!

וואָרען, צוריק געשמועסט, וואָס זאָללען זיי טהוען אָהן תורה?...

ווי איך האָבּ שוין געזאָגט, האָבּ איך אַמאָל געקנעלט אין אַ דאָרף. האָט מיר מיין הלמיד געוויזען, ווי צום סוף זוממער פֿליהען זיך צונויף די פֿייגאַליך און פֿערלאָזען אונזער מדינה, איידער דער ווינטער קומט... איך האָבּ געזעהען, ווי זיי געהמען זיך צוזאַממען גאַנצע מחנות און לאָזען זיך אַוועק וויים, וויים...

די קליינע פֿייגאַליך קאָננען נישט ... וויללען דאָ נישט בּלייבּען אין דער צייט פֿון שניי און פֿראָסט... אין דער צייט, קאָנן דאָ קיין אָרים פֿייגעלע קיין קיום נישט האָבּען... און די פֿייגעליך וויסען עס; זיי פֿיהלען, אַז דער ווינטער קומט, אַז זייער מלאך המות קומט...

נור איינמאָל האָבּ איך געזעהען, ווי אַ קליין פֿייגעלע, אַ בעל מום, נעבּיך, מיט איין צובּראָכען פֿליגעלע, האָט געהיפּט און געהיפּט איבּער דער נאַסער, קאַלטער ערד, עס האָט געפּישיצט, און עס האָט זיך נישט געקאָנט אויפֿהייבּען אין דער הויך, נאָכצופֿליהען די גרויסע פֿייגעל...

און עס איז אַ צער בעלי חיים געוועזען צו קוקען, ווי דאָס אָרימע פֿייגעלע האָט זיך קיין אָרט נישט געפֿונגען, און אַלץ געהיפּט, און געהיפּט, און געקוקט, ווי יענע, די פֿרייע פֿייגאַליך פֿליהען, פֿליהען הויך, הויך אַוועק...

און דענסמאָלט האָבּ איך מיר געטראַכט: צו דעם קראַנקען פֿייגעלע איז געגליכען די נשמה פֿון איין עם הארץ!...

פֿליהען קאָננען זיי נישט די עם-ארצים; זיי האָבּען קיין פֿליגעל, קיין תורה נישט!

גיבּ זיי תורה, גיבּ זיי פֿליגעל, וועללען זיי פֿליהען... וועללען זיי אויך פֿליהען אַרויף, צו די הויכע וועלטען!

מען האָט זיי אָבּער די פֿליגלען צובּראָכען, היפּען זיי אַרום אויף דער ערד, איבּער דער קאַלטער בּלאָטע...

רעדט מען נבול-פה, שפּיעלט מען אין קאָרטען!

דער רייכער אין סאַליע, דער אָרימער אין שענק...

נור, לאָ'מיר צוריק געהן צו דער זאַך...

הכּלל — איך זיטץ און לערן...

ביסלעכווייז איז זיך דער קליינער עולם צוגאנגנען... דער שמש איז ארויס־געגאנגען דער לעצטער...

וואס אהרט עס מיך? איך זעה גאר נישט!

ביי'ן אליכט, אין ווארעמען בית־המדרש, ביי דער אפענער גמרא, האב איך אפילו איינער אליין, קיין פחד נישט!

אונ פערטיפט בין איך געוועזען, ווי עס דארף צו זיין!

תורה, ווייסט איהר דאך, איז געגליעכינט צו'ן אים, פאליעס שלאגען!

איינשלינגען ווילען זיי מיך... נור איך קען שווימען! איך לאז מיך אראב אונ שווים ארויף, אונ בין ווייטער אויבען אן! טהייל מאל ווערט עט־לל דער ים; ער ווערט שאן, ריין, אונ קלאר ווי דער הימעל... אונ מיין נשמה באדט זיך אינם פרישען, מחיה'דיגען וואסער, זי גליטשט זיך ווי איבער א שפיגעל, מיט תענוג, מיט חן... אונ דאס וואסער וואשט זי ארום, רייניגט זי אב פון אללע פלעקקען, מיט די שווארצע עולם־הזה פינטאליך!

אונ ריין, אונ הייליג ווערט די נשמה...

נור פלוצלינג דערפיהל איך א בריה אין פינגער... אונ איך בלייב אין דער פינסטער...

צווישין די פינגער איז מיר דאס ליכטעל אויסגעגאנגען...

אונ אליין, אין דער פינסטער, האב איך מורא!

עס פאלט אויף מיר א גרויסער פחד...

אז עס איז ליכטיג, ביי טאג צו ביי נאכט, שרעק איך מיך נישט.

מיר איז גוט! איך זעה די וועלט ארום מיר, איך פיהל דען בעל בית איבער דער וועלט! איך זעה די וועלט, אונ די וועלט זעהט מיך; אונ איך ווייס, אז איך בין א חלק פון דער וועלט, אז איהר בעל הבית איז אויך מיין בעל הבית; אז אהן זיין רשות, וועט מיר קיין האר נישט געקרימט ווערען. ער וועט נישט לאזען, אונ די וועלט אליין וועט אויך נישט לאזען...

ווארען — פאר וואס, פאר ווענן?

אבער אין דער פינסטער, אז איך בין אליין אין דער פינסטער, אז איך זעה נישט די וועלט, — אוי, דעמאלט ווער איך גאר אוים מענש! בייזע געדאנקען בעפאלען מיך דעמאלט! דעמאלט דאכט זיך מיר, — זאלל מיך גאט דערפאר נישט שטראפען, — אז איך האב גאר קיין שייכות נישט מיט דער וועלט, אז מען האט מיך פון איהר אויסגעריסען אונ אוועק געפיהרט...

איך געהאר מיך מיט איהר נישט אן; נישט איך, נישט מיין ווייב, נישט מיינע קינדער... מיר האבען מיט איהר קיין מגע ומשא נישט!... אט האפט מען מיך, אבער איינס פון זיי אוועק, גאר אין דער שטילל אוועק, אונ קיינער וועט

נישט זעהען, קיינער וועט נישט וויסען, פיהלען אַ ודאי נישט!

און, קוים איז אויסגעגאַנגען דאָס ליכט, איז מיר אויסגעגאַנגען די נשמה יתרה פון לערנען; בין איך געבליבען ביי מיין ציטעריגע, דערשראָקענער, פשוט׳ער נשמה, פון אַ קבצן — אַ מלמד!...

איך בין שוין צוריק אַ גאָר נישט, אַ וואָרם, אַ פערלוירענע זאַך...

און די ליפען מיינע ציטערן: גאָט זאָלל העלפען, גאָט זאָלל העלפען...

און דאָס האַרץ נאָגט און פּלאָגט: ברכה לאה וועט געווינען, אַ ודאי וועט זי געווינען... און נאָך אַ צווילינג וועט זי האָבען! די מאַמע איהרע איז מפורסמת געוועזען מיט צווילענגער!

טאָמער האָסט דו וועניג ווייב און קינד, נאָ, פאַלט אויף דיר נאָר ברכה לאה מיט אַ קינד, ברכה לאה מיט צוויי, דריי קינדער... זיינוויל יחיאל איז אַ שוכן עפר; ער זיצט זיך דאָרט אין גן עדן און לערענט תורה; און דו האָרעוועֿ... ווי מפרנס...

און די ליפען ציטערן: זאָלל גאָט רחמנות האָבען, זאָלל גאָט רחמנות האָבען!

און שלעכטע געדאַנקען זאָגען: אַז גאָט זאָלל זיך וועללען מרחם זיין, האָט ער קיין אַנדערע עצה נישט, נור דען מלאך המות צו שיקקען... צו מיר... צו דער יולדת...

— רחמנות׳דיגער גאָט, רחמנות׳דיגער גאָט!

און איך וויים, אַז איך זינדיג פאַר גאָט, אַז איך ווער, חס ושלום, אַ כופר בעיקר. איך וויים, נור איך האָב קיין שליטה נישט, צו פערטרייבען פון האַרץ אַרוים דען שד... די בייזע מחשבה... וואָרען איינער אַליין בין איך שוואַך! אין דער פינס־טער — גאָר שוואַך!

איך וויים, אַז איין רפואה דערצו איז תורה, און איך וויל לערנען אויסענווי־ניג, איך וויל מיך דערמאָנען די סוגיא, און איך קאָן נישט! איך האָב זי פער־געססען, איך האָב אַלץ פערגעססען! כל התורה כלה פערגעססען!

און מיט אַללע כחות האָב איך דאַמאָלט אויסגעשריהען:

רבונו של עולם! העלף מיר! העלף מיר!

און — עס איז מיר אַ נס געשעהען!

6.

על הנסים. אור הגנוז. א תקון פאר א נשמה. א מלאך המות,
וואס קומט, ווייל מען האט'ן גערופען!

שפעטער, אז איך האב דערצאהלט די מעשה א משכיל, מיינעם א געוועזענעם תלמיד, האט ער געלאכט, און ווי הייסט געלאכט! עס איז — זאגט ער — גאר קיין נס נישט געוועזען! נור א מקרה, א צופאלל, — זאגט ער, — אדער א כח הדמיון און אפשר פשוט א חלום... וכדומה...

נור, וואס עס אהרט עס מיך?

יתרו, ווייס איך, האט זיעבען נאמען געהאט, און געוועזען איז איין יתרו!

רוף עס ווי דו ווילסט: נס, מקרה, כח הדמיון... מעשה בלייבט מעשה!

און איך ווייס נור, אז בשעת מעשה, ווען עס האט זיך מיר שוין געדאכט, אז איך פאלל, חס ושלום, אין שאול התחתית אריין, איז פלוצלינג דאס גאנצע בית המדרש געווארען פולל מיט ליכט! און א וואונדערליך זיסע ליכט! אזא בלאע ליכטיגקייט, ווי די זיילען, וואס לאזען זיך א מאל, זוממער־צייט, משופע אראב פון דער זונן, אין שטוב אריין דורך א פענסטער...

די זייל, זעהט מען בחוש, בעשטעהט פון קליינע, ליכטיגע טראפען, און יעדער טראפען יאגט זיך בליצענדיג ארום אין דער זייל...

און אזא זייל האט דעמאלט דערפולט דאס גאנצע בית המדרש...

און פלוצליג ווער איך רוהיג... אוים מחשבות!...

דאס בית המדרש איז פולל מיט זיסער ליכט! און איך ווער פולל מיט ליכטיגען, זיסען בטחון! און אלץ אין מיר איז אזוי קלאר, אזוי ריין, אזוי קריסטאלען!

און, אז איך קוק מיך אום אויף מזרח זייט, פון וואנען די זייל שלאגט, דערזעה איך עמיצען!

און וועמען, מיינט איהר, דערזעה איך?

אחי, זכרונו לברכה, דערזעה איך! און טאקי, אויף דעם ארט, וואו ער פלעגט שטאנדיג זיטצען און לערנען!

און ער זיצט ביי'ן א ספר... זיין פנים זעה איך נישט, ווייל ער האלט אונטערגעשפארט דען קאפף אויף דער האנד; נור דאס הארץ האט מיר געזאגט, אז דאס איז ער!... אז דאס איז אחי זיינוויל יחיאל...

און איך האב מיך גאר נישט געשראקען!

און דער כלל איז: ווער עס האט קיין מורא נישט פאר לעבעדיגע, דער ציטערט פאר טוידטע... אבער איך! איך עריטער ווארם, וואס ציטערט שטענדיג

פאַר אַללעם, וואָס לעבט, וואָס זאָלל איך מורא האָבען פאַר טויטע? און פאַר וועמען? פאַר אַחי זיינוויל יחיאל, וואָס איז נאָך ביים לעבען געוועזען אַ זייד? און איך פרעג פשט פשוט:

— דו ביסט עס, זיינוויל יחיאל?!

— איך! אָנטפערט ער, און נעהמט אוועק די האַנד פון די אויגען.

איך דערזעה זיין פנים... עס שלאָגט דערפון אַזא מין ליעבליכקייט; אין די אויגען ויינע שטעקט אַזא מין מתיקות...

און איך פרעג ווייטער:

— וואָס טהוסט די דאָ, ברודער?

און ער אָנטפערט מיר:

— וואָס איך טהו? זעהר פיעל טהו איך! ביי'ם לעבען בין איך דאָ געזעסען און געלערנט, און דער שטן האָט מיך מבלבל געוועזען, דאגת פרנסה האָט זיך אריין געמישט; און איך האָב איבערגעהיפערט כמה וכמה מקומות, און אַ סך אָהן כונה געלערנט... טהו איך צונד, וואָס עס איז אויף מיר נגזר געוואָרען, מתקן צו זיין די נשמה! איך חזר איבער.

— און אַלץ מיט כונה?

ער שאָקעלט מיט'ן קאָפּף אויף יאָ, און איך זאָג:

— זיינוויל יחיאל דו לערנסט מיט כונה, וויל דו ווייסט נישט...

און ער שלאָגט מיר איבער די רייד מיט זיין זיס קול.

— שוטה, — זאָגט ער — גאָר פערקעהרט; וויל איך ווייס, לערן איך היינט מיט כונה! לעבעדיגערהייט, האָב איך וועניג געוויסט, אַ סך ספקות געהאַט, בין איך אריבער איבער אַ סך זאַכען אָהן כונה; וואָרען נור דאָס, וואָס מען ווייסט נישט איז מבלבל, די ספקות...

אַ צונד אָבער, אַז איך ווייס, אַז איך האָב קיין ספקות נישט, איז אַלץ מיט כונה!

— און דו ווייסט, אַז משה ישראל?...

— ...איז אַנטלאָפען קיין אַמעריקאַ? איך ווייס! איך ווייס אפילו מיט וואָס פאַר אַ שיף ער איז אַוועק... טרפות עסט ער אויף דער שיף; איך ווייס!

— און ווייסט, אַז ברכה לאה...?

— ...איז מקשה לילד? אַ ודאי ווייס איך. איך ווייס אפילו, אַז זי וועט האָבען אַ בן זכר...

— נישט קיין צווילינג?

— ניין, קיין צווילינג וועט זי נישט האָבען! נור גרויס רחמים דאַרף זי! וואָס קינד וועט זיין אַ בעל מום... דער רשע האָט אידר אַ שטיק געטהון, און

מקלקל געווען...

און איך פרעג ווייטער:

— און מאמער ווייסט דו, פון וואנעט זי וועט לעבען?

— דאס ווייס איך אויך, — מאכט ער בנעימות, — ער רוקט זיך צו מיר נעהנטער צו, נעהמט מיך אן ביים אקסעל, און זאגט:

— קוק ארויס, קוק דורכ'ן פענסטער!

איך פאלג.

— נו, וואס זעהסט דו?

— איך זעה, עמיץ געהט פארביי... אנגעטהון אין ווייסען... דאס פנים ויינס שיינט, גלייך די שכינה וואלט דרויף גערוהט, אין לשער שיינט עס... און ער נעהט זיך פאמעלעך.

מיך דאכט, איך הער ווי א כלי זמר שפיעלט, געהענדיג, א זיססען, הארצענדיגען נגון!...

אט איז ער פערבייגעגאנגען דער מענש...

— נישט קיין מענש איז עס געווען, — א מלאך!

— א מלאך?

— א מלאך, און א גוטער מלאך... זעהר א גוטער!

— דער מלאך המות? ווער איך שוין דערשראקען.

— וואס ציטערסט דו אזוי? ווילסט פאר'ן ענטלויפען?

— און וואו, וואו אהין איז ער געגאנגען דער מלאך?

— וואו אהין? צו ר' שמחה'ן, דעם גביר; זיין מאכטער איז אויך מקשה לילד...

— איך ווייס... פאר איהר מיט'ן ולד, האב איך היינט פריה מיט א חברה תהלים געזאגט...

— תפלה עושה מחצה; דאס קינד וועט לעבען...

— און זי?

— האסט דאך געזעהען!...

— דאס איז ער געגאנגען צו'ן איהר!... און אזוי אהן א חשק, טריט ביי טריט; פאר רחמנות?

— אפשר! נור ער האט זיך נישט וואס צו איילען; נישט גאטס שליח איז ער!

— וואס רעדסט דו? — שריי איך דערשראקקען, — ווער נאך האט צו שאפפען?

— דער מענש האט אויך, זיין רצון... זי אליין האט'ן גערופען...

— זי אליין?!

— ז' האָט נישט געוואָלט קיין קינד האָבען, קיין מאַמע זיין! איך מקלקל געוועזען...

— רבונו של עולם! — האָב איך אויסגעשריגען מיט גרויס צער, — זי וועט שטאַרבען פאַר איהרע זינד... אָבער וואָס איז דאָס קינד, נעביך, שולדיג? דאָס קינד וועט בלייבען אַ יתום... רבונו של עולם!

— שריי נישט, נעהמט מיך זיינוויל יחיאל אָן ביי דער האַנד, שריי נישט! ברכה לאָה וועט זיין דעם קינדס אמם!

... און פון היינט אָן ווייס: ווער עס שענקט דאָס לעבען, דער גיט פון וואָס צו לעבען!

ובאותו רגע, איז ער מיר אין דער לופט צורינגען; די ליכטיגע זייל איז פערשוואונדען; און דורכ'ן פענסטער האָט שוין אַריינגעקוקט דער בלאַסער מאָרגען.

ז.

ווער עס גיט לעבען, גיט פון וואָס צו לעבען.

איהר קאָנט איך גאָר נישט משער זיין, וואָס איך האָב בשעת מעשה געפיהלט!

איך בין אַנידער געפאַללען, ווי גרויס איך בין; די קוואַלען פון די אויגען האָבען זיך מיר געאָפענט, און די טרעהרין האָבען זיך געגאָסען, און געגאָסען...

און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז נישט מיט טרעהרען וויין איך, נור מיט שטיינער. אַז שטיינער קוממען מיר אַרויף פון האַרץ און קאָלערן זיך מיר דורך די אויגען אַרויס! וואָרען, וואָס מעהר טרעהרען עס זעננען אַרויס, וועניגער שטיינער איז מיר געבליבען אויפ'ן האַרץ, לייכטער איז מיר געוואָרען און פרייער!

און די מעשה ענדיגט זיך שוין.

איך געה אַהיים.

די טהיר, זעה איך, שטעהט אָפען.

איך קום אין שטוב אַריין, און ביים שוואַכען שיין פון בלאַסען מאָרגען, זעה איך, אַז דאָ זעננען גנבים געוועזען!

די כלים פון שטוב זעננען פערשוואונדען!

— מאַכט נישט אויס! טראַכט איך.

די קינדער הוסטען פון שלאָף, טרוקען און הייזעריק.

איך הער און טראַכט מיר — עס שאַדט נישט, עס מאַכט נישט אויס!

באלד קומט אן זוגתי פייגא; זאגט זי מיר: מזל טוב! ענטפער איך איהר:
— א יונגעל, א בעל-מום!
בלייבט זי פערגאפט!
— א נביא ביזט דו צי וואס? אונ הארט נישט ווי די קינדער הוסטען, אונ זעהט נישט, ווי די שטוב איז אויסגעלעהרט.
— פון וואנען ווייסט דו דאס אלץ?
אונ איך זאג איהר:
— אונ נאך ווייס איך, זוגתי פייגא! איך ווייס, אז ר' שמחה דעם גביר'ס פאכטער, איז אוועקגעקוממען, („נפטר" האט זיך מיר אויף דער צונג נישט געלעגט) דאס קינד — א בן זכר — לעבט, אונ ברכה לאה וועט זיין זיין אמם!
— ווער האט דיר דאס אלץ געזאגט?
...ווארען, — אנפער איך איהר — ווער עס גיט לעבען, גיט פון וואנען צום לעבען.
אונ איך האב איהר אלץ דערצאהלט!

ב.

וואס אמאל ווייניגער...

זאגט יוחנן המלמד: אז די משכילים האבען נישט געלאבט אונ אנשי שלומנו האט נישט פערדראססען, פאר מיין ערשטער מעשה, איז א סימן, אז איך בין גע־רעכט; אז עס איז אזוי ווי איך זאג. אז די גאנצע נפקא מינה צווישען א משכיל אונ א חסיד, איז היינטיגע צייטען נישט מעהר ווי אינ'ם נאמען. איי וואס, חברה שלאגט זיך, מאכט קולי קולות, איז עס אויך נישט מעהר ווי צוליעב דעם נאמען...
אונ אויב אזוי, וואס שוויג איך?
די ביהן, וואס נאגט זאפט פון גראזען אונ בלומען, גיט האניג; אונ איך, וואס האב מיר אין לעבען א סך אנגעזעהען — בין מחויב צו פערצאהלען.
אונ איך וויל אייך דערצאהלען, וואס איך האב מיך דערמאנט, בשעת'ען קנעללען...
געקוממען דערצו בין איך דורך מיין תלמיד איציקל, וואס האט ליעב צו הא־בען מיט מיר וכוחים! אז איך פערשווייג איהם, מחמת בטול תורה, מיינט

איציקל, אז איך בין איהם מודה! זאלל איהם השם יתברך העלפען...

און דער בחור איציקל האלט שטארק פון די היינטיגע צייטען...

— א שפאס, — זאגט ער, — א וועלט! סאמע מאשינען, (דער פאטער זיינער האט א פאבריק), אלין געהט אויף פארע און עלעקטרי; דאס זעננען, — זאגט ער, — אונזערע משרתים: זיי כאהלען אונז מעהל, באקקען ברויט, מאכען זייף, פיהרען איבער פון איין עק וועלט צו די צווייטער, ריין קפיצת הדרך!...

און ער איז בטוח, אז די בעלי המצאות וועללען נאך חאפען א מאל די ווינטען און וועללען זיי איינשפאנען צום ווארשטאט; מען וועט נאך צוזאמענ־נעהמען די שטראהלען פון דער זונן, און הייסען זיי, למשל, שטיוועל פוצען! און דער עיקר — מען וועט נאך א מאל אויף באלאנען פליהען אין דער לופט, ווי, מלאכי השרת, להבדיל...

מילא, בנוגע צו דער מלאכה, צו די מאשינען, איז נאך צו דערליידען... איין דור ירש'ענט המצאות פון צווייטען; ווערט, וואס שפעטער מעהר המצאות; דאס קינד אויפ'ן פאטערס אקסעל איז האבער פאר'ן פאטער...

מיין תלמיד איציקל — זאגט אבער — אז בכלל דער מענש ווערט וואס אמאל קלוגער, פיינער; הן אין דעות, הן אין מדות טובות...

וואס א יאהר, — זאגט ער, — וואקסט מען מיט א קאפף אין דער הייך.

אפשר קומט עס דערפון, וואס מיין תלמיד, איציקל, איז בטבע א בעל מזג טוב, און אגב — איז ער טאקי צופריעדען פון דער וועלט!

דער שלום — זאגט ער — פערשפרייט זיך אין אללע לאנדער, מדת הרחמים וואקסט פון טאג צו טאג, (מען גיט גוזמות צדקה; דער טאטע זיינער, דער גביר, גיט אויך א סך!), און באלד, באלד, — זאגט ער —, וועט מקוים ווערען ישעיה הנביא'ס ווארטער: וגר זאב עם כבש, — עס וועט וואהנען א וואלף צוזאממען; מיט א שאפעלע, און ווי ווייטער שטעהט...

און אט אן דעם בין איך מסופק!...

איך דערמאנן מיך אן שלמה המלך'ס שאלה: ווער ווייסט? צו שטייגט דער גייסט פון מענש ארויף?... ווארען ווייסען ווייס איך, אז עס איז פערהאנען אומריין וואס־סער, וואס פליעסט אין זאמד, און פליסענדיג, ווערט עס וואס א מאל ריינער, ווייל עס לאזט איבער דאס אומריינקייט אין זאמד; צום סוף קאנן מען אפשר דאס גאר טרינקען! עס איז אבער אויך פערהאנן קוואלל־וואססער, וואס פליעסט פון א פעלז, גאר פון א ריין, גאר פון א הויך ארט, נור עס פליעסט איבער א מושב, און וואס ווייטער עס געהט, שמוטציגער ווערט עס, סם ווערט עס!

צו וועלכען וואססער זעננען מיר גלייך?

איך זיץ און טראכט, און עס שטעללען זיך כ״ר פאר די אויגען: ר׳ זישעלע

זכר צדיק לברכה! דער בעװאוסטער גאון עולם, װאָס איז געזעסען אַ יאָהר צװאַנציג על כסא הרבנות אין זאַמושטש! דער זוהן זײנער ר׳ יחיאל, עליו השלום, אַ יוד אַ גביר, װאָס מען האָט מיט׳ן געטהון אַ שדוך מיט אַ לובלינער גביר, אונ ער איז דאָרט געזעסען על התורה ועל העבודה, אונ װאָס זײנע צדקות אונ מעשים טובים האָבען געשמט אויף דער װעלט!

אונ אַ דריטטער, אויך נישט מיט דער האַנד אָװעק צו מאַכען, ר׳ יחיאל, עליו השלום׳ס אַ זוהן, דעם גאון׳ס — ר׳ זישעלעס איין אייניקיל, להבדיל בין החיים והמתים, הגביר הנכבד ר׳ יוסף, איציקל, מיין תלמיד׳ס, פאָטער, װאָס װאָהנט דאָ אין װאַרשױ, האָט אַ גרויסע פאַבריק אונ איז איין איש מכובד אין דער גאַנצער שטאָדט.

. . . .

לאָמיר צוריק געהן צו ר׳ זישעלען.

עס איז ידוע לכל, אז ר׳ זישעלע איז געװען איינער פון די גדולי הדור!...

יונגעל-װײז, האָט ער געלערנט ביים ליסער רב, — גאָר אַ פאַרצייטישער גאון! דער ליסער רב האָט פונ׳עם געהאַלטען עולם ומלאו; ער דערמאַנט׳ען אין אַ תשובה, װאו ער שרייבט מיט דעם לשון: „אונ מיין תלמיד מובהק, כמ״ר זישע, האָט פאַר מיר געלערנט די סוגיא, אונ האָט זיך אַראָב געלאָזט אינים טיעפען װאַססער, אונ האָט אַרויפגעבראַכט אַ טהייערע פערל, אונ בטוח בין איך, אז ער װעט זיין אַ גדול בישראל״.

אונ אַזוי איז טאַקי געװען!

ר׳ זישעלע איז געװען, װי מען זאָגט, אַ געהענדיגע שאַנק מיט ספרים, — אַ גרייליכער זכרון, אַ קלאָרער שכל, — אַ גאון מיט אַללע מעלות.

אונ פאַר װאָס דען האָט מען איהן גערופען: ר׳ זישעלע, פאַר װאָס נישט ר׳ זישע?

ערשטענס — פאַר גרוים ליעבשאַפט:

ער איז אַ גרויסער ענו געװעזען, אַ גרויסער מרוצה לבריות... אַ לייב אין תורה ועבודה, אין קהל-זאַכען; נישט געקוקט אויף בעלי-בתים תקיפים, אויף גבירים גרויסע... אונ געשטעלט אויף זיך; ביי׳ן אַ הפסד מרובה, האָט ער אפילו אויף אַ קרמון אַ מחמיר נישט געקוקט. קוים איז געגאַנגען אין יוריש געלד, פלעגט ער זאָגען, — דער קדמון איז געװען רב אין זיין צייט אונ אין זיין שטאָדט, אונ איך בין מרא דאתרא אין מיין צייט אונ אין מיין שטאָדט!

אונ דער אייגענער ר׳ זישעלע האָט געפיהרט זיין רבנות — די גאַנצע קהלה מיט דייטשען, בעלי בתים, אַללערליי כתות חסידים אונ בעלי מלאכות, טאַקי װי אַ גוטער פאַסטוך פיהרט די שאָף...

פאר דעם האבען אללע מורא געהאט, קיין הויך ווארט נישט גערעדט! ער האט נאר געדראפט זאגען: איך מיין אווי און אווי!

און עס איז געווען...

ווארען, אז ניט, — „וועט ר' זישעלען פערדריעסען!" און ר' זישעלען זאלל נישט פערדריעסען, וועט דער, וואס האלט די פאכט, נישט הייבען דען מקח פון פלייש.

ר' זישעלען זאלל נישט פערדריעסען, וועט דער וואכערניק נישט פערקויפען דען אביון'ס משכון...

ר' זישעלען זאלל נישט פערדריעסען, וועט די חברה־קדישא נישט בעליידיגען די נושאים, און די חברה־נושאים וועללען זיך ניט שטעללען קעגען די גבאים פון חברה קדישא.. עס וועללען זיך אפילו חסידים קיין בעזונדערן שוחט נישט אויפנעהמען!

און, ווענן אללע ציטטערן פאר ר' זישען, וואס איז שטילל ווי א טויב, ציטטערט ער נישט מעהר פאר חמץ בפסח!

א גאנץ יאהר איז כחא דהיתרא עדיף... כשר און כשר; ביי הפסד מרובה— א ודאי כשר!

און פסח — אלץ טרפה! טרפה און טרפה; אסור באכילה, אסור בהנאה, מען צוברעכט די כלים -- סכנת נפשות!

און פאר וואס שרעקט ער זיך! פאר דער „משהו" שרעקט ער זיך! א קלייניגקייט, זאגט ער: א משהו! און וואס קומט? כרת! דער עונש איז: „הכרת הכרת הנפש ההיא מעמיה!"

און ער זאגט: בעססער אללע מדורות פון גיהנום, — דאס נעהם איך אויף מיר, פאר א יודישען גראשען—, אלץ כרת, ארויס פון כלל ישראל!

א טיעפער ענין!

דאס איז ערשטענס...

און צווייטענס (רופט מען איהן ר' זישעלע), ווייל ער איז געוועזען גאר קליין געוויקסיג.

די גרויסע נשמה האט געשטעקט אין א גוף, וואס האט געקאנט שפאציערן אונטערן טיש!

אז ר' זישעלע זיצט אויבען אן אויף איין אסיפה פון די בעלי־בתים, זעהט מען איהן נישט ארויס; חאטש א ספאדיק האט ער געטראגען א הויכען...

אז א בעל־הבית פערשפעטיגט זיך, פרעגט ער: שוין דא אונזער ר' זישעלע? אומקוקקען זיך העלפט נישט.

פאר דאס אבער, אז ער זעהט, אז עס איז שטילל, אז דער עולם האלט די קאפ אן א זייט און הארט זיך איין — ווייסט ער שוין, אז ר' זישעלע איז דא.

שמייכעלט ער, דער בעל־הבית און טראַכט: „עס שיטטען זיך שוין פערל פון ר׳ זישעלעס מויל... דער עולם שווייגט און שלינגט זיינע ווערטער... לעבען זאָל ער, ר׳ זישעלע!״

דער עיקר האָט ר׳ זישעלע זיך צוגעלאָזט צו קינדער; ער האָט זעהר ליעב געהאַט קינדער.

דער יונגער עולם אין בית־המדרש האָט עס געוואוסט, און קוים האָט זיך ר׳ זישעלע געוויזען אין בית־המדרש אַריין, פאַר יום־כפור־קטן, צו פאַר איין אסיפה, פלעגט אַ הן חברה אַרומרינגלען פון אַללע זייטען, מיט אַפּפענע גמרות, מיט אַללערליי שאלות, פון דער סוגיא, פון יענער סוגיא, פון א רמב״ם. און ער פלעגט שמייכלען, יעדען ענפערן מיט אַ שמייכעלע אויף די ליפען, מיט שמחה און ליעבשאַפט אין די קינדישע אויגען, וואָס ער האָט געהאַט עד יום פטירתו, און זיין זיס קול׳עכעל, וואָס האָט געקלונגען ווי זילבערן גלאָקיל!

נור ארויסגעזועהען פון צווישען דעם קליינען עולם האָט מען איהן נישט!

איינמאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, שעבערשין — דריי מייל פון זאַמושטש — האָט זיך אַראָבגעברענגט אַ נייען רב, פון ערגיץ פון דער פרעמד; ער האָט ר׳ זישעלען פון פנים נישט געקאָנט, און באַלד נאָך׳ן ערשטען שבת, נאָך דער ערשטער דרשה, איז ער געקוממען קיין זאַמושטש צו ר׳ זישעלען...

טרעפט ער איהן נישט אין דער היים, געהט ער דערווייל אין בית־המדרש אַריין; וואו דען זאָל געהן אַ שעברשינער רב?

זעהט ער אַ ראָדיל יונגלעך, און איינער אין די־ר מיט קלינגט מיט׳ן קול איבערן גאַנצען בית־המדרש און ענפערט אַללע הוך־כדי־דבור, כלאחר־יד...

געהט ער צו; ווערט ער נבהל ומשתומם, און פרעגט: וואָס איז עס דעם יונגעל געשעהן, וואָס ער איז גראָה געוואָרען ווי אַ טויב?

מוסף ראש־השנה פלעגט ר׳ זישעלע דאַווענען פאַרן עמוד אין שוהל. אין שוהל פאַרן עמוד איז דאָך טיעפער, „ממעמקים קראתי יה״, זעהט מען דאָך ר׳ זישעלען אודאי און אודאי נישט אַרויס... דער עולם וויל דאָך אָבער זעהען, ווי זיין קליין זיס קאָפּיל הוידעט זיך. און דער עולם שוואַרט זיך נאָך, אַז אין די הנועות פון זיין קאָפּיל, צוזאַממען מיט זיינע זיססע נגונים׳לעך, פערטייטשען זיי אַללע תפלות... שטעהען זיי טאַקי גאַנץ מוסף אויף די נאָגעל; אַנדערע שפּרינגען אַרויף אויף די באַנק!

און אַ שונא־בצע איז ער געוועזען גאָר איין אויסטערלישער...

כמעט יעדעס יאָהר קוממען שליחים פון די גראָססע שטאָדט און בעטען זיך ר׳ זישעלע זאָל אָננעהמען דאָרט דאָס רבנות!

מען וויל ר׳ זישעלען אַבגילטען.

ער ווילל נישט הארען אונ גערענקען...

אונ ער מאכט זיך איין הלצה'לע: איך האב עמיצען, — זאגט ער, — חס ושלום, גע'הרג'עט, איך זאלל דארפען זיין נע ונד?!

בעט זיך ביי'ן איהם די שטאדט: רבי זישעלע קרוין, רבי לעבען, לאזט אייך האטש מוסיף זיין אויף די שכירות...

בייזערט ער זיך: וואס ווילט איהר מאכען פון מיר א פרעססער אויף דער אלטער? זאט בין איך אזוי אויך!

אונ וויפיעל נעהמט ר' זישעלע שכירות? פינפציג פוילישע גולדען א וואך!

אונ קיין רח"ש נעהמט ער נישט.

ר' זישעלע זאגט, אז ער איז א רב, נישט קיין מקבל!

פסק-געלד, גיט ער אוועק די דיינים.

זיין הורה, — זאגט ער, — פערקויפט ער נישט; אפילו זיין שכל הישר ביי'ן א פשר, האט ער אויך נישט צו פערקויפען...

יום-טוב-געלד — פערשענקט ער די שמשים.

דא זוכט ער שוין קיין תירוץ נישט; גלאט — ארימע יודען!

'של'ח-מנות ווייטער טוישט ער... וואס ער בעקומט פון רייכע, שיקט ער אב אביונים; פון די אביונים, וואס ער בעקומט, שיקט ער אב די רייכע. אונ ער עסט וואס די רביצין באקט...

„אדם רוצה בקב שלו!"

נור דאס אלץ האב איך אייך פערצאהלט אגב אורחא... אז מען דערמאנט ר' זישעלע, מוז מען האטש א ביסל פערצאהלען!

דער עיקר איז דער מנהג, וואס ר' זישעלע האט געהאט.

עס פלעגט זיך איהם טרעפען ארויסצוגעהן דער לעצטער פון שטוב אונ צו פערשליעססען די טהיר. זעהענדיג, אז די טהיר איז אלט, דער שלאס נישט יונגער, אונ אז מיט א ליאדע קלאפ צוברעכט מען ביידע, טראכט ער, אז עס איז איהן לייכט צו בע'גנב'נען, אונ —

— רוב גנבי ישראל נינהו! זיפצט ער!

אונ ר' זישעלע ווילל נישט, א יוד זאלל, חס ושלום, נכשל ווערען דורך דעם, וואס ער פערגעסט צו פערריגלען די טהיר...

וואס טהוט ר' זישעלע?

זאגט ער:

— רבונו של עולם, זיי דו מיין עדות, אז איך בין מפקיר, אז איך ציה אוים פון מיין רשות, מיין גאנץ האב אונ גאב, הן מטלטלין פון שטוב, הן בארים געלר, וואס איך ווייס אונ וואס איך ווייס נישט.

און אַז ער איז צוריק אַהיים געקומען, האָט ער צוריק זוכה געװעזען מן ההפקר!

איך האָב מאריך געװעזען בײ ר׳ זישעלע, זכרונו לברכה׳ן, װעל איך שױן בײ זײַן זוהן מיטן אײניקל מקצר זײַן...

װי אויבען איז געשטאַנענען, האָט ר׳ זישעלע געטהון מיט ר׳ יחיאל׳ן אַ שידוך פון לובלין. אַ צײט לאַנג האָט ר׳ יחיאל געגעסען קאָסט, דערנאָך איז ער געװאָרען אַ בעל־בית פאַר זיך. אײן עושר במזומן איז ער געװעזען, כל ימיו האָט ער זיך מפרנס געװעזען פון פראָצענט, און איז זיך געזעססען על התורה ועל העבודה, און האָט עוסק געװעזען אין מצות ומעשים־טובים.

קײן װאָכערניק, פערשטעהט זיך, איז ער נישט געװעזען...

און אײן מדה האָט ער גע׳ירש׳נט פון פאָטער ר׳ זישעלע — נישט מבייש צו זײַן קײן שום בן־אדם! און — ענוות!

ר׳ יחיאל מישט זיך שטאַרק אין קהל־זאַכען, נור קײן התמנות נעהמט ער בײ׳ם אופן נישט אָן; ער איז קײן דאָזאָרצע, קײן גבאי נישט, גאַר נישט!

צדקה הײסט בײ׳ן איהם נור טהון בסתר...

ער געהט װינטער גאַנץ פריה אין גאַסס אַרײן; זעהט ער פויערן פיהרען האָלץ (פון שטײן־קוילען האָט מען נאָך דעמעלט נישט געװאוסט), — קויפט ער אַ פוהרל האָלץ, — צװײ דרײ פוהרלעך האָלץ, און זאָגט דעם פויער, װאו ער זאָלל אָבפיהרען... ער װײסט שױן װאו אַ געפרוירענער קבצן װאָהנט! ער פלעגט פאַר יעדען יום־טוב אָבשיקקען נדבות מיט דער פאָסט — אַ ספרא־רבא איז ער געװעזען —, נור די אדרעססען פלעגט ער שרײבען מיט דער לינקער האַנד, מען זאָלל זײַן כתב יד נישט דערקענענען, װײל ער פלעגט אַ מאָל שרײבען צו גרויסע שררות װעגען יודישע זאַכען...

דערפון האָט זיך געמאַכט אַ מאמר, אַז די נדבות דורך דער פאָסט שיקט אַ בעהאַלטענער בעל־תשובה, װאָס האָט אַ ודאי עמיצין בע׳גזל׳ט און קאָן די גזלה נישט אָבגעבען... ערשט נאָך ר׳ יחיאל׳ס פטירה, איז מען געװאָהר געװאָרען װער דער „גזלן" איז געװעזען...

און אויסער אין חברה־פושקעס אַרײן, פלעגט ער מיד־ליד קײן נדבה נישט צו געבען... אַלץ געבאָרגט,— כשר׳ע הלואה הײסט עס! „װען גאָט װעט העלפען װעסט דו אָבגעבען, מיט אַ מאָל, ביסלעכװײז; מיר, אָדער פאַר מיר אין אַנדערן נויטבעדאַרפטיגען"...

און אײנמאָל האָט זיך פאַסירט אַזאַ מעשה: ר׳ יחיאל קומט אַהיים פון נאַס

און טרעפט עטיצין ביי זיך אין שטוב. יענער האָט'ן דערזעהן און איז געבליבען ווייס ווי א קאַלכער.

ר' יחיאל קוקט, פון אונטער'ן יודס פאָלע שטאַרט עפּיס בולט אַרוס.

אין יודס פּנים האָט ר' יחיאל דערקענט, אַז ער האָט פאַר זיך קיין פּשוט'ען גנב נישט... ער שטויסט זיך באַלד, אַז עס איז איין עני הגון, אַז ער איז געקומען עפּיס בעטען, און, אַז ער האָט קיינעם נישט געטראָפען, איז ער נישט עומד געווען בנסיון, האָט'ען דער יצר־הרע גובר געווען...

געהט ער צו'נ'עם צו גאַנץ פריינדליך און זאָגט מיט א שמייכעלע:

— איהר האָט א ודאי געוואָלט לייהען אויף א משכון? ווייזט נור דעם משכון...

דעם אָרימאַנן קלאַפּט א צאָהן אָן א צאָהן.

— וואָס איז די חרפה? פרעגט ר' יחיאל געלאַססען: דאָס מזל דרעהט זיך ווי א ראָדעל, געלד איז קיילעכדיג! היינט באָרגט איהר ביי מיר, מאָרגען איך ביי'ן אייך...

און אַזוי ריידענדיג, נעהמט ער איהם אָפּ פון אונטער דער פּאָלע זיין אייגענע פּאָר זילבערנע לייכטער!

און ר' יחיאל שטעלט זיי געלאַססען אַנידער פאַר זיך אויפ'ן טיש, גלייך ער זעהט זיי באמת דאָס ערשטע מאָל, און וויל אָבשאַצ'ען וויפיעל ער מאָג אויף זיי באָרגען.

דער יוד, נעביך, וויל דערווייל אַנטלויפען, זעגנען איהם אָבער די פיס ווי צוגעשמיעד!

— הכלל, ר' קרוב, — פרעגט ר' יחיאל, וויפיעל ווילט איהר באָרגען!

און דער קאָנן, נעביך, נישט די צונג איבערדרעהען.

איהר זייט ר' קרוב, א גרויסער בושת פּנים... נו, וואָס קאָנן מען מאַכען? „אתה פתח לו" שטעהט, וועלל איך פאַר אייך רעדען:

עס געהט צו פּסח, — האָרט, צו איך בין מיך נישט טועה — איך בין שטאַרק מסופק, צו איהר האָט אויף מצות... נו, שאָקקעלט מיטן קאָפּף: יאָ צו ניין!

יענער, נעביך, שאָקעלט אויף ניין.

— וואָס דען! מען דאַרף דאָצו קיין נביא נישט זיין! דאָס פּנים איערס מסר'ט! נור איהר האָט אָפּשר נאָך א טאָכטער צו פערקנאַסען? יאָ?

נו, שאָקעלט מיט'ן קאָפּף — יאָ צו ניין?

דעם אָרימען יוד האָבען זיך שוין אָבער געאָפענט די קוואַללען פון די אויגען; ער האָט זיך שטאַרק צוויינט.

— נאַררישער מענש! — מאַכט ר' יחיאל — וואָס וויינט איהר? איך האָב דאָך אייך געזאָגט, גלגל חוזר!

דער יוד קאָנן זיך אָבער נישט איינהאַלטען; ווערט ר׳ יחיאל, מכּלומרשט, ברוגז, האָט ער פֿעראיבעל.

— על פּי דין — זאָגט ער — בּין איך איידּ, ר׳ קרוב, מחויב צו העלפֿען; „עזוב העזוב" שטייט, פֿערפֿאַללען! אָבער וואו שטעהט עס, איך בּעט אייך, אז איך בּין מחויב אויסצוהאָרען אייער געוויין, האַ?

דער יוד האַלט זיך איין מיט די לעצטע כּחות, און ר׳ יחיאל זאָגט ווייטער:

— ווייסט איהר וואָס, ר׳ קרוב, איך וועלל אייך געבּען לויט דעם משכּון...

אין מיינע אויגען איז דאָס משכּון, עובר לסוחר — אויף פּחת — ווערט ק״ן קערבּלעך... וועלל איך אייך בּאָרגען פֿינף-און-זיבּציג, — אַכציג! צעהן רובּעל אויף יום טוב, זעכטציג אויף נדן פֿאַר דער טאָכטער, און נאָך צעהן — איין התחלה אויף תּנאים קליידער, תּנאים הוצאות; די רעשט וועט גאָט העלפֿען!

און אז גאָט וועט העלפֿען, — גיט ער צו, ווי זיין מנהג איז געוועזען, — וועט איהר בּעצאָהלען... איך בּין בּטוח, איהר וועט בּעצאָהלען!

צונד געהען מיר איבּער צו ר׳ זישעס איינקיל.

איינמאָל, אַ יומא דפּגרא איז עס געוועזען, האָט מיך איציקיל מיין תּלמיד שטאַרק געבּעטען, איך זאָל מיט׳ן געהן בּעקוקקען דעם פֿאָטערס פֿאַבּריק. ער וויל מיר ווייזען די טייערע און קונציגע מאַשינען...

איך האָבּ איהם נישט געקאָנט אָבּזאָגען; אַ יומא דפּגרא איז, געה איך.

אין פֿאַבּריק אַריין געהען מיר דורך אַ שמאָל פֿעדערהייזעל, וואו צוויי מענשען קאָנען נישט צוזאַמען דורכגעהען, נור איינער נאָכען אַנדערן. פֿון דאָרט זעננען מיר געקוממען אויף אַ גאַנץ גרויסען הויף אַרוים, פֿון הויף ערשט אין פֿאַבּריק אַריין. אין פֿאַבּריק איז נאָך מעהר רחוות ווי אויפ׳ן הויף.

און די פֿאַבּריק איז פֿולל מיט וואַרשטאַטען. און בּיי יעדען וואַרשטאַט שטעהט אַ פּועל. דער וואַרשטאַט וואַרפֿט זיך, און דער פּועל וואַרפֿט זיך מיט מיט׳ן וואַרשטאַט. און דער פּועל מיט׳ן וואַרשטאַט זעהען אוים ווי איין גוף, ווי איין חולה-נופל, וואָס וואַרפֿט זיך, שאָקעלט זיך און זעצט...

און וואָס איז די נשמה פֿון דעם גוף? די פּאַרע! די רידערט עס מיט אַללעם דורך לעדערנע ריעמען, מיט וועלכע יעדער וואַרשטאַט איז אַרומגענוממען...

אויסער דער פּאַרע האָט דאָ קיין גוף קיין אַנדערע נשמה נישט, נישט דער וואַרשטאַט, נישט דער פּועל, וואָס טהוט נאָך דעם וואַרשטאַט; זיי האָבּען קיין נשמה נישט, קיין רצון נישט, קיין ידיעה נישט...

אזוי דאַכט זיך מיר!

און מיין תּלמיד וויל מיר אַלץ פֿאַרטייטשען, געבּען צו פֿערשטעהן, וואָס

דאָ טהוט זיך, וואָס מען אַרבייט, ווי אַזוי מען אַרבייט; נור, — איך האָר נישט, איך שרעק מיך פאַר די קלאַפּענדיגע גולמות...

די אויערען ווערען מיר טויב פון גערויש און געקלאַפּריי...

אַ ים קולות, אַ מבול קלאַפּ און שלאַג... און עס קראַצט, און רייבט, און קריצט מיט די ציין...

און אַ ווינדערליכע מחשבה פליהט דורכ'ן מוח:

און ווען עס קוממען אַהער, אין גיהנם אריין, די גראָסטע נביאים... ישעיה, ירמיה... און ווען משה רבינו אַליין, — ווענן זיי אָפּעפענען די מיילער, און — זיי ווילען רעדען, — צו וואָלטען זיי איבערגעשריגען דאָס גיהנם, צו וואָלט זיי עמי־צער פון די געפייניגטע נשמות געהאָרט?

— ניין, זיכער נישט! טראַכט איך און לויף אַרויס, בעגאָססען מיט קאַלטען שוויים פאַר שרעק!

און מיר געהען ווייטער דורכ'ן שמאָלען פערדערציממער, און איך מיט יצחק'ן קאָננען צוזאַממען נישט דורכגעהן...

— נאָך וואָס איז דאָ אַזוי ענג? פרעג איך.

— דאָ רעווידירט מען די אַרבייטאָרער, — ענטפערט יצחק'ל — איינען נאָכ'ן צווייטען רעווידירט מען...

— נאָך וואָס?

— מען גנב'ט פון פאַבריק... כלים... סחורה...

— גנבים זעננען זיי, גנבים?

— נישט אַללע, חס ושלום! נור אויף טהייל פאַלט אַ חשד!...

— און, אַז אויף אַ טהייל פאַלט אַ השר, רעווידירט מען אַללע?

— דער טאַטע זאָגט, אַז מען קאָנן נישט מבייש זיין, רעווידירט מען אפילו די מייסטער אַליין...

איך „שלא לבייש“, נור אויף אַ גאַנץ אַנדערן נוסח!

געקליבענע שריפטען

— פון —

אַנטאָן טשעכאָוו

איבערזעצט פון לעאָן קאָברין

אין 4 פראכטפאָלע בענדער

אינהאלט פערצייכנים פון די פיער בענדער:

1טער באַנד

1. די נקמה.
2. וואָס אַן אַנגעקלאָגטער האָט דערצעהלט.
3. אַ בעקאַנטער מאַנספּארשוין.
4. אַ גליקליכער מענש.
5. אַ רפואה געגען שכרות.
6. אַ טהעאַטער דירעקטאָר אונטער אַ זאָפע
7. די ענגלענדערין.
8. דער אויסרופונגס־צייכען.
9. דער רעדנער.
10. אַ קונסט־ווערק.
11. דער נצחון פון אַ זיעגער.
12. דער ממזר.
13. אַן עלענדע בעשעפנים.
14. אַ טהייערער קינד.
15. אויס די שריפטען פון אַ אויפּ־געריגטען מענשען.
16. זומער געסט.
17. אַ רעטהזעלהאפטע נאַטור.
18. דער טוידט פון אַ בעאַמטען.
19. די מכשפה.
20. נערווען.
21. דאָס איז געווען זי.
22. איבערגעזאלצען.
23. איבעריגע מענשען.
24. דער שלעכטער אינגעל.
25. אַ מעשה מיט אַ שוהל־אינגעל.
26. אַ שריפטשטעלער.
27. אַן אונגעוועהנליכער מענש.
28. דער קרומער שפּיעגעל.
29. אַ פאַמיליען־פאָטער.
30. אַ גוטער סוף.
31. אין באָד 1.
32. אין באָד 2.
33. דאָס לעזען.
34. דער ערשטער ליעבהאָבער.
35. די פאַסירונג.
36. דער פאַססאַזשיר פון דעם ער־שטען קלאַס.
37. אונפאַרזיכטיגקייט.
38. דער קלוגער וועכטער.
39. די שטיוועל.

2טער באנד

1. דער אנטלאָפענער.
2. א בלבול.
3. פינסטערניש.
4. לעבעדיגע סמנים.
5. דעם קאפיטאַן'ס יוניפאָרם.
6. דער מאַן.
7. די פאלאטע נומער זעקס.
8. אַן אונגליק.
9. די ארומשפרינגערקע.
10. אריאדנא
11. גנבים
12. נו, פובליקום!

3טער באנד

1. די ליידענדע
2. די דאמען
3. אין דער פאָסט אבטהיילונג
4. ביים בארבער
5. דער שפיעגעל
6. די שכנים
7. דער אונטערזוכונגס־ריכטער
8. שונאים
9. די דאמע מיט'ן הינטעל
10. א צרה
11. ווייבער
12. א פאל פון פראקטיק
13. וואָלאדיא דער גרויסער און וואָ־ לאדיא דער קליינער
14. שטארקע געפיהלען
15. שווערע מענשען
16. אננא אויף דער האַלדז
17. א נערוועזער אַנפאַל
18 קליינינגקייטען פון לעבען

4טער באנד

1. וואַינקא
2. שלאָפען ווילט זיך
3. אניוטא
4. וואָס זי האָט דערצעהלט
5. דער געבורטס־טאָג
6. די פויערים
7. וואָלאדיא
8. נשמה'ניו
9. אָהן א נאָמען
10. דער פאָטער
11. קעסטניקעס
12. די אַפּטהעקערקע
13. דאָס ווייב
14. די מוהמע
15. די כאָריסטקע
16. די פארבלאָנדזשעטע
17. בענקעניש
18. אגרעסען

פרייז בלויז 2 דאלאר

(פּאָרטאָ פריי)

HEBREW PUBLISHING COMPANY,

50-52 Eldridge St., NewYork.

געקליבענע שריפטען

פון דעם גרעסטען דייטשען דיכטער

י. וו. געטהע

אין פיער פראכטפאלע בענדער.

ענטהאלטען פאלגענדע ווערקע:

1. געטהע'ס ביאגראפיע.
2. ווערטהער'ס ליידען.
3. דאס מערכען.
4. פאוסט.
5. עגמאנט.
6. די משוגעת פון א פער־ליעבטען.
7. די וועטטע.
8. געטץ פון בערליכינגען מיט דער אייזערנער האנד.
9. קלאוויגא.
10. דער בירגער גענעראל.
11. די אויפגערעגטע.

געטהע'ס ווערק זיינען די פערל פון דער וועלט־ליטעראטור. עס איז כמעט ניטא א שפראך אין וועלכער עס זאל ניט זיין איבערזעצט געטהע'ס ווערק און עס איז אויך ניטא איין ציוויליזירטער מענש, וואס זאל ניט האבען געלעזען געטהע'ס ווערק.

געטהע'ס גרויסקייט ליעגט אין דעם, וואס זיינע טיפען און ביל־דער זיינען פול מיט פילאזאפישע געדאנקען און ערהאבענע אידעען.

געטהע האט געהאט בכח אריינצודרינגען אין די טיעפעניש פון דער מענשליכער נשמה און מאהלען אזעלכע בילדער, וועלכע זאלען מאכען א גרויסען איינפלוס אויף דער מענשליכער געזעלשאפט.

די 4 בענדער געקליבענע שריפטען פון י. געטהע

וועלכע מיר האבען יעצט ארויסגעגעבען אין אידיש, זיינען די בעסטע, וועלכע זיינען ארויס פון זיין פעדער און וועלכע האבען צו יענער צייט, ווען זיי זיינען ערשיענען, אויפגעשטורעמט די גאנצע וועלט.

פרייז בלויז 2 דאלאר

(פארטא פריי).

HEBREW PUBLISHING COMPANY,

50-52 Eldridge St., New York.